

FOTO CAROL GUZY

**Winnaar World
 Press Photo**

Het drama
 van een arrestatie
 door ICE in de
 Verenigde Staten

IN HET NIEUWS 8 -11

WAARSCHUWING VEILIGHEIDSDIENST

Bedreiging nationale veiligheid was in tachtig jaar niet zo groot

De nationale veiligheid en rechtsorde staan onder enorme druk, aldus AIVD in zijn jaarverslag. Nederland is het afgelopen jaar geconfronteerd met een veelvoud aan dreigingen, in een onvoorspelbare en instabiele wereldorde.

Wilmer Heck en Herman Staal

AMSTERDAM

De nationale veiligheid heeft in de afgelopen tachtig jaar niet eerder zo onder druk gestaan als nu. Nederland is het afgelopen jaar geconfronteerd met een veelvoud aan dreigingen, in een onvoorspelbare en instabiele wereldorde. Dat schrijft inlichtingendienst AIVD in het jaarverslag over 2025 dat donderdagmiddag is gepubliceerd.

De dienst maakt zich vooral zorgen over jongeren die steeds meer bereid zouden zijn geweld te gebruiken om de democratie te ondermijnen, zowel uit extreemrechtse als uit jihadistische hoek.

Volgens de dienst is sprake van dreiging „met vele gezichten” waartegen de samenleving weerbaar moet zijn. Net als eerdere jaren legt de AIVD in het jaarverslag vooral de nadruk op het jihadisme en extreemrechts, en ‘statelijke dreiging’ uit onder meer Rusland en China.

De belangrijkste terroristische dreiging komt volgens de AIVD nog altijd voort uit het jihadisme. Met name terreurorganisatie ISIS slaagt er nog steeds in via propaganda aanhangers tot aanslagen aan te sporen. In 2025 zag de dienst een toename in het aantal ‘pro-ISIS’-jongeren tot 24 jaar. Op socialemediaplatformen is het jihadistisch gedachtegoed breed beschikbaar

en eenvoudig toegankelijk, schrijft de AIVD. De politie hield op basis van AIVD-ambtsberichten in 2025 elf personen aan voor een mogelijke jihadistische geweldsdreiging. Zes van hen waren op dat moment jonger dan 24.

Politiek netwerk

De AIVD doet ook onderzoek naar de mogelijke dreiging vanuit de terroristische organisatie Hamas tegen de nationale veiligheid. Volgens de dienst is in Europa al jaren een politiek netwerk actief dat financiële steun voor Hamas verwerft en zich bezighoudt met activisme, lobby- en andere beïnvloedingspraktijken. In Nederland zijn tien personen actief die aan dit Eu-

ropese netwerk te verbinden zijn, aldus de AIVD.

De AIVD schrijft dat de dreiging vanuit extreemrechts tweeledig is. Enerzijds is er de verspreiding van rechts-extremistisch gedachtegoed in de samenleving. Anderzijds is dat voor sommigen een legitiematie voor het gebruik van geweld. De AIVD doelt onder meer op de Geuzenbond. Bij de 24-jarige Thomas D., een van de leiders van deze club, werden in zijn woning onder meer twee revolvers, kruisbogen, pijlen met metalen punten en 250 kogels gevonden.

De AIVD schrijft dat vanuit de rechts-extremistische beweging pogingen tot ‘intredepolitiek’ worden gedaan. Begin dit jaar versche-

nen voor het eerst leden van de Geuzenbond op kandidatenlijsten van Forum voor Democratie (FVD) bij de gemeenteraadsverkiezingen. In Nijmegen en Rotterdam slaagden deze kandidaten er niet in een gemeenteraadszetel te bemachtigen.

Ook als het gaat om het acceptabel maken van rechts-extremistisch gedachtegoed zijn er dwarsverbanden met Forum, zonder dat de partij in het jaarverslag wordt genoemd. De term ‘remigratie’, die zeventien keer voorkomt in het landelijke verkiezingsprogramma van FVD, is volgens de dienst „op

Lees verder op pagina 2

IN HET LAND
GIETHOORN

SHEILA KAMERMAN

De vervangingstoerist

Jacqueline Koopmans (52) ziet weinig toeristen uit Saudi-Arabië, Dubai, Syrië of Israël in de kaaswinkel in Giethoorn, sinds het seizoen is begonnen. Ze weet dat omdat ze altijd vraagt waar klanten vandaan komen. Dat heeft te maken met de kaas. Vacuum verpakt blijft het lang goed, maar het mag niet altijd mee de grens over. Engeland bijvoorbeeld wil geen meegenomen kaas.

De vraag was of de gevolgen van de oorlog in het Midden-Oosten te merken zijn in Giethoorn, een van de toeristische hotspots van Nederland. Giethoorn is de overtreffende trap van pittoresk met de rietgedekte boerderijen langs de smalle grachten met houten bruggetjes. De hele wereld trekt voorbij, de telefoon in de aanslag. Of vaart voorbij, want dat vinden de meeste toeristen het leukst: een rondvaart of zelf een bootje huren, eventueel met picknickmand.

Jacqueline, verkleed als kaasmeisje met gestreep schort, wit kapje en boerenzakdoek om de hals, telt meer Europeanen dan voorgaande jaren. Bezoekers uit Scandinavië. En veel Duitsers. Duitsland heeft deze week meivakantie. „Er zijn altijd veel Duitsers, maar nu nog meer dan anders.” Haar dochter Aukje (23) - ook in kaasmeisjesoutfit - valt een toename op van klanten uit Hongarije, Bulgarije en Tsjechië.

Jacqueline: „En Nederlanders natuurlijk. Er zijn altijd veel Nederlanders.”

Wat zij zien, zagen de onderzoekers van de ANWB Vakantie-monitor ook. Volgende week in de meivakantie gaan acht miljoen Nederlanders op pad, zo'n 40 procent blijft in eigen land. 94 procent blijft in Europa.

De drang om dingen te zien die je thuis niet ziet is groot, denkt Marianne Stuit (67). Mensen gaan hoe dan ook op reis. Zij had een annulering van een familie uit Maleisië voor de bed and breakfast in haar woonboerderij omdat het luchttruim gesloten was. De vrijgekomen plek werd opgevuld door een Brits gezin dat naar Dubai op

vakantie zou gaan maar daar niet heen kon door de oorlog. Marianne: „Je hebt dus, zeg maar, de vervangingstoerist.” Er komen wellicht andere toeristen maar toeristen zijn er altijd. In Giethoorn is dat eigenlijk altijd het type beschaafde toerist, zegt ze. Een enkel groepje dronken jongemannen is wel het ergste dat ze meemaakte. Gerard Kemperman (78) van Rietberg botenverhuur vindt dat zo'n contrast met „de waanzin in de wereld”. Bezoekers uit alle uithoeken van de wereld, ook uit landen die in oorlog zijn met elkaar, wandelen eendrachtig langs de gracht. Op het water groeten ze en roepen ze ‘amazing, amazing’. Hij gunt ze veel. Als er „een groepje kornuiten” een boot wil huren, dan vindt hij dat goed.

De hele wereld trekt voorbij, de telefoon in de aanslag

Het enige waar hij nog steeds aan moet wennen, is dat hij telkens op de foto moet. „Ze willen alles, alles vastleggen. Ook de man van de boot.” Jacqueline staat op duizenden foto's. Ze roept voor de grap wel eens: vijf euro! Ook vandaag weer poseert ze geduldig met Aukje tussen het inpakken en afrekenen van de kaas door.

Marianne en Alwin benutten de fotodrang op een andere manier. Bij hen kunnen bezoekers een foto in authentieke klederdracht uit de regio laten maken. Marianne kleedt de dames in lange plooirok, kleurig geborduurd hesje, geblokte omslagdoek en afgebiesd mutsje. De mannen krijgen van Alwin een kiel, klompen en pijp. Dan zet hij ze op de foto met een keukentje met Delfts blauwe tegeltjes, een koperen ketel en houten hobbelpaard als achtergrond. Net als vroeger. Toen er nog helemaal geen toeristen waren in Giethoorn.

Sheila Kamerman doet wekelijks ergens vanuit Nederland verslag

Jihadisme is grootste terrorismedreiging

Hoofdkantoor Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst (AIVD). FOTO ROBIN UTRECHT / ANP

» Vervolg van voorpagina

zichzelf neutraal”, maar staat in het narratief van rechts-extremisten „voor het massale vertrek van mensen met een migratieachtergrond uit Europa”. De AIVD beschrijft dat „een mix van Europese rechts-extremisten en leden van radicaal-rechtse partijen” elkaar vorig jaar troffen op een ‘remigratietop’ in Italië. Diverse politici van Forum waren daar ook.

De AIVD besteedt in het kader van rechts-extremisme ook aandacht aan ‘nihilistisch gewelddadig extremisme’. Vorig jaar zijn meerdere personen aangehouden die „vanuit deze nihilistische ideologie zijn overgegaan tot (het aanzetten tot) geweld”. Waarschijnlijk wordt bedoeld op het sadistische online Com-netwerk waarover NRC eerder schreef. „Individen binnen dit online netwerk zetten elkaar en anderen aan tot geweld, zoals zelfbeschadiging, suicide of dodelijk geweld.”

Ook werden na ambtsberichten van de AIVD personen aangehouden in het kader van onderzoek naar ‘anti-institutioneel extremisme’. Volgens de dienst gaat het vooral om 45-plussers die op latere leeftijd zijn geradicaliseerd, deels tijdens de coronapandemie.

De AIVD schrijft dat de dreiging uit de hoek van de links-extremistische beweging

gering is. De oorlog in Gaza was de belangrijkste reden voor protest. „Hoewel acties hinderlijk konden zijn, bedreigden ze de democratische rechtsorde veelal niet.”

Als het specifiek gaat over ‘antifascistische acties’, volgens de dienst vaak afkomstig uit de anarchistische beweging, heeft de dienst meer zorgen. Net als in voorgaande jaren bestonden acties in 2025 uit „het aanrichten van vernielingen, het verstoren van bijeenkomsten, het intimideren van personen en het in kaart brengen en online publiceren van persoonlijke gegevens (doxing)”. De AIVD schrijft dergelijke acties als ‘extremistisch’ te beschouwen, omdat ze het functioneren van de democratische rechtsorde ondermijnen.

Volgens de AIVD nemen de Russische capaciteiten om cyberaanvallen uit te voeren verder toe. De dienst wijst onder meer op de ‘Russische cyberactor’ Laundry Bear die vorig jaar werkgerelateerde contactgegevens van Nederlandse politiemedewerkers wist buit te maken. Drones die bij Nederlandse vliegvelden zijn gesignaleerd, durft de AIVD niet toe te schrijven aan Rusland. Wel wijst de dienst op meer inzet van ‘low-level agenten’, die tegen betaling sabotage-activiteiten uitvoeren. Vorig jaar werd een havo-scholiër aangehouden die voor pro-Russische hackers in de Haagse ambassadewijk wifi-netwerken in kaart bracht.

Daarnaast beschrijft de AIVD hoe Rusland Europese parlementariërs benadert. In Nederland, zo blijkt uit eerder onderzoek door NRC, gaat het in ieder geval om Forum voor Democratie. Tweede Kamerlid Ralf Dekker bleek in maart vorig jaar te videobellen met parlementariërs van Poetins partij Verenigd Rusland. Eind 2024 bleek partij-ideoloog John Laughland van Forum een conferentie in Rusland te hebben bezocht, waar hij de voormalige Russische president Medvedev de hand drukte.

Net als voorgaande jaren waarschuwt de AIVD ook voor China. De dreiging afkomstig van dit land „verbreedt en verdiept” zich. China bouwt volgens de dienst gestaag aan een wereldorde die de eigen belangen bevordert. De AIVD maakt zich zorgen over economische spionage en de pogingen van China om Europa steeds meer afhankelijk te maken van Chinese producten. De AIVD noemt het „zorgwekkend” dat de dienst maar moeilijk zicht krijgt op de cyberdreiging uit China. In 2024 schreven de AIVD en de militaire inlichtingendienst MIVD een cyberaanval op een Nederlands defensienetwerk voor het eerst direct toe aan de Chinese staat.

FOTO CHRISTIAN BERTRAND

Rosalía's brede muziekfusie van klassiek, pop en Spaanse traditie is op het podium knap en overdonderend, even aards als licht, vol leven en verbeelding.

Amanda Kuyper

AMSTERDAM

Midden op het podium wordt een houten kunstkist opengemaakt. Daarin staat Rosalía op een sokkel, roerloos en scherp omlijnd, haar haar strak opgestoken. In een wit balletpak met een zachtroze tutu en spitzen in een perfecte derde positie is ze een directe knipoog naar Edgar Degas' ballerina's. Als een mechanische danseres in een speeldooze wacht ze op het eerste teken van leven.

Dan priemt haar présence als een dunne straal daglicht door de ruimte, een brug tussen hemel en aarde in een sereen podiumbeeld met een reusachtige maan. De opening 'Sexo, Violencia y Llantas' is een indringende toonzetter, rauw en meeslepend. In 'Reliquia' fluistert ze dat ze geen heilige is, maar zich wel gezegend voelt, terwijl ze dansend en pointe ontwaakt op de pulserende klanken van 'Porcelana'. In de klassieke klanken knisperen beats; Engels, Spaans, Catalaans vloeien samen.

Terwijl ze in 'Mio Cristo piange diamanti' (*Mijn Christus huilt diamanten*) de pure maagd, gesluierd, breekbaar en onaantastbaar hoog, recht je ziel in zingt.

Dit was nog maar het eerste deel in een stijf uitverkochte Ziggo Dome. In een grootschalige productie die elementen van popopera, theater en performancekunst samenbrengt heeft de Spaanse superster Rosalía in een zorgvuldig gecomponeerd geheel van alles verbonden.

Gulzig zoeken, optillen, agenderen. Wat een caleidoscopisch avontuur was haar album *Lux* vorig jaar. Rosalía dwong er focus mee af, zocht diepgang als reactie op het snelle scrollgedrag van nu - de snelle shots dopamine. Haar songcyclus was geïnspireerd op het leven van verschillende vrouwelijke heiligen en kwam in vier delen, dertien talen, koren, strijkers én beats. In de liedjes van *Lux* doken duidelijke katholieke vrouwelijke archetypes op, met name rond Maria en Maria Magdalena als symbolen van zuiverheid, zonde en verlossing. Het London Symphony Orchestra tilde haar zang

groots op tot een soort weelderige operapop. Totaal anders dan haar vorige plaat *Motomami* (2022), die haar definitief tot een mondiale naam maakte, vol reggaeton, veel speelser en fragmentarischer.

Rosalía weigert te kiezen en beweegt nadrukkelijk naar de wereldtop

Nu is de Ziggo Dome twee avonden gevuld met publiek met serene bruidjes, priesters en Maria Magdalena's met kapjes en kruizen. Opvallend hoeveel Spanjaarden zijn afgereisd naar Amsterdam, merkt de zangeres in een Spaans onderonsje. Al haar liedjes krijgen Nederlandse boventitels. Mooi uitgelicht in een kruis, midden in de zaal, wordt Rosalía begeleid door een orkest onder leiding van de Cubaanse dirigente Yudania Gómez Heredia. Dat die orkestleden weinig in beeld komen op de grote schermen is een gemis, ze zitten op hun stoeltjes net te laag voor de staande bezoekers.

De vraag was hoe Rosalía Vila Tobella, de 33-jarige artieste uit Barcelona, haar nieuwe muziek - de brede fusie tussen klassiek - de brede fusie tussen klassiek, pop en Spaanse traditie - zou doortrekken op de podia. Knap en overdonderend, even aards als licht, vol leven en verbeelding, zo blijkt. Haar religieuze referenties worden visueel en emotioneel omgevormd tot een moderne, theatrale vorm. Haar lichtvoetige pratjes, overborrelen aan de grachten, geven het geheel een aardse, bijna relativerende ondertoon. Maar steeds voel je een 'brava!' boven borrelen, na weer een adembenemend deel.

Dat komt vooral door haar stem, hard versterkt klinkend door de ruimte. Of ze nu danst, op de grond ligt tussen haar dansers, of zweoel in 'La Yugular' over een glazen plaat kruipt met de camera onder zich en er een gouden snipperregen over haar heen daalt. Ze is technisch zo begaafd, maar zingt vooral extreem indringend en smartelijk, met de oertraditie van flamenco als basis. Rosalía voelt elke noot.

En in één adem, of nou ja, er zijn best wat lange pauzes tussen-

POP

Spaanse superster Rosalía zingt met haar popopera recht je ziel in

door, beweegt ze door verschillende personages: ingetogen als een ballerina, uitgesproken en verleidelijk als een clubfiguur. Het schuivende podiumontwerp van de Rotterdamse ontwerper Dennis Vanderbroeck is effectief, de 'sacred street style' theaterkostuums van onder meer modehuis Ann Demeulemeester aantrekkelijk. En het is waanzinnig hoe de show barst van de kunstreferenties. Rosalía als levend kunstwerk: in de hit 'Berghain' is ze de zwarte dansende duivel met horens van Goya. Ze is de Mona Lisa in haar lijst, ze vliegt als Icarus met armen in veren. 'La Perla' is met recht een parel: Rosalía is de Venus van Milo, door een slimme zwart-witchoreografie met vele armen die haar omarmen als een dansende jurk.

Fysieke intensiteit

In de choreografieën van het Franse danscollectief (La) Horde voert fysieke intensiteit sowieso de boventoon: van klassiek tot rave-energie uit de Berlijnse club Berghain. De operapop van de hit 'Berghain', nu weliswaar zonder koor en vocalen van Björk op band, is héét. *Motomami*-knallers als 'Saoko' zijn een rauw feestmoment waarin beats en baslijnen als golven door het publiek slaan.

Traditie blijft dichtbij: publieksfavoriet 'De Madrugá' krijgt gestalte in een moderne flamencodans. Bij 'Dios es un stalker' beweegt Rosalía zich dwars door de mensenmassa naar haar orkest op een tweede speelvlak. Het publiek zingt luidkeels mee, en zij lacht, omhelst, en breekt elke afstand af die normaal tussen artiest en zaal bestaat.

In 'La rumba del perdón' zoekt ze vervolgens naar verzoening, gedragen door de warme cadans van een Spaanse rumba. Boven het publiek zwaait tijdens 'CUUUUuuuuuuute' een immens vat wierook in laserlicht, zoals het zwaaiend botafumeiro in de kathedraal van Santiago de Compostela. Weer een sacrale dimensie.

Maar niet elk onderdeel is even scherp. Zoals de grote biechtsessie - een veel te lange theatrale onderbreking. Daartegenover staan wel intense hoogtepunten als 'La perla' en 'La yugular', waarin vorm, stem en beeld precies samenvallen.

In de finale komt alles samen in een uitbarsting van energie. Oude knallers 'Bizcochito' en 'Despechá' zorgen voor euforie en lichtheid, terwijl de tragiek van 'Focu 'ranni' eindigt in het beeld van de gevallen engel: ze valt achterover met gespreide vleugels. Een prachtig kwetsbaar slot, al brengt toegift 'Magnolia' alles terug naar de natuurlijke opening.

Stilistisch lef

Lux maakt uiteindelijk vooral indruk door zijn ambitie en uitvoering. Rosalía toont zich een artiest met groot stilistisch lef met een stem die alles draagt in fluïde muzikale werelden. Ze weigert te kiezen en beweegt daardoor nadrukkelijk richting wereldtop.

Recensie Pop

Rosalía

Gehoord: 22/4, Ziggo Dome, Amsterdam. Herhaling: 23/4. ●●●●●

De Libanese verslaggever Amal Khalil in 2024 in het zuiden van Libanon. Deze week werd ze tijdens haar werk gedood door een Israëlische aanval. FOTO AFP

JOURNALISTEN ALS DOELWIT

Israël doodt weer een journalist in Libanon; alles wijst op een patroon

De dood van een Libanese journalist vestigt opnieuw de aandacht op hoe Israël mikt op beschermde beroepsgroepen.

Derk Walters
AMSTERDAM

Vormden de Libanese journalisten Amal Khalil en Zeinab Faraj woensdag een rechtstreeks doelwit van het Israëlische leger? Daar lijkt het wel op, volgens de Amerikaanse non-profitorganisatie Committee to Protect Journalists (CPJ). Khalil, een verslaggever voor de Libanese krant *Al-Akhbar*, overleed aan haar verwondingen. De freelance fotjournalist Faraj raakte zwaargewond; na een spoedoperatie is haar situatie stabiel.

CPJ is „diep verontwaardigd” dat Israël schoot op het gebouw in het Zuid-Libanese dorp At Tiri waarin de twee vrouwen hun toevlucht hadden gezocht. Ze zaten daar nadat ze even eerder van dichtbij getuige waren geweest van een Israëlische aanval op een auto. Officieel geldt er in Libanon een staakt-het-vuren, maar Israël en de Libanese strijdgroep Hezbollah blijven dit schenden. Behalve Khalil doodde Israël woensdag nog vier anderen in Zuid-Libanon.

Door de aanval is opnieuw de discussie opgelaaid over de wijze waarop Israël mikt op beroepsgroepen die van oudsher bescherming op het slagveld genieten, zoals journalisten en hulpverleners. Wat deze discussie extra brandstof geeft, is dat Israël woensdag bovendien een reddingspoging voor het

tweetal journalisten belemmerde.

Nadat het gebouw was geraakt waarin Khalil en Faraj zich schuilhielden, kreeg het Rode Kruis beperkte toegang tot het gebied, dat toen nog steeds onder vuur lag. De hulpinstantie kon Faraj, die naar verluidt ernstig hoofdletsel had opgelopen, en twee lichamen van gedode burgers evacueren.

Ambulances onder vuur

Vanwege aanhoudende beschietingen moest het Rode Kruis zich toch terugtrekken. Het Libanese ministerie van Volksgezondheid zegt dat het Israëlische leger ambulances onder vuur nam en met onder meer een flitsgranaat de toegang tot het getroffen gebouw blokkeerde. Daarna heeft het Rode Kruis uren gewacht op toestemming om het gebied opnieuw te betreden en op zoek te gaan naar Khalil.

Ook zou een belangrijke toegangsweg tot de plaats zijn geraakt, waardoor hulpverleners het gebied moeilijk konden bereiken. Het Rode Kruis zegt in een reactie dat leden van vier van zijn reddingsploegen woensdag in At Tiri in het ziekenhuis zijn beland door de aanvallen van het Israëlische leger. Directeur Harm Goossens van het Nederlandse Rode Kruis noemt dat „onacceptabel”: burgers en hulpverleners zijn beschermd onder het oorlogsrecht en mogen nooit worden aangevallen.

In de afgelopen maanden ver-

loor het Libanese Rode Kruis twee hulpverleners tijdens hun werk. Ook andere organisaties verloren hulpverleners en velen raakten gewond. „Dat moet stoppen”, zegt Goossens.

„De herhaalde aanvallen op dezelfde locatie, het bombarderen van een gebied waar journalisten zich schuilhielden en het belemmeren van de toegang voor medische en humanitaire hulp vormen een ernstige schending van het internationale humanitaire recht”, stelt Sara Qudah, regionaal directeur van CPJ.

Burgers en hulpverleners zijn beschermd onder het oorlogsrecht en mogen nooit worden aangevallen

vallen van burgers is een oorlogsmisdaad.”

Behalve Khalil doodde Israël in de afgelopen twee maanden in Libanon zeker vijf andere journalisten, naast tientallen hulpverleners. Op 13 maart kwamen er bij een aanval op een kliniek twaalf medische hulpverleners om het leven.

De Israëlische aanvallen op journalisten en hulpverleners doen denken aan de gevechtstrategie tijdens de vernietiging van Gaza, waarin deze beroepsgroepen evenmin werden ontzien. Net als in Gaza hanteert Israël in Libanon geregeld de tactiek van de ‘tweetrapsaanval’: er wordt een bom gegooid, waarna de hulpdiensten arriveren, en dan gooit het leger op dezelfde plek een tweede bom. Volgens sommige verslagen voegt het leger hier soms een derde of zelfs vierde trap aan toe: elke ploeg hulpverleners die de vorige komt redden, wordt zelf weer aangevallen.

Ontkenning Israël

Het Israëlische leger ontkent dat de twee journalisten een doelwit waren en dat het bewust reddingsoperaties heeft tegengewerkt. De aanvallen waren volgens de krijgsmacht gericht op voertuigen die vanuit een door Hezbollah gebruikt militair complex vertrokken waren en die een directe bedreiging vormden voor Israëlische troepen in het grensgebied.

De Israëlische ontkenning wordt

stevig in twijfel getrokken. Zo is CPJ „gealarmeerd” door berichten dat Khalil in september 2024 per sms een directe doodsb bedreiging ontving die aan het Israëlische leger toegeschreven werd.

Khalil zelf had in een interview gezegd dat ze „via de telefoon rechtstreekse bedreigingen van de Mossad, van de Israëlische” ontving. „Ze dreigden me te vermoorden. Ze zeiden letterlijk dat ze mijn hoofd van mijn schouders zouden scheiden als ik Zuid-Libanon niet zou verlaten.”

Een Amerikaanse journalist besloot het nummer waarvandaan de bedreiging tegen Khalil kwam te apen met de vraag om commentaar. Het antwoord luidde: „Dit zijn geen onschuldige mensen.” De Libanese journalisten in kwestie, aldus de onbekende persoon die antwoordde, spioneerden voor Hezbollah. „Stuur de groeten aan alle journalisten die aan Hezbollah verbonden zijn, want iedereen die voor de organisatie werkt, moet weten dat ze bestemd zijn voor de dood.”

De Libanese journalistenbond ziet de bedreiging aan het adres van Khalil als bewijs dat de aanval op de journalisten doelbewust was. Bondsvoorzitter Elsy Moufarrej riep de Libanese regering en internationale instanties op om dringende actie te ondernemen tegen wat zij „niet-onderzochte en herhaalde Israëlische oorlogsmisdaden tegen journalisten” noemde.

ASIELOPVANG

COA dreigt LGBT Asylum Support uit azc’s te weren

COA scherpt contactregels aan en stopt overleg. „De huidige manier van werken is niet houdbaar.”

Martin Kuiper
AMSTERDAM

Het COA heeft de samenwerking met lhbt+-belangenorganisatie LGBT Asylum Support grotendeels beëindigd en dreigt de toegang tot alle opvanglocaties te ontfeggen. Dat blijkt uit stukken die NRC heeft ingezien.

Ook stopt het COA het structurele overleg met de belangenorganisatie, die zich inzet voor vluchtelingen die kwetsbaar zijn vanwege hun seksuele geaardheid of gender. Meldingen van LGBT Asylum Support, over bijvoorbeeld intimidatie en bedreiging in azc’s, worden voortaan alleen nog geregistreerd en niet inhoudelijk beantwoord. Ook brandbrieven over onveilige situaties voor lhbt+-asielzoekers worden in principe slechts „ter kennisgeving” aangenomen. Bij herhaalde incidenten kan de organisatie de toegang tot alle azc’s worden ontfegd, schrijft het COA. De belangenorganisatie bezoekt vaak COA-locaties waar ze asielzoekers onder meer helpt met het beter kunnen vertellen van hun vluchtverhaal in relatie tot hun seksuele geaardheid.

De maatregelen volgen op een langdurig conflict rond hoe LGBT Asylum Support misstanden in de asielzoekerscentra aankaart, volgens het COA. COA stelt in een brief aan de belangenorganisatie dat de meldingen „regelmatig onterechte of onjuiste constatering en of verwijten” bevatten over de opvang en begeleiding van bewoners. Concrete voorbeelden „mogen we vanwege privacy niet geven”, schrijft het COA.

Niet alleen de inhoud van de brieven aan het COA, maar ook de toon van LGBT Asylum Support

leidt tot spanningen. In een brief van eind vorige maand spreekt het COA over „aanvallende en in sommige gevallen grensoverschrijdende” uitingen, die leiden tot gevoelens van onveiligheid bij het opvangpersoneel. Dat zou onder meer komen doordat sommige meldingen herleidbaar zijn tot medewerkers, aldus de brief. Ook zou de belangenorganisatie, volgens het COA, in haar meldingen aan het COA te veel persoonsgegevens van asielzoekers delen en die meldingen aan te veel personen geven.

Nederland kan asiel verlenen aan vluchtelingen die gevaar lopen vanwege hun seksuele geaardheid en gender, maar dan moeten de verklaringen van de asielzoeker „over de seksuele gerichtheid en de problemen in het land van herkomst geloofwaardig zijn”, zo meldt immigratiedienst IND op haar website.

Niet alleen de inhoud, maar ook de toon van LGBT Asylum Support leidt tot spanningen

Het COA heeft de belangenorganisatie deels nodig om onveilige situaties onder lhbt+-bewoners te signaleren. Daarom zegt ze de samenwerking nog niet volledig op, maar scherpt die nu vooral aan. Als onderdeel van de nieuwe afspraken moeten meldingen voortaan worden beperkt tot strikt noodzakelijke gegevens, zoals een V-nummer (het identificatienummer van een vreemdeling) en voornaam.

In de brief motiveert het COA de aanscherping als een laatste stap na eerdere, mislukte pogingen om de samenwerking te verbeteren. Voorgaande gesprekken en een voorstel om tot een formele overeenkomst te komen met LGBT Asylum Support, leverden niets op, schrijft COA. „De huidige manier van werken is niet langer houdbaar.”

Maar volgens Sandro Kortekaas, oprichter en voorzitter van LGBT Asylum Support, schiet het COA zelf tekort, zo licht hij telefonisch toe. Volgens Kortekaas worden lhbt+-asielzoekers door COA-medewerkers ontmoedigd om contact te onderhouden met zijn organisatie. In sommige gevallen zou door COA-personeel zelfs zijn gedreigd dat zij lhbt+-asielzoekers niet helpen als die contact hebben met de stichting, zegt hij.

Al tien jaar meldingen

Kortekaas benadrukt dat hij al tien jaar meldingen doet in overleg met betrokken asielzoekers, met hun toestemming. In 2025 ging het, zegt hij, om 931 meldingen van „onveilige situaties”, variërend van een homoseksuele man die zich onveilig voelt op de kamer bij heteromannen tot een trans persoon die bedreigd wordt. Kortekaas stelt dat als hij melding maakt van een onveilige situatie, een reactie van het COA „structureel” uitblijft. Kortekaas noemt een recente melding over een homoseksuele Palestijn die „suicidale gedachten” had. „Die melding is dagen blijven liggen, dat is echt ernstig.” Het COA wil niet ingaan op „individuele casuïstiek”.

Kortekaas verwijt het COA dat de aangekondigde maatregelen, inclusief de mogelijkheid van een landelijk locatieverbod, zonder overleg zijn gedaan. Het besluit is met COA-medewerkers en bewoners gedeeld, nog voor zijn organisatie inhoudelijk kon reageren. Dat steekt. „Hoe kun je dat nou doen?”

Ondanks de verslechterde verhouding houden beide partijen de deur op een kier voor overleg. Het COA schrijft „uiteraard alsnog” in gesprek te willen met LGBT Asylum Support. Kortekaas staat daar ook voor open, maar wil wel dat de genomen besluiten worden teruggedraaid. „De mensen die juist zoveel bescherming nodig hebben, zijn de dupe van deze maatregelen”, zegt hij.

Actievoerders bij het Internationaal Homomonument worden toegesproken door Sandro Kortekaas, oprichter en voorzitter van LGBT Asylum Support. FOTO REMKO DE WAAL/ANP

BijzondereZaken.nl

Zoek & vind alle zaken die bijzonder zijn!

Vakanties & Reizen

Europa

Spanje

8 daagse Spaanse Paradores Wereld Erfgoed v.a. € 595 p.p.
Toledo-Madrid-Segovia-Avila- Salamanca
www.paradoresreizen.com of bel: 020- 894 3135

Consumenten

Kunst & Antiek

Wij kopen Antiek Chinees en Japans Porselein
Zoekt u een betrouwbaar adres?
Bel of mail ons.

Bij ons geen gezeur. Directe betaling

Capel&Capel Antiek Porselein
De Zande 43, 8278 AH Kampen

038-3636365 - info@capel.nl
WWW.CAPEL.NL

Duurzaam vergroenen

De Kunst van Groen erfgoed

ginkelgroep.nl

Familiebedrijf sinds 1903

Zaken & Transacties

CURSUS DAYTRADEN

✓ Vaste methode
✓ Beproefd systeem
✓ Handelen met structuur
✓ Onze robot voert het uit

Robbin Rob Adam

Cursusdata vd Valk Breukelen: vrijdag 12 juni en 26 juni incl. koffie, broodjes en lopend buffet. Gratis parkeren
Aanmelden: 010 519 21 15 of robwessels.nl

Originele reacties cursisten

■ **Grootste uitdaging**

Ik handel alleen in de ochtend en volg strikt de regels. Mijn grootste uitdaging? Stoppen als het doel bereikt is. Toch werpt deze voorzichtige aanpak zijn vruchten af: mijn kapitaal groeide in een jaar tijd met 26%. Door de inzet laag te houden, bouw je op de lange termijn een serieus inkomen op. Een absolute aanrader voor wie rustig wil groeien.

■ **Niks mis mee**

Adam, Robbin en Rob laten op een vlotte en heldere manier zien hoe je handelt in aandelen en futures, en hoe je daar geld mee verdient.

WWW.ROBWESSELS.NL 010 519 21 15
Let op! U kunt snel winst boeken maar net zo snel verlies lijden

Vind alle aanbieders op één rij!
BijzondereZaken.nl

De World Press Photo of the Year toont meisjes die zich vastklampen aan hun vader, een migrant uit Ecuador, terwijl agenten van de vreemdelingenpolitie ICE hem arresteren na een hoorzitting over zijn immigratiestatus in New York.

INTERVIEW **CAROL GUZY** WINNAAR BESTE FOTO VAN HET JAAR

Fotograaf Carol Guzy: ‘Ik hoop dat mijn foto’s een wake-upcall zijn’

Een man uit Colombia verzet zich tegen zijn aanhouding, nadat hij door de vreemdelingenrechter is gehoord. Door het controversiële immigratiebeleid van Donald Trump in de VS worden mensen massaal uitgezet.

Een geboeide vrouw wordt weggeleid door een gang van het Jacob Javits Federal Building, waar mensen ook nog na hun zitting bij de vreemdelingenrechter over hun immigratie worden aangehouden door ICE-agenten.

De Amerikaanse fotograaf Carol Guzy wint de World Press Photo voor beste foto van het jaar. Deze toont meisjes die zich vastklampen aan hun vader, een migrant uit Ecuador, die na een hoorzitting wordt opgepakt door ICE-agenten.

Toon Beemsterboer
AMSTERDAM

De Amerikaanse fotograaf Carol Guzy (70) is zo toegewijd aan de onderwerpen die ze volgt en de verhalen die ze maakt dat ze donderdag niet in Amsterdam was om de World Press Photo voor foto van het jaar in ontvangst te nemen. Ze bleef liever in New York, waar ze al maanden elke dag een rechtbank bezoekt om vast te leggen hoe agenten van de vreemdelingenpolitie ICE migranten arresteren die komen opdagen voor een hoorzitting over hun immigratiestatus. Haar prijswinnende foto toont meisjes die zich wanhopig vastklampen aan hun vader, een migrant uit Ecuador, terwijl hij na de hoorzitting wordt opgepakt. Daarom geeft Guzy interviews via Zoom vanuit New York, waar ze al die tijd couchsurft bij vrienden omdat ze zo'n lang verblijf in een hotel niet kan betalen. „Ik ben zo blij dat dit belangrijke verhaal erkenning krijgt”, zegt Guzy, een ingetogen vrouw met grijs haar. „Want het betreft een situatie die sluipenderwijs steeds verder escaleert. Ik hoop dat mijn foto's een wake-upcall zijn voor mensen om op te letten en zich af te vragen of dit is wie wij zijn als natie. Natuurlijk hebben mensen hiervoor gestemd. Het is voor velen niettemin verontrustend dat dit gebeurt in een gerechtsgebouw, waar mensen naartoe gaan voor een eerlijk proces.”

De rechtbank in New York die Guzy bezoekt, is de enige in de VS die toegankelijk is voor de pers. Dat is te danken aan een petitie van een advocaat, die aantoonde dat twee gangen van het rechtsgebouw behoren tot de publieke ruimte en dus voor iedereen toegankelijk zijn. „In andere federale rechtbanken heb je die mogelijkheid niet”, zegt Guzy. „Daarom is het essentieel dat we daar mensen hebben. Veel fotografen komen en gaan, maar sommigen zijn er elke dag. We staan urenlang te wachten in de gangen, samen met de ICE-agenten, en dan is de aanhouding binnen minuten voorbij. Daar ontmoette ik enkele migrantengezinnen die ik al maanden volg. Met een ervan ben ik mee terug naar Ecuador gegaan.”

De winnende foto is deel van een serie. Was u verbaasd dat die won?
„Nee, het is een erg krachtig mo-

ment. De wanhoop van die jonge meisjes roept diepgewortelde emoties op bij de kijker. Ze klampen zich vast aan hun vader, maar ze kunnen zijn detentie niet voorkomen. Het is zo aangrijpend en triest. Ouders en kinderen hebben natuurlijk een sterke, instinctieve band. Ik ben mijn vader verloren toen ik zes was, dus ik begrijp goed wat een eeuwig gat de afwezigheid van een ouder slaat in een kinderhart. Ik identificeer me met die meisjes, en dat geldt waarschijnlijk voor iedereen die geraakt wordt door dit soort foto's.”

De jury twijfelde tussen de winnende foto en een andere foto uit de serie, van een meisje met zware boeien om. Kun je daar iets over vertellen?
„Die foto ging het meest viraal. Haar naam is Grace. Zij en haar kind hielden. Een bewaker kwam naar hen toe om te helpen en barstte ook in tranen uit. Het was zo'n teder moment van menselijkheid en empathie, en dat van een man in uniform. Die foto heeft veel mensen geraakt. Dus toen World Press Photo belde, dacht ik dat die had gewonnen.”

Hoer verhoudt dit project zich tot de rest van uw lange carrière?
„Ik ben nu een freelancer, de slechtste freelancer ter wereld, hoewel ik nu wel de vrijheid heb om zes maanden door te brengen in een rechtbank. Maar ik heb mijn hele carrière bij kranten gewerkt: *The Miami Herald* en *The Washington Post*. Dus ik deed overal verslag van: van de paasviering tot conflicten en natuurrampen. Maar ik heb me altijd geconcentreerd op humanitaire kwesties en sociale gerechtigheid. Langlopende projecten zijn mijn kracht. Mijn doel is altijd om een verhaal meer diepgang te geven. Daarom steek ik er graag veel tijd in. Ik heb medelijden met jonge fotografen, want die hebben niet de luxe en de middelen om zoveel tijd aan een verhaal te besteden als ze eigenlijk zouden moeten.”

Hoer gaat u uw de prijs vieren?
„Ik ben natuurlijk dolblij dat ze deze foto hebben gekozen. Maar het is moeilijk om te vieren als zoveel mensen lijden. Ik denk dat ik vanavond een drankje ga doen met de rechtbankfamilie. Ik heb een sterke band opgebouwd met andere fotografen die dit verhaal al heel lang volgen. Hopelijk gaan we gewoon blij zijn dat het weer in de schijnwerpers staat.”

De twaalfjarige Rosa uit Ecuador wordt tegengehouden wanneer haar vader Rueben wordt afgevoerd door ICE-agenten na zijn verhoor bij de vreemdelingenrechter. Haar moeder riep: "Neem mij mee, niet hem - ze zullen hem vermoorden" terwijl ze door andere agenten op de grond werd gegooid.

Gemaskerde agenten van de vreemdelingenpolitie ICE wachten gewapend met foto's van hun 'doelwit' bij de uitgang van de rechtszaal van de vreemdelingenrechter in New York.

Een beveiligingsbeambte huilt bij de aanblik van een moeder die met haar dochtertje treurt om haar zojuist door ICE afgevoerde echtgenoot.

FOTO'S CAROL GUZY

Finalist Photo of the Year: Palestijnen klimmen op een vrachtwagen
met hulpgoederen
tijdens een wapenstilstand
in Gaza, juli 2025.
FOTO SABER NURALDIN/EPA

Winnaar lange-termijnprojecten, regio West-, Centraal- en Zuid-Azië. 'Hijacked Education'.
Een jonge Syrische vluchteling volgt in Libanon les aan de rand van Aarsal. Door beperkte middelen, verblijfsproblemen en werkbeperkingen voor ouders hebben veel vluchtelingenkinderen geen toegang tot onderwijs. FOTO DIEGO IBARRA SÁNCHEZ

Winnaar enkelbeeld, regio Europa. 'Polar Bear on Sperm Whale'. Een vrouwelijke ijsbeer voedt zich met het karkas van een potvis in het pakijs ten noorden van de Noorse archipel Svalbard. Ijsberen jagen voornamelijk op zeehonden, maar doordat het ijs zich in de zomer terugtrekt en jagen moeilijker wordt, zijn ze steeds vaker afhankelijk van opportunistisch aaseten. In de buurt van Svalbard is het ijsvrije seizoen in de afgelopen 30 jaar 20 weken langer geworden. FOTO ROIE GALITZ

Winnaar series, regio Afrika. 'Gunpowder's Daughters'. Een portret van de troupe van Bouchra Nabata. Haar vastberadenheid als een van de eerste vrouwelijke ruiters binnen de tbourida (een Marokkaanse paardensporttraditie) heeft de weg geëffend voor de zeven volledig vrouwelijke troupes die er vandaag de dag bestaan. FOTO CHANTAL PINZI / PANOS PICTURES

Finalist Photo of the Year: Vrouwen van het inheemse Achi-volk
na de veroordeling van hun verkrachters in een rechtbank in Guatemala-Stad.
FOTO VICTOR J. BLUE/THE NEW YORK TIMES MAGAZINE

Winnaar lange-termijnprojecten, regio Europa. 'Extramuros'. Mehdi, van Algerijnse afkomst en afkomstig uit de woonwijk Les Bosquets in Montfermeil, neemt deel aan een straatgevecht dat wordt georganiseerd door CanalPourss, een lokaal initiatief dat boksen inzet om geweld te verminderen. FOTO WILLIAM KEQ / LA BIBLIOTHEQUE NATIONALE DE FRANCE VOOR DIE ZEIT

Stientje van Veldhoven-van der Meer, minister van Klimaat en Groene Groei, premier Rob Jetten, Eelco Heinen, minister van Financiën, en Hans Vijlbrief, minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, tijdens het debat over het steunpakket voor de hoge energie- en brandstofprijzen in de Tweede Kamer. FOTO SEM VAN DER WAL/JANP

KAMERDEBAT

Kabinet regelt een beetje met links en een beetje met rechts in energieplan

De Tweede Kamer debatteerde woensdag over een energiesteunpakket. Daar zit geen lagere brandstofaccijns in.

Marko de Haan en Rosa Uijtewaai

Iedereen wil in de Tweede Kamer iets regelen voor de Nederlander, nu de energieprijzen door de oorlog in het Midden-Oosten hoog zijn. Kan de brandstofaccijns niet omlaag door minder geld aan Oekraïne te geven, vraagt PVV-leider Geert Wilders. Bezuinig anders op de ambtenaren om dat te betalen, suggereert Gidi Markuszower van de Groep Markuszower. Financier een lager btw-tarief op energie met een belasting op oliebedrijven die van de crisis profiteren, zegt Jimmy Dijk van de SP.

De Tweede Kamer debatteerde woensdag over het steunpakket dat kabinet-Jetten maandag presenteerde om de pijn van de dreigende energiecrisis te verzachten. De regering trekt bijna 1 miljard euro uit voor kleinere maatregelen, gericht op ondernemers en mensen met een laag inkomen. Zo komt er geld voor de energielasten van de armste huishoudens, om goedkoper te isoleren en voor een hogere onbelaste reiskostenvergoeding.

Het was voor veel partijen te zui-nig, te karig, bleek tijdens het debat. De linkse oppositie wil meer energiebesparingsmaatregelen en een goedkoper openbaar vervoer. Een „flutpakket”, klinkt het rechts van de VVD. Onder meer BBB en

SGP verdenken D66 ervan klimaat-plannen te hebben doorgedrukt. „Dit pakket heeft een hele sterke D66-vingerafdruk van verduurzaming op zich. Dat wordt betaald door de bakker”, zei SGP-Kamerlid André Flach. Hij verwees daarmee naar een fiscaal voordeel voor kleine bedrijven, dat het kabinet wilde versoberen ter financiering van het steunpakket.

Consultants

Diezelfde rechtse partijen eisten een verlaging van de brandstofaccijns. Veelgehoord argument: andere Europese landen voeren een verlaging van de accijns wél door. Buurland Duitsland bijvoorbeeld deed dat voor de komende twee maanden.

Jetten zag weinig heil in een verlaging van de brandstofaccijns. Hij noemt de accijnzen, net als veel economen, een ongerichte maatregel waar ook mensen van profiteren die dat niet nodig hebben. Het is een maatregel die bovendien duur is. In Duitsland, zei Jetten, is de maatregel bovendien tijdelijk en wordt betaald met een accijnsverhoging op tabak en btw-verhoging elders.

Een knieval hoefde het minderheidskabinet van D66, VVD en CDA (66 zetels) nog niet te maken. Het lukte de oppositie woensdag niet zich te verenigen om de brandstof-

accijns alsnog te verlagen. Geen van de mogelijkheden die oppositiepartijen opperen om de verlaging te financieren (bezuinigingen op consultants of ontwikkelingshulp, bijvoorbeeld), kon rekenen op voldoende steun.

Wie denkt dat dit kabinet in deze crisis vooral zaken doet met de linkse oppositie, heeft het mis

Op andere punten probeerden Jetten en zijn kabinet wel links én rechts tevreden te stellen. Voor 118 miljoen euro wil PRO een kortingskaart voor het openbaar vervoer voor de zomermaanden inrichten. In de daluren kunnen mensen voor 49 euro per maand onbeperkt met de trein, bus, tram en metro reizen. In de marges van het debat onderhandelde links daarover met het kabinet en al eerder was er contact met Algemene Zaken.

Dat een deel woensdag in de lucht hing, was te merken aan de toon van fractievoorzitter Jesse Klaver. Terwijl hij het maandag had over een „onvoldoende” steunpakket dat „gewone mensen niet door de crisis” hielp, was de linkse oppositielider woensdag een stuk mil-

der. Toen premier Rob Jetten aan het einde van de middag aan het woord kwam, zei hij toe dat het oplan van PRO „waarschijnlijk” wél op „korte termijn” gerealiseerd kon worden. De 118 miljoen euro moet opgehaald worden uit overgebleven potjes op de begroting van het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat en het Klimaatfonds, was de deal. Dat fonds werd tijdens het kabinet-Rutte IV opgezet voor structurele plannen om te verduurzamen.

Maar wie hierin een aanwijzing denkt te zien dat dit kabinet voor deze energiecrisis vooral zaken doet met de linkse oppositie, heeft het mis. Het kabinet deed óók een concessie aan rechtse partijen: de regering stond positief tegenover een voorstel van SGP en JA21 om het fiscale voordeel van kleine ondernemers te behouden. Kosten? Jaarlijks 100 miljoen euro.

In diezelfde motie roepen de partijen op om een geplande kilometerheffing voor vrachtwagens, die zou ingaan op 1 juli, „zo snel mogelijk” te verlagen. De motie kreeg steun van coalitiepartij VVD. Om het plan te financieren willen de partijen snijden in een ander fiscaal voordeel waarmee werkgevers onbelast extraatjes aan werknemers kunnen geven.

Dinsdag maakte het kabinet be-

kend dat er een tijdelijke stop komt op nieuwe stroomaansluitingen in delen van Utrecht. Het stroomnet zit op piekmomenten namelijk vol. Het bericht leidde tot felle kritiek én zorgen over verduurzamingsplannen in het steunpakket van het kabinet, zoals het stimuleren van elektrisch rijden en groen ondernemen. Met name rechtse partijen hamerden erop dat versnellen van de energietransitie simpelweg niet kan door het volle stroomnet. „We moeten het tempo van verduurzamen aanpassen, cq vertragen”, zei Flach (SGP). Volgens Henk Vermeer van BBB konden de groene voorstellen van het kabinet vanwege de problemen op het stroomnet niet worden uitgevoerd.

Warmtepomp

Minister Stientje van Veldhoven (Klimaat en Groene Groei, D66) verweerde zich tegen die kritiek. Volgens de minister was het nog steeds mogelijk om door te gaan met verduurzamen. Als voorbeeld noemde ze dat hybride warmtepompen vaak geen extra aansluiting nodig hebben en dat elektrische auto’s die ’s nachts worden geladen de problemen op het stroomnet niet verergeren. „Niet alles kan, maar veel kan wel”, zei ze vrij naar VVD-prominent en oud-informateur Johan Remkes.

ONTCIJFERD

Opvallende getallen en verhelderende visualisaties: in *Ontcijferd* kijkt NRC door een databril naar de wereld om ons heen.

Steeds meer tabak komt uit het buitenland

Een op de acht rokers haalt tabak van over de landsgrens. Hogere accijnzen zullen niet veel extra mensen nog verleiden te stoppen

Door **Roos Liefthing** en **Yordi Dam**

Onderweg probeert de chauffeur te stoppen voor een rookpauze” en „de kans op controle door de douane is aanzienlijk groot”, is te lezen op de website van een aanbieder van winkelreizen naar Duitsland en Luxemburg. Drie keer raden wat er voornamelijk gekocht wordt tijdens dit uitje. Rokers kopen sigaretten en shag steeds vaker in het buitenland, blijkt uit nieuwe cijfers die het CBS deze week publiceerde over de overheidsinkomsten uit tabaksaccijns. De helft van de rokers koopt soms buitenlandse tabak, een op de acht vaak of altijd. Vier jaar eerder gold dit voor een op de twintig rokers van 18 jaar en ouder.

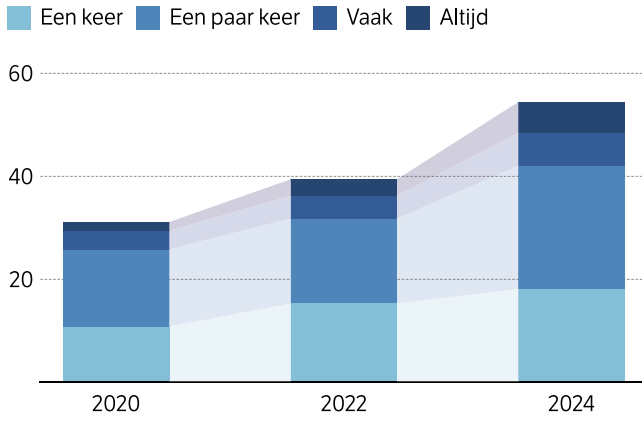
De busreizen zijn erg populair, laat Winkelbus in een schriftelijke reactie weten. Passagiers besparen honderden euro’s, want de prijzen van tabak verschillen „enorm” met die in Nederland. „Het is jammer voor de overheid als accijnsinkomsten wegvloeien naar het buitenland”, vindt gezondheidseconoom Ardine de Wit van het RIVM. „Maar het is vooral vervelend dat de doelstelling om mensen minder te laten roken niet wordt gehaald.” Na de laatste grote accijnsverhoging (24 procent voor sigaretten, 45 procent voor shag) stopten minder rokers dan bij de twee eerdere verhogingen. Nederland voerde in 2020, 2023 én in 2024 een forse accijnsverhoging op tabak in. „Die was zó groot dat rokers op een andere manier reageerden: niet door te stoppen maar door in het buitenland te gaan kopen,” zag De Wit in onderzoek rond de prijsverhogingen.

Over 45 procent van de gevonden sigarettenverpakkingen was eind 2024 geen Nederlandse accijns betaald, blijkt uit onderzoek van de douane. Om een inschatting te maken hoeveel accijns de Nederlandse schatkist misloopt, worden lege sigarettenverpakkingen van straat opgeraapt in grensgemeenten en grote steden. Meestal was in het buitenland accijns betaald. Ongeveer een op de tien van de gevonden pakjes was van namaaksigaretten. Dit zijn verpakkingen die lijken op bekende merken, maar die illegaal en zonder accijns worden verkocht.

Zestig procent van de door Nederlanders opgeroekte tabak was in 2024 gekocht in het buitenland, schat het RIVM. Dit is hoger dan het aantal mensen dat in het buitenland komt, omdat dagelijkse rokers eerder naar goedkopere opties zullen uitwijken dan gelegenhedrokers.

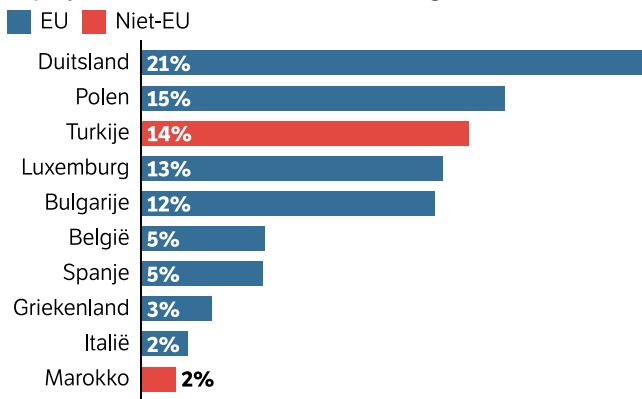
Helft rokers koopt wel eens tabak over de grens

Percentage rokers dat in het afgelopen jaar sigaretten/shag in het buitenland heeft gekocht, uitgesplitst naar frequentie

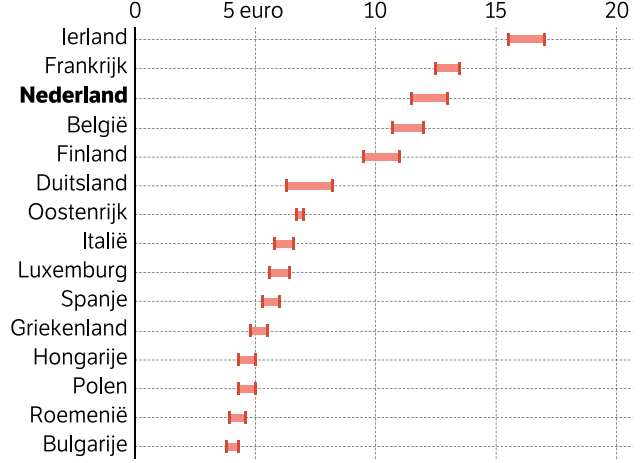
Buitenlandse sigaretten komen vaakst uit Duitsland en Polen

Tien meestvoorkomende herkomstlanden van gevonden sigarettenpakjes uit het buitenland, onderzoek in 30 gemeenten, 2024

Nederland een van de duurste landen om sigaretten te kopen

Prijs voor een pak van 20 sigaretten in verschillende landen*, eind 2025

NRC 240426 / YD / Bron: CBS, RIVM, Douane, Numbco, MyLaserTabac, Tobacco Insider / *Voor tabak gelden geen adviesprijzen en er zijn geen eenduidige betrouwbare bronnen. Daarom is in deze grafiek een min- en maxspreading weergegeven o.b.v. drie verschillende bronnen met gecrowdsourced prijzen. De exacte prijs kan in werkelijkheid afwijken, afhankelijk van het merk.

Volwassenen mogen per reis binnen de EU achthonderd sigaretten plus een kilo losse tabak invoeren. Deze hoeveelheden zijn zodanig groot, ziet De Wit, dat ook stevige rokers per keer voor twee maanden rookwaar uit het buitenland kunnen meenemen. Om deze massale aankopen in het buitenland tegen te gaan, kan de douane de hoeveel sigaretten en shag die je belastingvrij mag invoeren verlagen. „Maar dan moet er wel gehandhaafd worden”, stelt De Wit, „want als de pakkans klein is, heeft ander beleid niet veel zin”.

Vanwege de grote prijsverschillen met het buitenland zal verdere verhoging van de accijns

nu niet het beste middel zijn om het aantal rokers te doen dalen, concludeert het RIVM. Tabaksprijzen binnen Europa gelijk trekken zou de beste oplossing zijn. Dat ligt lastig, zegt De Wit: „Duitsland heeft niet alleen Nederland als buur, maar ook Polen. Elk land heeft weer goedkopere bureu.” „We moeten erkennen dat er rokers zijn die nooit stoppen, hoe duur tabak ook wordt”, weet gezondheidseconoom De Wit. Maar onpopulair ontmoedigingsbeleid heeft wel degelijk effect: eind 2025 rookte 17,8 procent van de bevolking, tien jaar eerder was dit nog ruim 26 procent. „Dat zijn ruim een miljoen mensen die gestopt zijn met roken.”

nrcwebwinkel

Adviesprijs fabrikant 169,-
119,-

BATAVIA

Fixxbrush onkruidborstel set

- › Werelds meest effectieve onkruidborstel
- › Ideaal voor het verwijderen van onkruid en mos uit voegen
- › Onkruid verwijderen zonder rugpijn, pijnlijke knieën, blaren en vermoeidheid

Ontdek de beste onkruidborstel tot nu toe. Met deze onkruidborstel verwijder je moeiteloos onkruid en mos uit voegen, zonder schadelijke chemicaliën te gebruiken. Zeg vaarwel tegen rugpijn, pijnlijke knieën en urenlang onkruid verwijderen.

De Fixxbrush is ontworpen om het verwijderen van onkruid een stuk makkelijker te maken. De innovatieve re-oscillerende borstelkop maakt hem uniek; hij biedt ongeëvenaarde controle en werkt moeiteloos om snel ongewenst onkruid, mos en vuil te verwijderen.

Pas de telescopische steel aan op werkhoogte en gebruik de tweede handgreep voor extra comfort bij langdurig gebruik.

Bestel nu > nrcwebwinkel.nl/onkruidborstelset

STADSMARKETING

Koningsdag kost Dokkum kapitalen, maar zet de regio ‘in het zonnetje’

Dokkum geeft 3 miljoen euro uit aan het bezoek van de koninklijke familie. Hun komst geldt als effectieve stadsmarketing.

Titia Ketelaar

AMSTERDAM

Verwacht deze maandag veel *grutsk*, Friese trots. Friese paarden halen de koninklijke familie Dokkum binnen, er wordt gekaatst, gefierljept en verwezen naar de Elfstedentocht - de stad is het keerpunt op de schaatsroute. Onder meer de Friese band De Kast treedt op. De burgemeester van Noardeast-Fryslân hoopt dat dit alles - live te zien op televisie - „onze regio nationaal in het zonnetje zet”.

Die promotie kost wel miljoenen. Dokkum geeft aan Koningsdag 1,5 miljoen euro uit, de provincie Fryslân verdubbelt dat bedrag tot 3 miljoen. De vorige gaststeden van Koningsdag, Doetinchem (2025) en Emmen (2024) spendeerden respectievelijk 2,8 miljoen en 2,3 miljoen euro op een begroting van ruim 357 miljoen en 580 miljoen euro.

Doetinchems doel was Nederland kennis te laten maken met „naoerschapp, innovatie en verbondenheid” en met „het mooiste van de Achterhoek”. De gemeenteraad van Emmen wilde laten zien dat de stad „onterecht onderaan allerlei slechte lijstjes bungelde” en noemde Koningsdag „fantastische promotie” en een „visitekaartje”.

Koningsdag kán dat zijn, zegt Peter Kentie. Jarenlang was hij verantwoordelijk voor de citymarketing van Eindhoven en won daar prijzen mee. „In veel steden is snel de gedachte ‘laten we een tv-programma kopen’, want dat doe je eigenlijk met Koningsdag. Maar je moet het evenement kunnen koppelen aan je identiteit”, zegt hij.

‘Amsterdamse taferelen’

Volgens Kentie heeft goede citymarketing drie uitgangspunten: „Wat maakt je anders, welke elementen horen daarbij en wat is je doelstelling?” Eindhoven, zegt hij, wil zich laten zien als stad van techniek en design, talent binnenhalen en toeristen ontvangen zonder „Amsterdamse taferelen”. De jaarlijkse Dutch Design Week past daar volgens hem bij: die trekt „de goede bezoeker en grote ondernemers”.

De verjaardag van koning Willem-Alexander wordt weliswaar elk jaar gevierd, maar steeds ergens anders. „Waardoor het als evenement niet blijft hangen aan een bepaalde stad”, zegt Kentie. Dat is niet per se een probleem, meent hij: „Voor een kleine gemeente creëert het organiseren misschien trots of verbinding. Als dat het doel is, kan zo’n evenement effect hebben.”

Het is wat Emmen twee jaar later zegt: Koningsdag was succesvol en de gemeente wilde „het momentum waarborgen en uitrollen”, zegt citymarketeer Wendy van der Veen. Dat succes meet Emmen louter af aan de kijkcijfers van de live-uitzending van de NOS, met gemiddeld 2,3 miljoen kijkers, en „de borst vooruit van de Emmenaren zelf”. Jan-willem Naaldenberg, creatief strateeg: „Als inwoners als trotse ambassadeurs fungeren, krijg je een andere dynamiek in hoe mensen naar een regio kijken.”

Emmen liet zich volgens hem op de dag zelf „als spectaculaire versie van zichzelf” zien. Maar, zeggen Van der

Koningsdag 2024 in het Drentse Emmen. **Boven:** de koninklijke familie komt aan. **Midden:** koningin Maxima aan het sjoulen. **Onder:** de prinsen Maurits, Floris, Pieter-Christiaan en Bernhard (vlnr) samen op de foto. FOTO’S ANP

Veen en Naaldenberg, „daarna moet je blijven werken aan je imago”. Daar trekt de gemeente twee jaar lang nog eens 2 miljoen euro voor uit, wat al leidde tot de campagne ‘Ontdek Emmen’. Naaldenberg: „Je moet blijven herhalen wat je te bieden hebt. Emmen zet zichzelf in de etalage met rust, ruimte en energie. Projecten als Koningsdag zijn waanzinnig, het zet je op de kaart. Ik zou het andere gemeenten aanraden.”

Peter Kentie is voorzichtiger. „Je kunt wel zichtbaar zijn op tv, maar je moet weten waarmee.” Hij zegt: „Raadsleden willen altijd graag een groot evenement binnenhalen.” Maar niet elk evenement is hetzelfde, waarschuwt hij.

Ook met liveprogramma’s als *The Passion* en het Glazen Huis van 3FMs Serious Request willen gemeenten zich ‘op de kaart’ zetten. Die hebben „een nóg dwingendere beeldcultuur dan Koningsdag”, zegt Kentie. „Den Bosch had een fantastisch Glazen Huis, de stad werd echt meegenomen. Maar als je niet oppast, is het een willekeurig plein waarop dat huis staat.”

Wat maakt je anders, welke elementen horen daarbij en wat is je doel?

Peter Kentie citymarketeer

Hoewel de contouren van Koningsdag de afgelopen jaren weinig afwaken - aankomst van de koninklijke familie, dans en zang, sport en spel, een quiz en een optreden van een bekende band uit de regio - waren de accenten wél lokaal.

Waar Emmen de familie verwelkomde met fietsers en haar toe liet zingen door de Drentse zanger Daniël Loehues met ‘Hier kom ik weg’, deed Doetinchem dat met brommers en Suzan & Freek. Emmen wilde laten zien dat er veel ruimte in de gemeente is, onder meer met beelden van de bosrijke omgeving. Doetinchem liet naoerschapp zien aan lange eettafels. In Emmen sjoelde prinses Amalia met de wereldkampioen sjoelen, in Doetinchem deed voetbaltrainer Guus Hiddink mee aan het programma. En in Eindhoven - dat in 2021 een digitale coronaversie van Koningsdag organiseerde - stond alles in het teken van techniek.

Dat lokale accent is belangrijk, zegt Peter Kentie. „Steden beginnen door te hebben dat ze onderscheidend moeten zijn.” Het uiteindelijke doel van citymarketing is immers ‘market getting’, zegt hij, en daarmee economische groei. Levert Koningsdag dat ook op? In evaluaties wordt vaak verwezen naar de hoge kijkcijfers van de NOS-uitzending, zoals Emmen doet. Of naar de horeca-uitgaven op de dag zelf.

De Rekenkamer van Tilburg concludeerde in 2019 na nader onderzoek dat de komst van de koninklijke familie „op een positieve manier had bijgedragen aan het beeld van de stad en de trots van de Tilburgse bevolking”. De Rekenkamer schreef ook: „Deze observatie wordt niet door (onafhankelijk) onderzoek onderbouwd, maar betreft een gevoel van diverse geïnterviewden.”

COCAÏNE KOORTS

LUISTER NU AFLEVERING 4
IN JE FAVORIETE PODCAST-APP

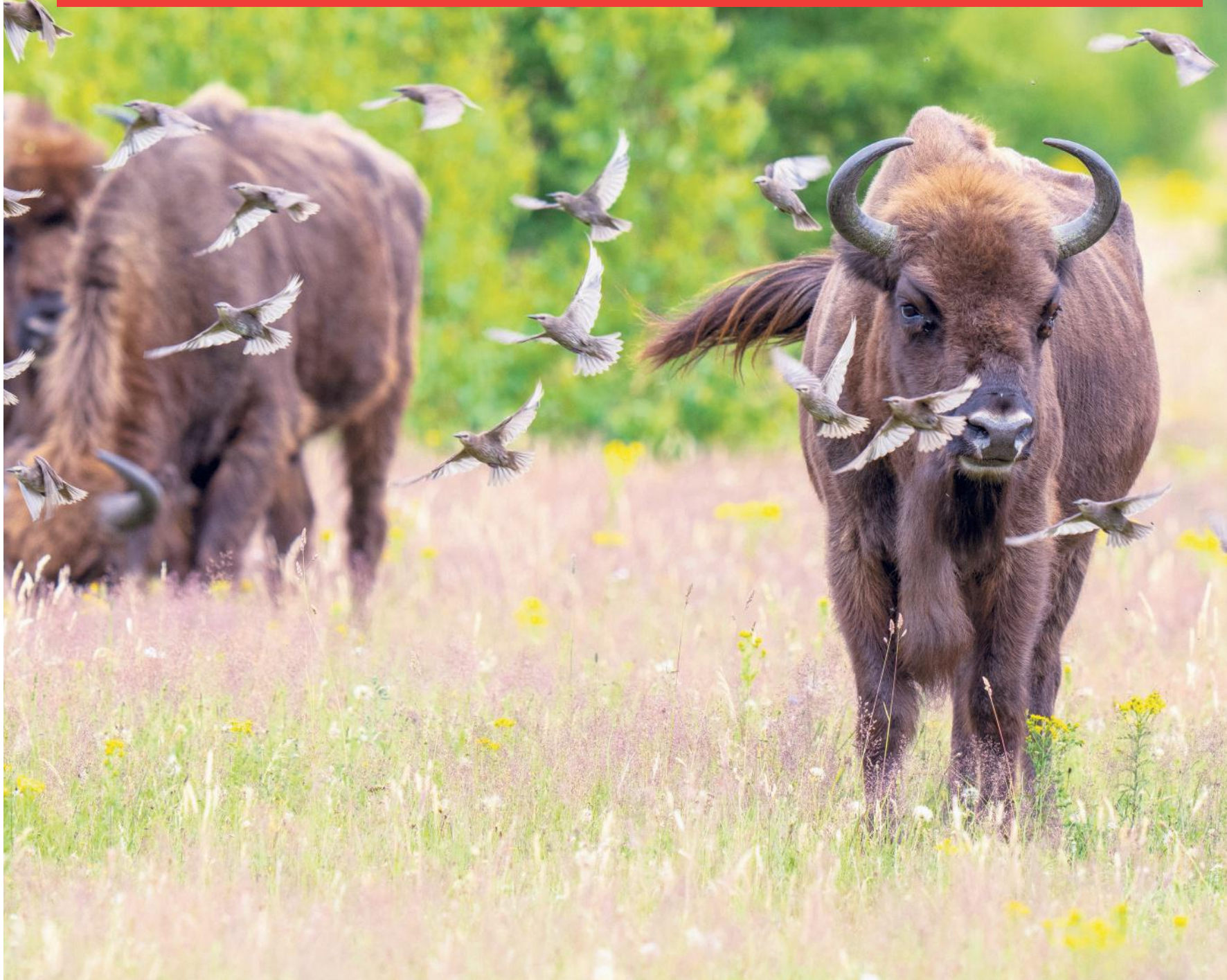
In de zomer van 2020 flaneren Flor Bressers en zijn vriendin ongestoord door de straten van Zürich. Jan Meeus en Mark Eeckhaut volgen zijn spoor en vinden valse paspoorten, grote bedragen cash en een entourage van goedbetaalde helpers. Terwijl Bressers zijn leven als rijke zakenman op de rit lijkt te hebben, zit de Zwitserse politie hem op de hielen.

Luister nu aflevering 4 in je favoriete podcast-app
Ga naar nrc.nl/cocaineakoorts voor meer over de podcast

nrc > DS

Kansen benutten, dat is onze natuur

In Kempen-Broek, waar eerst vooral maïs werd verbouwd, bloeit nu de natuur dankzij **ARK Rewilding**. Er grazen wildlevende runderen en allerlei wilde planten en dieren zijn terug. De afgelopen vijf jaar ontving ARK Rewilding een bijdrage van ruim € 9,6 miljoen, mede dankzij onze deelnemers. Grenzen verleggen voor wilde natuur, ook dat is **The Power of Postcodes**.

PL
POSTCODE
LOTERIJ

Lees meer

Meike Wijers

SYDNEY

Het heeft alle ingrediënten van een Netflix-serie: familiedrama en intrige, op geld beluste nazaten en decennialange, bittere rechtszaken over wie mag profiteren van een van de meest lucratieve ijzermijnen ter wereld. IJzerertsmaanaat Gina Rinehart (72), de rijkste persoon van Australië, geeft niet op totdat ze gewonnen heeft.

Na ruim dertien jaar kwam vorige week de ontknoping in een monsterrechtszaak tussen Rinehart, de kinderen van haar vaders voormalige zakenpartners én haar eigen kinderen. Het juridische gevecht ging over wie de rechtmatige eigenaar is van het Hope Downs-mijnproject, een van de grootste ijzerertsminen van Australië.

Rinehart erfde mijnbouwbedrijf Hancock Prospecting van haar vader Lang Hancock, die haar al vanaf jonge leeftijd klaarstoomde om in zijn voetstopen te treden. Sinds zijn dood in 1992 staat ze aan het hoofd van het bedrijf, dat inmiddels vele miljarden waard is.

Ze wordt nu gedwongen haar rijkdom te delen. Het hof besloot dat Rineharts bedrijf royalty's moet betalen aan de nazaten van twee voormalige zakenpartners van haar vader. Het gaat Rinehart waarschijnlijk vele honderden miljoenen Australische dollars kosten.

PROFIEL GINA RINEHART
AUSTRALISCHE IJZERERTSMAGNAAT

Mijnmagnaat opereert in de schaduw van de Australische politiek

De uiterst rechtse zakenvrouw Gina Rinehart is verwickeld in een rechtszaak over een van de meest lucratieve ijzermijnen ter wereld. Haar economische én politieke macht in Australië zijn ongeëvenaard: „Haar onzichtbare hand is overal.”

Pijnlijk is dat ook Rineharts oudste twee eigen kinderen, Bianca en John, hun moeder hadden gedaagd om hun aandeel op te eisen, maar dat wees de rechter af. Met haar kinderen ligt Rinehart al jaren overhoop: in 2011 blokkeerde ze hun toegang tot het familiefonds van ruim 3 miljard euro. Dat werd in een eerdere rechtszaak teruggedraaid, maar de familierelatie was onherstelbaar beschadigd.

‘Die andere ijzeren dame’

Het is dan ook niet alleen vanwege de ijzermijnen dat Gina Rinehart door onder meer de BBC wel „die andere ijzeren dame” wordt genoemd, naar de Britse oud-premier Margaret Thatcher. Ondanks haar zachte, meisjesachtige stem is Rinehart een keiharde zakenvrouw met stalen zenuwen, zegt Sarah Martin, journalist bij *The Guardian Australia* en maker van de achtdelige podcastserie ‘Gina’. „Als twintiger nam ze na een ontmoeting met Margaret Thatcher een voorbeeld aan haar. Uiteindelijk groeide ze uit tot een van de meest dominante Australische figuren op het wereldtoneel”, vertelt Martin aan de telefoon.

Volgens zakentijdschrift Forbes is Rinehart sinds 2011 de rijkste persoon van Australië. In 2012 was ze zelfs even de rijkste vrouw van de wereld. Ze heeft een geschat vermogen van 38 miljard Australische dollar, ruim 23 miljard euro.

Haar sterke karakter werd op jonge leeftijd gevormd, vooral door haar vader Lang Hancock. Ze groeide op diep in de *outback* van het noordwesten van

Australië. Twee jaar voor haar geboorte in 1954 deed haar vader daar de ontdekking van hun leven: hij vond ijzererts in de Pilbara, een uitgestrekte woestijn. Rinehart was enig kind en het gezin woonde de eerste jaren van haar leven op een enorm landgoed, ongeveer zo groot als de provincie Zuid-Holland.

Volgens Martin hebben haar jonge jaren in dit afgezonderde gebied haar gevormd. „Ze is geboren in een wereld van privileges, maar was enorm geïsoleerd van de buitenwereld. Zowel fysiek, omdat ze opgroeide in de Pilbara, als intellectueel en emotioneel. Haar hele leven stond in het teken van haar vader. Zodra ze oud genoeg was, was ze actief betrokken bij het bedrijf.”

Haar vader had op zijn zachtst gezegd controversiële opvattingen. Hij begon zijn carrière in de jaren dertig en veertig van de vorige eeuw als eigenaar van een asbestmijn, en bleef het materiaal aanprijzen toen bekend werd welke schade dat aanricht. Ook probeerde hij de Australische regering over te halen om het gebruik van waterstofbommen in de mijnbouw toe te staan.

Bovendien was hij een uitgesproken racist. In de jaren tachtig pleitte hij er tijdens een tv-interview voor om een deel van de inheemse bevolking te laten steriliseren, zodat ze „uit zouden sterven”. Hancock zocht de media op om zijn politieke overtuigingen te verspreiden. Hij geloofde in een kleine overheid en lage belastingen - met name voor de opbrengsten van de mijnbouw.

Rinehart erfde haar vaders politieke betrokkenheid, al is ze een stuk minder gretig in het contact met de pers. „Ze is een politiek dier”, zegt Martin. In haar podcast wilde ze uitzoeken hoe Rinehart haar macht aanwendt om de politiek te beïnvloeden. „Ze deinst er niet voor terug om haar maatschappelijke positie te gebruiken om een politiek punt te bepleiten.”

Notoire klimaatontkenner

Haar belangrijkste thema's zijn verzet tegen verduurzaming en tegen belastingen. Ze is een notoire klimaatontkenner en voorspelt een „apocalyptisch” scenario als de regering de uitstoot van broeikasgassen beperkt, wat volgens haar zal leiden tot een „klimaatpolitieestaat”. Vorig jaar doneerde ze omgerekend 550.000 euro aan de rechtse lobbygroep Advance, die zich verzet tegen het overheidsstreven om in 2050 klimaatneutraal te zijn.

Haar opvattingen weerhouden Rinehart er niet van om van het klimaatbeleid te profiteren. Ze heeft flink geïnvesteerd in lithiummijnen, de belangrijkste grondstof voor batterijen van elektrische auto's.

Ook heeft ze een groot aandeel in de winning van zeldzame aardmetalen in West-Australië. Die mijnen werden vorig jaar veel meer waard toen de Verenigde Staten en Australië een miljardenakkoord sloten om de industrie verder te ontwikkelen en de afhankelijkheid van China te verkleinen.

Toen de Australische regering in 2010 een hogere belasting wilde invoeren op de opbrengsten uit de mijnbouwsector, organiseerde Rinehart een groot protest. Hoewel ze de publiciteit meestal mijdt, sprong ze tijdens een demonstratie in Perth in de laadbak van een auto, met een parelketting om de hals, terwijl ze in een microfoon ‘*axe the tax*’ (weg met de belasting) riep. Niet lang hierna werd premier Kevin Rudd afgezet door zijn eigen partij en werd de wet zodanig aangepast dat mijnbouwbedrijven er haast niets van merken.

Het was een van de weinige keren dat Rinehart zich in het openbaar uit-

Mijnmagnaat Gina Rinehart is de rijkste Australiër. Ze is daarnaast een invloedrijke conservatief. FOTO DAVID GRAY/AFP

Gina en haar vader Lang Hancock in 1982. FOTO SUSAN WINDMILLER/FAIRFAX MEDIA VIA GETTY IMAGES

sprak. De meeste politieke invloed oefent ze uit op de achtergrond. „Ze beweegt in de schaduw, maar is tegelijkertijd overal. Haar politieke invloed is ongeëvenaard”, aldus Martin.

Halloween in Mar-a-Lago

Haar belangrijkste internationale bondgenoot is de Amerikaanse president Donald Trump. Rinehart noemt zichzelf een ‘Trumpette’ en vindt dat Australië in „Trump-stijl” bestuurd moet worden.

In eigen land was ze jarenlang een steunpilair voor de grootste conservatieve partij, de Liberal Party. Maar sinds die bij de laatste verkiezingen

Rinehart noemt zichzelf een ‘Trumpette’ en vindt dat Australië in „Trump-stijl” bestuurd moet worden

fors verloor, heeft ze haar aandacht verschoven naar een kleinere, radicalere partij: het rechts-populistische One Nation van Pauline Hanson. Dat bepleit een ‘Australia first’-beleid, duidelijk geïnspireerd door Trump, en maakt de laatste maanden een opmars in de peilingen.

Rinehart is een belangrijke donor van One Nation en vertrouweling van Hanson. Ze opent ook deuren voor de partijleider; in oktober vorig jaar vloog ze in Rineharts privévliegtuig naar Florida voor een Halloweenfeest in Mar-a-Lago. De twee zijn zelfs samen gespot op vakantie in Thailand. Toch is Rineharts macht nauwelijks bekend, zegt Sarah Martin. „Ze heeft een in-gang bij de meeste politici, maar toch weten Australiërs maar weinig over haar.”

Wie zich wél in haar verdiept, moet voorzichtig zijn. „Gina gaat achter je aan en gooit alle juridische mogelijkheden in de strijd. Ze heeft een enorme reputatie als felle procesvoerder. Haar wil je niet als tegenstander”, zegt Martin. Zo klaagde Rinehart onderzoeksjournalist Adele Ferguson aan vanwege haar biografie over Rinehart uit 2012. En een dramaserie uit 2015 gebaseerd op het verhaal van Rinehart en haar vader, werd na jaren procederen door televisiezender Nine aangepast en niet verder verspreid.

Kritiek of spot trekt Rinehart zich persoonlijk aan. Ooit probeerde ze - te vergeefs - een schilderij van kunstenaar Vincent Namatjira te laten verwijderen uit een museum in Canberra, omdat hij haar ‘onflatteus’ had geportretteerd.

Stalen zenuwen

Ook Martin moest stalen zenuwen hebben toen ze de podcastserie maakte. „De kans was groot dat ze ons zou aanklagen. We zijn daarom veel langer bezig geweest met advocaten dan met het maken van de podcast.” Volgens Martin heeft Rinehart veel behoefte aan erkenning. „De cultuur binnen haar bedrijf lijkt wel Noord-Koreaans”, zegt ze. Haar personeel wordt aangeemoedigd om jaarlijks een bedankbrief te schrijven aan de topvrouw.

Binnenkort wordt bekend hoeveel Rinehart precies moet betalen aan de nazaten van haar vaders zakenpartners. Ook is het niet ondenkbaar dat haar kinderen nieuwe juridische stappen zetten. Martin sprak voor haar podcast met Rineharts oudste zoon John Hancock, die naar Londen verhuisde om te ontsnappen aan de intense aandacht voor de familievet, die al decennialang voortduurt. „Het is eigenlijk heel triest. Hij praat al twintig jaar niet met zijn moeder, het is een ongeloflijk disfunctionele familie. Ik heb medelijden met ze. Ruzie om geld heeft hen kapotgemaakt.”

Advertentie

nrcwebwinkel

Vier het voorjaar met de mooiste aanbiedingen

FDB MÖBLER

M1 tuinstoel

Adviesprijs fabrikant 429,-
299,-

- › Klassiek en traditioneel Scandinavisch design
- › Gemaakt van FSC-gecertificeerd en geolied teakhout
- › Ontworpen door Thomas E. Alken

FDB MÖBLER

M20 tuinstoel

In de kleuren: ● ●

Adviesprijs fabrikant 429,-
299,-

- › Weerbestendig en sneldrogend
- › Robuust én stapelbaar design
- › Modern comfort voor elke buitenruimte

FATBOY

Bolleke mini set

3 stuks in de kleuren: ● ● ●

Adviesprijs fabrikant 139,-
109,-

- › Slim design met ophanglus
- › Draadloos en geschikt voor buiten
- › Tot 24 uur sfeerlicht en 3 lichtstanden

WELTEVREE

Stringlight

Adviesprijs fabrikant 379,-
299,-

- › Prachtig, kleurrijk verlichtingssnoer van 12 meter
- › Kan het gehele jaar buiten blijven (IP44)
- › Ontworpen door Floris Schoonderbeek

LAFUMA

Evolution Becomfort ligstoel

Adviesprijs fabrikant 399,95
319,95

- › Ontspan het lichaam door optimale gewichtsverdeling
- › Meerdere verstelbare standen
- › Inclusief ademend en waterafstotend kussen

Bekijk alle aanbiedingen online > nrcwebwinkel.nl/voorjaar

Weekdeals

GELDIG T/M 26 APRIL 2026

Bekijk
alles

DE WITTE LIETAE

Kleurig bed- en
badtextiel

- › Hoge kwaliteit katoenen badtextiel in diverse kleuren
- › Verschillende badmatten van katoen
- › Dekbedovtreksets van katoensatijn
- › Bekijk meer van De Witte Lietaer online

ADVIESPRIJS FABRIKANT V.A.
14,95
6,95ADVIESPRIJS FABRIKANT V.A.
24,95
12,95ADVIESPRIJS FABRIKANT V.A.
79,95
39,95

BEKIJK ALLES VAN DE WITTE LIETAE ONLINE

Hoge
korting!

LENCO

Muzieksysteem

ADVIESPRIJS FABRIKANT
269,00
159,00

DAB+, CD, MP3 EN BLUETOOTH

- › Elegante combinatie van klassiek hout en modern wit
- › Ook geschikt als wekker en draadloos oplaadpunt
- › Bekijk meer Lenco producten online

WILLIAM DE FAYE

Dames overhemd

ADVIESPRIJS FABRIKANT
89,00
34,95

GEMAAKT VAN LINNEN EN VISCOSE

- › Oversized model met lange mouwen en streep patroon
- › Voelt heerlijk koel en ademend aan
- › Bekijk meer William de Faye kleding online

FLINQ

Steelstofzuiger

ADVIESPRIJS FABRIKANT
159,95
119,99

PAST AUTOMATISCH ZUIGKRACHT AAN

- › 35 kPa zuigkracht; ideaal voor elk type ondergrond
- › Lange accuduur, wendbaar en lichtgewicht
- › Bekijk meer Flinq producten online

MGO

Herenvest

ADVIESPRIJS FABRIKANT
119,95
79,95

GEVOERD MET FLEECE

- › Comfortabel door 2-laags ademend en warm materiaal
- › Met opstaande kraag en ritssluiting
- › Bekijk meer MGO kleding online

GEASY

Pillendoos

ADVIESPRIJS FABRIKANT
29,95
14,95

GESCHIKT VOOR 7 DAGEN

- › 1 doos met daarin losse doosjes met 2 of 3 vakken
- › De donkere kleur biedt bescherming tegen de zon
- › Bekijk meer Geasy producten online

VITAPUR

Antisnurk kussen

ADVIESPRIJS FABRIKANT
79,95
24,95

MOEDIGT ZIJWAARTS SLAPEN AAN

- › Ergonomisch ontwerp voor een optimale slaappositie
- › Traagschuim met bamboe houtskool en zilverionen
- › Bekijk meer Vitapur producten online

Steunbetuiging aan jurist Andrie Yunus, die op 13 maart met zoutzuur was aangevallen. Yunis verzette zich tegen de uitbreiding van de macht voor militairen in Indonesië. FOTO DEVI RAHMAN/AFP

ZOUTZUURAAANVAL INDONESIË

Militairen vervolgd voor verminken
activist, opdrachtgever niet in beeld

De jurist Andrie Yunus lag vaak overhoop met het leger. In maart kreeg hij zoutzuur in zijn gezicht gegooid. Tot veler verbazing zijn vier verdachten aangehouden. Ze werken bij een militaire inlichtingendienst en staan komende week terecht.

Saskia Konniger

JAKARTA

Andrie Yunus (27) is het zicht aan één oog volledig kwijt. Hij wordt nog behandeld voor zijn brandwonden. De jurist van de Indonesische mensenrechtenorganisatie Kontras was in Jakarta op 12 maart met klaar met een podcastopname over een wet die de macht van het leger uitbreidt, toen twee mannen rijdend op een brommer zoutzuur in zijn gezicht gooiden.

Kort na de aanslag kon de stadspolitie op basis van straatcamera-beelden vier officieren van de militaire inlichtingendienst BAIS als schuldigen aanwijzen. Een week later verrichtte de militaire politie, die de zaak had overgenomen, vier arrestaties. De BAIS-officieren zouden een persoonlijk wraakmotief hebben. Woensdag begint de zaak in een militaire rechtbank in Jakarta.

De aanval op Yunus wordt gezien als een nieuwe escalatie in een toenemend klimaat van repressie. Sinds het presidentschap van Subianto Prabowo is intimidatie van kritische wetenschappers, journalisten en mensenrechtenactivisten toegenomen. „Amnesty ontving in 2025 295 meldingen van overheidsintimidatie”, vertelt Usman Hamid, directeur van Amnesty In-

donesië aan de telefoon. „En dan tellen we de duizenden arrestaties en martelingen van demonstranten, die in augustus tegen de toenemende militarisering protesteerden, niet mee.” In de meeste gevallen zijn slachtoffers te bang om aangifte te doen en wordt niemand gearresteerd.

Rivaliteit tussen leger en politie

Dat er nu verdachten terecht staan, is uitzonderlijk. Nog opmerkelijker is dat de militaire inlichtingendienst BAIS de operatie niet ontkent. Het hoofd van de dienst is opgestapt, maar er blijven veel vragen. Wie was de opdrachtgever van de aanslag? Wie wisten ervan? Ook zijn er ongerijmdheden. Initialen van de verdachten die terechtstaan komen bijvoorbeeld niet overeen met de namen van de mannen die de politie aanwees. Mogelijk speelt op de achtergrond oude rivaliteit tussen de politie en het leger een rol.

Volgens onderzoekers van mensenrechtencolatie TAUD, die Yunus bijstaat en alle feiten boven water probeert te krijgen, waren minstens zestien personen betrokken bij de aanslag. De operatie werd maandenlang voorbereid en gecoördineerd vanuit een villa in zuid-Jakarta die door BAIS-agenten werd gebruikt.

Volgens het onafhankelijke ma-

gazine *TEMPO* zijn er minstens drie andere potentiële doelwitten, onder wie Amnesty-directeur Hamid, Muhammad Isnur, voorzitter van het rechtshulpbureau YLBHI en econoom Bhima Yudhistira, directeur van een economisch onderzoeksinstituut. Gezien de schaal van de operatie is het onwaarschijnlijk dat de vier BAIS-agenten de aanslag op eigen houtje hebben beaamd.

De operatie werd maandenlang voorbereid en gecoördineerd vanuit een villa in Jakarta

Zittingen van militaire rechtbanken vinden doorgaans achter gesloten deuren plaats en er wordt beperkt over gecommuniceerd. Mensenrechtenactivisten vrezen dat de zaak van Yunus in een doofpot verdwijnt. Ze willen dat een burgerrechtbank de zaak overneemt.

Het is volgens mensenrechtenorganisaties aannemelijk dat de aanval op Yunus samenhangt met zijn verzet tegen de militarisering van Indonesië. Vorig jaar maart drongen Yunus en andere activisten met protestborden het luxehotel Fairmont binnen. Parlementsle-

den en afgevaardigden van het leger hielden er een besloten bijeenkomst over een wetsvoorstel dat het Indonesische leger, net als in de tijd van autocraat Soeharto (1966-1998), machtsposities geeft in burgersectoren. Inmiddels zijn talloze militairen benoemd op politieke en economische sleutelposities. Het ministerie van Defensie coördineert omvangrijke nationale landbouw- en voedselprogramma's en 80.000 nieuwe „roodwit-coöperaties”, lokale handelspunten van levenswaren.

Onopgeloste gifmoord

Critici en journalisten zien overeenkomsten met de onopgeloste moord op een voorganger van Yunus, Kontras-directeur Munir Said Talib, die mensenrechtenschendingen van het Indonesische leger in Oost-Timor en Papua aan de kaak wilde stellen. Onder andere misdaden waar oud-Soeharto-generaals, de huidige minister van Defensie Sjafrie Sjamsoeddin en president Prabowo mee in verband worden gebracht. Munir werd in 2004 vergiftigd met arsenicum in een KLM-vliegtuig van Jakarta naar Amsterdam.

Er zijn al jaren verdenkingen dat Abdullah Mahmud Hendropriyono, toenmalig hoofd van de Indonesische staatsveiligheidsdienst (BIN), de aanslag op Munir organiseerde. Een piloot van de Indonesische nationale vliegtuigmaatschappij Garuda zou in opdracht van BIN Munir een gifdrankje hebben gegeven. De piloot werd in eerste instantie veroordeeld. In hoger beroep werd hij, samen met Hendropriyono's onderofficier die ook terechtstond, vrijgesproken.

Het is opvallend dat recente pogingen om de zaak van Munir te heropenen zijn tegengewerkt. Het is niet duidelijk of de staatsveiligheidsdienst ook de hand heeft gehad in de Yunus-zaak. De dienst speelde tijdens het Soeharto-regime een donkere rol in de strijd tegen oppositie. BIN is nog steeds zeer invloedrijk, volgens ingewijden machtiger dan de militaire inlichtingendienst BAIS.

Volgens Amnesty-directeur Hamid zijn beide zaken bedoeld om angst te zaaien onder burgers die kritiek uiten op wetteloosheid en militarisering van de maatschappij. „President Prabowo ziet alle kritiek als buitenlandse inmenging. Hij heeft activisten herhaaldelijk weggezet als buitenlandse agenten, die chaos en maatschappelijke onrust veroorzaken. De president creëert een klimaat waarbij activisten als vijanden van de staat worden neergezet. Maar we weigeren om monddood gemaakt te worden.”

'Mensen zeggen snel: wat is het spoor duur. Maar dat is relatief'

Mirjam van Velthuisen: „De lat van spoorgebruikers ligt gewoon hoger. En terecht.” FOTO BRAM PETRAEUS

INTERVIEW MIRJAM VAN VELTHUIZEN FINANCIËEL BESTUURDER PRORAIL

Geopolitieke schokken, achterstallig onderhoud en veeleisende spoorgebruikers: ProRail staat voor grote opgaves. Financieel bestuurder Mirjam van Velthuisen: „Ik snap dat politici pijnlijke keuzes moeten maken. Maar vraag dan niet ook nog om meer sociale veiligheid, of een hogere punctualiteit.”

Jan Benjamin
ROTTERDAM

Als je het weet, dan zie je ze overal. De Y's van Rotterdam Centraal. In het station wijst Mirjam van Velthuisen, financieel bestuurder (cfo) van ProRail, om zich heen. Naar de staanders op de perrons, de pilaren boven de trappen. „De kolommen in de vorm van een hoofdletter Y verwijzen naar de oude perronoverkappingen. Een eerbetoon aan het station uit 1957.”

Op Rotterdam Centraal blikt Van Velthuisen (53) vorige week vooruit op de jaarcijfers die spoorbeheerder ProRail donderdag publiceert. Ze houdt van het verbouwde, in 2014 opgeleverde station. „Toen ik in de jaren negentig studeerde in Rotterdam kwam ik liever niet aan de achterkant van het station. En helemaal meed ik de omgeving van perron O. Drugshandel, prostitutie. En kijk nu: het station verbindt de stad. Van het plein aan de voorkant kijk je zo naar de woonwijk aan de achterkant.”

Die verbouwing had zijn prijs. Bij de oplevering meldden ProRail en de gemeente Rotterdam weliswaar trots dat het project binnen de begroting van circa 675 miljoen euro was gebleven. ProRail vernieuwde alles rond de sporen, de gemeente betaalde de hal. Maar dat budget was bijna het dubbele van de eerste raming van 350 miljoen euro (2008).

Dat geldt voor meer stations. Van tien grote stations die de laatste twintig jaar werden (en worden) verbouwd bleef geen enkel project binnen het eerst geraamde budget. Arnhem Centraal, Den Haag Centraal, Utrecht, Breda: allemaal anderhalf tot twee keer duurder dan vooraf gedacht. Hetzelfde geldt voor projecten als de Maaslijn (Nijmegen-Roermond) en ERTMS (European Rail Traffic Management System, de Europese standaard voor het beveiligen en aansturen van treinen, met onder meer digitale signalen in plaats van lichten langs het spoor), waarvan de kosten inmiddels in de miljarden lopen.

Werk aan het spoor lijkt altijd duurder dan gepland. En dat is een lastige conclusie nu de infrastructuur in Nederland fors moet worden aangepakt.

Van spoorrails en stations tot snelwegen, vaarwegen en watersystemen. De twee infrastructuren van Nederland, ProRail en Rijkswaterstaat, staan voor „de grootste onderhoudsopgave uit de geschiedenis”. Veel infrastructuur is aangelegd in de jaren vijftig en zestig en is inmiddels aan het 'einde levensduur'. Onderhoud moet nu plaatsvinden, uitstel is al te vaak gebeurd. ProRail meldde eerder dat het hiervoor 20 miljard euro extra nodig heeft - tot en met 2038. Rijkswaterstaat komt 34,5 miljard tekort om al het onderhoud te kunnen doen.

„Mensen zeggen al snel: wat is het spoor duur!”, zegt Mirjam van Velthuisen op Rotterdam Centraal. „Maar duur is een relatief begrip. Ik denk dat 100 euro al te veel is als het niks oplevert. En 100 miljoen euro is helemaal niet zoveel als het 1 miljard oplevert. Je moet

Medewerkers van Strukton werken aan het spoor voor ProRail, eerder dit jaar. FOTO MERLIN DALEMAN

kijken naar wat je wilt bereiken, en dat is niet alleen geld. We zijn een publieke dienst. Het gaat om leefbaarheid, maatschappelijke waarde, duurzaamheid, het voorkomen van vervoersarmoede. En dan moet de politiek beslissen met welke investering de meeste waarde gerealiseerd kan worden.”

Maar waarom is het zo duur? „De eerste verklaring is de hoge inflatie van de afgelopen jaren”, zegt Van Velthuisen. „De sterkste kostenstijgingen kwamen precies in onze hoek terecht. Beton, staal, energie, menskracht - dat zijn onze grondstoffen. De inflatie heeft vanaf 2020 op het spoor gezorgd voor 35 procent meer kosten. Als je kijkt naar Rotterdam Centraal, opgeleverd in 2014, is het zelfs 45 procent.” Als het Rotterdamse station nú zou worden verbouwd, bedoelt ze, dan zou dat 45 procent meer kosten dan bij de verbouwing tussen 2006 en 2014.

Corona, de oorlog in Oekraïne, de blokkade van de Straat van Hormuz - het zijn de geopolitieke schokken die elkaar in rap tempo opvolgden en telkens raakten aan precies de materialen waarvan het spoor afhankelijk is, stelt Van Velthuisen. „Alles wat gebouwd werd in de periode na corona, werd structureel duurder.”

Meer drukte

Als tweede reden voor de hoge onderhouds- en aanlegkosten noemt Van Velthuisen dat Nederland een van de drukste railnetwerken van Europa heeft. „Nederland heeft ongeveer zeventien kilometer spoor. Over elke kilometer rijden per dag gemiddeld zeventig treinen. Dat is twee keer zoveel als het Europese gemiddelde. We hebben ooit gezegd: nieuw spoor bouwen is heel duur. Dus we gaan het bestaande net intensiever gebruiken. Een bewuste keuze. Maar die heeft gevolgen voor de fysieke belasting van het spoor.”

Treinen zijn zwaarder geworden, groter, luxueuzer. Dubbeldekkers. Ze rijden een hogere frequentie. „Daar-

door moet je vaker onderhoud plegen, en intensiever. En door die hoge intensiteit heb je ook strengere veiligheidseisen, want alles zit dichter op elkaar. Je moet overwegen beter te bewaken, camera's te plaatsen, extra beveiligen.”

Ze vertelt over een bezoek aan een onbewaakte overweg op de Veluwe die ProRail wilde beveiligen tot een bewaakte overweg. Wat lijkt op een simpele beslissing, bleek een jarenlang traject. „Je hebt meerdere opties: ondertunnelen, dat is de duurste, of een slagboom plaatsen, of afsluiten. Maar dan zegt iemand: ik wandel hier elke dag met mijn hond. En een hotel zegt: mijn gasten gebruiken die overweg. Dus er zijn allerlei belangen. Soms kost het vijf tot tien jaar voordat je zo'n kwestie hebt opgelost. Dan ben je nog niks aan het bouwen, maar de rekening loopt al wel.”

De derde reden zijn hogere eisen van de gebruikers, zowel treinreizigers als vervoerders. „De lat ligt gewoon hoger. En terecht.” Van Velthuisen zegt dat de maatschappij meer verwacht van het spoor dan dertig jaar geleden: sociale veiligheid, duurzaamheid, gezondheid. „We gebruiken nu kwartsloze ballast [als fundering voor het spoor] omdat we kwartsstof ongezond vinden. We meten punctualiteit op drie en tien minuten - en we halen die norm trouwens. Maar al die maatregelen kosten geld.”

Op één punt blijft de prestatie achter: het aantal impactvolle storingen. Die norm haalt ProRail dit jaar niet. „We vlakken de stijgende lijn van storingen af. Misschien een klein beetje daling. Maar onder de norm komen we in 2026 waarschijnlijk niet.” Zijn de verwachtingen van reizigers te hoog? Ze schudt het hoofd. „Wij werken voor de maatschappij. Ik ga niet zeggen dat de klant te hoge verwachtingen stelt.”

De vierde reden is de instandhouding: het onderhoud aan een net dat

ProRail in 2025

Te veel impactvolle storingen

ProRail beheert en onderhoudt het spoor in Nederland. Dat betekent: zorgen dat rails, wissels, seinen en stationsinfrastructuur veilig en betrouwbaar werken, capaciteit op het spoor verdelen over vervoerders en het treinverkeer coördineren.

In 2025 gaf ProRail 2,93 miljard euro uit aan alle werkzaamheden aan het spoor (van regulier beheer en dagelijks onderhoud tot grote vernieuwingen). Daarvan ging 1,85 miljard naar projecten (nieuwbouw en vervanging). Met indexatie was het projectbudget 1,6 procent lager dan in 2024. De spoorbeheerder waarschuwt dat de 'basiskwaliteit' van het spoor onder druk staat door stijgende kosten en opgelegde besparingen.

ProRail maakt jaarlijks met zijn opdrachtgever, het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat, afspraken over de prestatie voor spoorbeheer. In 2025 schoot ProRail door de kritieke ondergrens voor 'impactvolle storingen'. Waar de spoorbeheerder in 2024 met 507 incidenten nog binnen de norm (520) bleef, zorgden technische mankementen en een moeizame onderhoudsmarkt in 2025 voor te veel hinder. Het aantal incidenten was 587.

Ook de betrouwbaarheid van regionale lijnen (voor andere vervoerders dan NS) zakte onder de maat. De stiptheid op het hoofdrailnet (de intercitty's en stoptreinen die NS rijdt) was wel ruim boven de afgesproken bodemwaarden, mede dankzij een betere dienstregeling. Op reizigersgebied was er vooruitgang: er werden circa achttien extra fietsparkeerplekken gerealiseerd, een toename ten opzichte van de zesduizend plekken in 2024. Het jaar 2025 werd getekend door een dodelijk werkonval in Malden (Gelderland) en een zware aanrijding in Menteren (ook Gelderland).

deels stamt uit de wederopbouw na de Tweede Wereldoorlog. „We komen soms tot heel complexe renovaties. Neem het beton bij de viaducten van de hogesnelheidslijn. Dat vraagt ingrijpen dat niemand had voorzien.”

Ze noemt een voorbeeld dat haar is bijgebleven. In de haven van Rotterdam moesten acht paaltjes worden geplaatst voor de beveiliging van een overweg. „De paaltjes zelf kosten samen zo'n 600 euro. Maar als wij de projectkosten uitrekenen - alles inbegrepen, alle procedures, alle coördinatie - komen we op bijna een ton. Dat hebben we niet uitgevoerd, zo maatschappelijk ver-

antwoord zijn we wel. Maar het systeem produceerde dat bedrag. Dat is gekkigheid.” Hier kan ProRail zelf ook zaken verbeteren, zegt ze. „En dat pakken we ook op. In 2025 hebben we onze eigen bedrijfskosten met 4 procent verlaagd.”

Het is de kern van haar frustratie: niet de ambities zijn te hoog, maar de processen zijn te traag, te log, te juridisch dichtgetimmerd. En dan is er nog de kwestie van de 'markt' voor onderhoudswerk, zegt ze.

Nederland heeft in de jaren negentig gekozen om vrijwel al het onderhoud aan het spoor uit te besteden aan de markt, inclusief storingsherstel. ProRail heeft zelf geen wagens die 's nachts de bovenleidingen controleren, geen monteurs die ter plekke een breuk herstellen. Een systeem dat in de toenmalige markt heel goed werkte, aldus Van Velthuisen. „Wat onderhoud betreft doen wij niks zelf. We bellen een aannemer. Daarin zijn we een uitzondering in Europa. Het gevolg: de kennis over waar de dunne plekken in de bovenleiding zitten, waar morgen iets misgaat, zit bij de aannemer, en te weinig bij ons. Terwijl wij degenen zijn die de besluiten moeten nemen over financiering, planning.”

In Nederland zijn nog maar drie partijen die het dagelijks onderhoud leveren (inclusief storingsdiensten). Voor nieuwbouwprojecten zijn er meer. ProRail heeft onderhoudscontracten met Strukton Rail, Volker Rail en Asset Rail (Dura Vermeer en Arcadis). BAM is er twee jaar geleden mee gestopt, omdat het te risicovol was. „Dat snap ik wel,” zegt Van Velthuisen. „Het werk is specialistisch, vereist veel investeringen in dure machines, personeel dat 24/7 klaarstaat. En de afspraak dat onderhoudscontracten maximaal vijf jaar duren maakt de continuïteit onzeker.” Nederland is ook een kleine markt, zegt ze, want elders in Europa doen veel spoorbeheerders klein onderhoud in eigen beheer.

Al vier maanden stuk

Tijdens de sneeuwstormen van afgelopen winter ging ze zelf naar buiten, jas aan, om te kijken bij een bevroren wissel vlak bij haar huis. „Ik dacht: heeft die geen wisselverwarming? Jawel. Maar die bleek al vier maanden stuk.” Contractoverdracht tussen aannemers, discussies over verantwoordelijkheden, en ondertussen: de trein staat stil. „We zijn aan het hopen terwijl we het gat in de boot laten zitten.”

ProRail wil niet zo zeer zelf weer het onderhoudswerk gaan doen, maar wil meer grip op de werkzaamheden krijgen. Sommige zaken haalt de spoorbeheerder wel terug naar binnen: de software voor treinbeveiliging, Loxia, bijvoorbeeld wordt per 2027 in eigen beheer genomen.

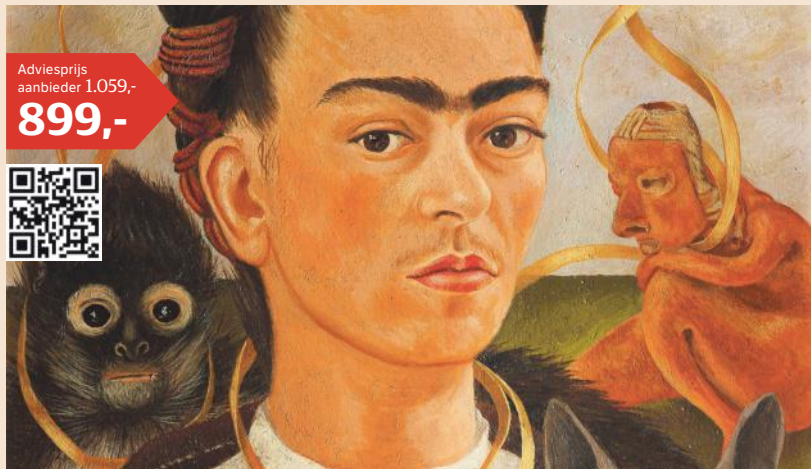
Van Velthuisen wil niet dat reizigers minder eisen. Ze wil dat politici scherper kiezen. „Als je besluit minder te investeren, dan kan dat: ik snap dat er pijnlijke keuzes gemaakt moeten worden.” En meer sociale veiligheid, én een hogere punctualiteit in de trein, én een weerbaarder spoornet? Dat kan niet allemaal tegelijkertijd, vindt ze. „Kijk welke investering de meeste maatschappelijke waarde toevoegt en kies wat je het belangrijkste vindt.”

Meer dan kennis

Voor wie niet alleen wil weten, maar ook wil begrijpen.
Van meesterwerken tot menselijk gedrag.

Start vanaf
september

Jaaropleiding Moderne kunst

Adviesprijs
aanbieder 1.059,-
899,-

Van Courbet tot Yves Klein: stromingen, kunstenaars en controversiële werken. Stap voor stap opent de wereld van moderne kunst zich voor jou.

- › 32 hoorcolleges
- › Start in oktober 2026
- › Op locatie of online

Jaaropleiding Filosofie

Adviesprijs
aanbieder 1.090,-
930,-

Ontdek hoe 2.500 jaar filosofie jou handvatten geeft voor je levensvragen – van klassieke denkers tot hedendaagse inzichten.

- › 34 hoorcolleges
- › Start in september 2026
- › Op locatie of online

Jaaropleiding Psychologie

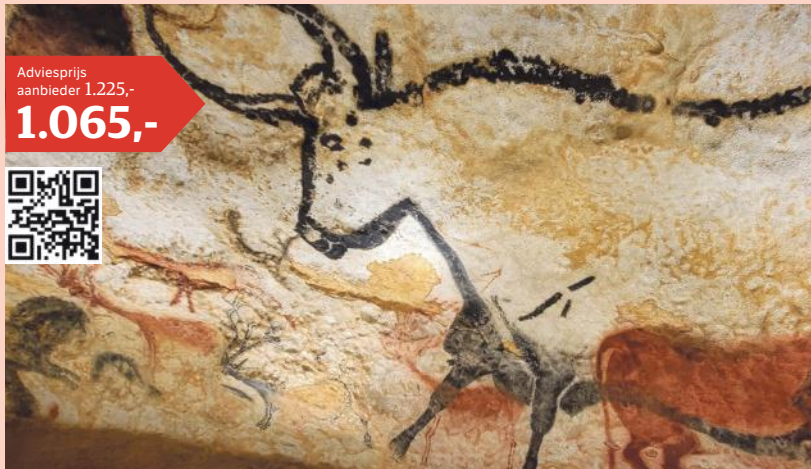
Adviesprijs
aanbieder 1.225,-
1.065,-

Wie zijn wij echt: ons brein, ons gedrag, of iets meer? Ontdek het in de jaaropleiding

- › 40 colleges
- › Start in september 2026
- › Op locatie of online

Jaaropleiding Geschiedenis

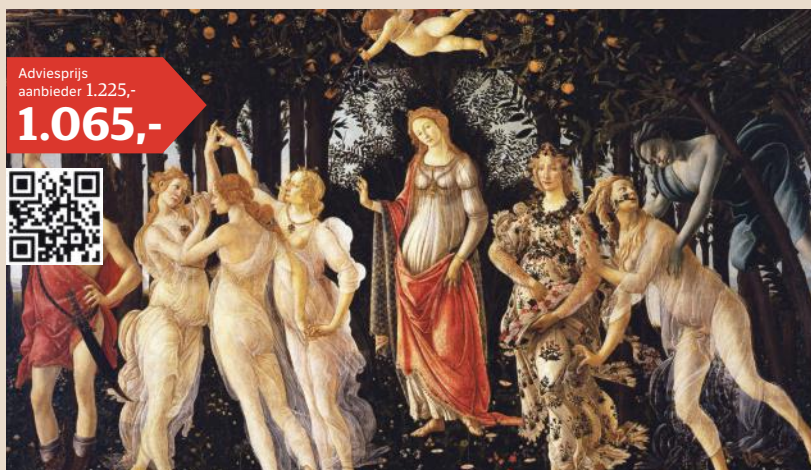
Adviesprijs
aanbieder 1.225,-
1.065,-

Reis door 10.000 jaar geschiedenis en ontdek hoe ideeën, uitvindingen en revoluties de wereld vormden – leer niet alleen wat er gebeurde, maar vooral waarom!

- › 40 hoorcolleges
- › Start in september 2026
- › Op locatie of online

Jaaropleiding Kunstgeschiedenis

Adviesprijs
aanbieder 1.225,-
1.065,-

Altijd al kunstgeschiedenis willen begrijpen? Ontdek 5.000 jaar westerse kunst in 40 inspirerende colleges.

- › 40 colleges
- › Start in september 2026
- › Op locatie of online

Jaaropleiding Architectuur

Adviesprijs
aanbieder 1.059,-
899,-

Duik in de wereld van architectuur en zie hoe geschiedenis, kunst en innovatie samenkomen.

- › 32 hoorcolleges
- › Start in september 2026
- › Op locatie of online

ECONOMIE EN RECHT

ILLUSTRATIE DIDER ROETEN

Deze rubriek belicht wekelijks rechterlijke uitspraken met economische gevolgen voor mensen of bedrijven

Nieuwe baas, geen loon, onbereikbaar

DE ZAAK

Een man maakt sinds oktober 2018 schoon in een hostel in Amsterdam. Hij heeft een arbeidscontract bij schoonmaakbedrijf BoClean. Begin 2025 stapte het hostel over naar een ander schoonmaakbedrijf, Ô&I, dat het werk uitbesteedt aan AHR. Beide zijn Duitse bedrijven. De man blijft in principe het zelfde werk doen en sluit nu een contract met AHR, voor negentien uur in de week. Maar Ô&I en AHR laten hem veel minder werken en vanaf maart 2025 helemaal niet meer. Hij krijgt geen loon en ook zijn pensioenopbouw wordt stopgezet. Als hij verhaal wil halen, blijken beide partijen volledig onbereikbaar. De man stapte naar rechtbank Rotterdam en vraagt de rechter de arbeidsovereenkomst te ontbinden, wegens ernstig verwijtbaar gedrag van de werkgever en daarbij richt hij zich tegen zowel Ô&I als AHR. In eerste instantie wil hij ook het hostel bij de procedure betrekken, maar dat betaalt zijn loon plus vakantiegeld van 2 januari 2025 tot 1 februari 2026. Van de Duitse schoonmaakbedrijven eist hij nu loon en vakantiegeld vanaf februari 2026 en pensioenopbouw vanaf januari 2025. Ook wil hij een transitievergoeding en een billijke vergoeding, vanwege het ernstig verwijtbaar handelen van zijn werkgevers.

DE UITSpraak

Beide Duitse partijen verschijnen niet in de rechtbank. Ze zijn daar wel correct voor opgeroepen, concludeert de rechter. Omdat zij dus ook geen weerwoord bieden, gaat de rechter uit van wat de schoonmaker „stelt”: Ô&I is de partij met wie hij eigenlijk een arbeidsovereenkomst heeft, ook al staat AHR op het contract. Hij wordt aangestuurd door Ô&I en bovendien heeft Ô&I de klus in het hostel overgenomen van BoClean. In de toepasselijke cao staat dat het nieuwe schoonmaakbedrijf automatisch het personeel ook overneemt. Ô&I moet dan ook het loon betalen dat het hostel nog niet betaald heeft, plus vakantiegeld, tot en met 27 maart, de dag van de uitspraak en daarmee ook de dag waarop de arbeidsovereenkomst wordt ontbonden. En Ô&I moet de man vanaf januari 2025 tot 27 maart weer aanmelden voor pensioenopbouw. De man heeft ook recht op een transitievergoeding en een billijke vergoeding, omdat de werkgever inderdaad, concludeert de rechter, ernstig verwijtbaar heeft gehandeld. De man beschrijft wat lang niet betaald krijgen voor impact op hem heeft gehad. Hij raakte in ernstige financiële problemen en dreigde zijn woning te verliezen. Hij verzamelde statiegeld-

blikjes en -flesjes, om zijn eerste levensbehoeften te kunnen betalen. Hij vertelt dat hij at uit de vuilnisbak van het hostel. En dat de onzekere situatie hem grote psychische problemen opleverde, dat dit hem zelfs op de rand van zelfmoord heeft gebracht. Ook omdat Ô&I onbereikbaar was voor de man, vindt de kantonrechter het handelen en nalaten ernstig verwijtbaar.

Voor de transitievergoeding gaat de rechter uit van ruim zeven jaar dienstverband, de jaren dat hij voor BoClean werkte tellen mee. Voor de billijke vergoeding komt de rechter wel op een lager bedrag uit dan wat de man vroeg. Maar de man wijst ook op een uitzending van Nieuwsuur van 6 februari van dit jaar waaruit blijkt dat Ô&I en AHR onder meer asielzoekers en andere arbeidsmigranten ronselen om hen tegen een loon ver onder het minimumloon te laten werken. Sommige werknemers krijgen nooit uitbetaald. De ervaring van deze schoonmaker staat dus niet op zichzelf, ziet de rechter. En daarom besluit ze dat de billijke vergoeding „zo'n hoogte moet hebben dat die Ô&I afschrikt om in de toekomst op deze manier de arbeidsrechtelijke regels aan zijn laars te lappen”.

HET COMMENTAAR

„Dit is een duidelijk voorbeeld van een malafide constructie”, zegt Hanneke Bennaars, partner arbeidsrecht bij A&O Shearman. Het hostel huurt een partij in, die het werk vervolgens laat uitvoeren door een andere partij, die dan weer gebruikmaakt van de schoonmakers van het bedrijf dat het hostel eerder inhuurde. „Het hostel heeft het nog netjes gedaan door het loon aan de man te betalen.” Maar de partijen die hem eigenlijk zouden moeten betalen, zijn onvindbaar.

„Het is opvallend dat de rechter bij de billijke vergoeding zegt dat die ook de werkgever moet afschrikken om door te gaan met deze praktijken. Op grond van Hoge Raad-rechtspraak heeft deze vergoeding geen specifieke straffunctie.”

„De man heeft nu deze uitspraak op zak om de vergoedingen op te eisen. Maar of hij zijn geld ook echt krijgt? Dat gaat veel geld en moeite kosten. Je leest in de uitspraak hoe moeilijk het al was om Ô&I en AHR voor deze zaak te laten oproepen. Via een Duitse deurwaarder, adressen bleken niet te kloppen. Je maakt heel veel kosten om uiteindelijk aanspraak te maken op (grotendeels bruto) 20.000 euro, terwijl het de vraag is of dat bedrag echt geïnd kan worden.”

En deze zaak – bleek ook wel tijdens de behandeling – staat niet op zichzelf. Bennaars noemt het pijnlijk. „Als je bedenkt hoeveel mensen zo behandeld worden, en hoe weinig dit uiteindelijk bij de rechter komt, dan is dat schrijnend.”

Deze rubriek belicht wekelijks rechterlijke uitspraken met economische gevolgen voor mensen of bedrijven

INTERVIEW **HANS SPEKMAN** NIEUWE VOORZITTER FNV

Hans Spekman wil meer aandacht voor ‘ruwe werkelijkheid’ van de arbeidsmarkt

Als directeur van het Jeugdeducatiefonds zag Spekman hoe door precaire arbeidsomstandigheden een groeiende groep moeite heeft om het hoofd boven water te houden. Bij de FNV wil hij de bestuurlijke chaos achter zich laten en die groep ondersteunen.

Tan Tunali
HAARLEM

Voor de MGR Huibers-school in Haarlem beantwoordt astronaut André Kuipers geanimeerd vragen van de zesde en zevende groepers. Over poepen en plassen in de ruimte, over naar de aarde bellen en over wat de scholieren zich verder ook maar afvragen over ruimtevaart. Hans Spekman bekijkt het tafereel vertederd. „Ik wil de wereld van die kinderen ietsje groter maken”, zegt de scheidend directeur van het Jeugdeducatiefonds, dat scholieren ondersteunt in hun ontwikkeling. Kunnen ouders vanwege gebrek het schoolreisje niet betalen, dan biedt het Jeugdeducatiefonds hulp. Kunnen ze geen bed of bril betalen voor hun kinderen, dan kunnen scholen die aanvragen. En vandaag vliegt een sponsor André Kuipers in. Even later is Spekman neergestreken in de achtertuin van de school in het stadsdeel Schalkwijk om bij te praten met schooldirecteur Saranke Pauletta. Pauletta vertelt over de dingen waar de leerlingen van de Huibersschool mee te maken hebben: schimmelwoningen, overbewoning, taalachterstanden en afwezige ouders met dubbele banen. Spekman kijkt er niet van op. Hij be-

De mensen die ik spreek hebben wel tabak van het geruzie

zoekt, zegt hij, in de afgelopen acht jaar 1.110 scholen als in Schalkwijk, waar ouders vaak in armoede leven en precare, flexibele banen hebben, waardoor hun kinderen met minder kansen opgroeien. Ze draaien nachtdiensten op Schiphol, werken in de schoonmaak, de zorg of de pakketbezorging. Spekman bouwde het Jeugdeducatiefonds met steun van donoren en subsidies in de afgelopen acht jaar uit van een organisatie met hemzelf als enige medewerker tot een met tachtig medewerkers, en samenwerkingen met ruim 1.200 scholen. Toen Spekman begin dit jaar werd gevraagd om de nieuwe voorzitter van vakbond FNV te worden, stond hij voor een lastig besluit. „Ik doe mijn werk met ziel en zaligheid”, vertelt hij, „maar de afgelopen jaren zag ik iedere dag meer ellende, en was mijn arm vaak net te kort.” Bij de FNV hoopt hij zijn „reach” te vergroten, om meer voor elkaar te krijgen voor mensen als de ouders van de kinderen van de Huibersschool. Hij treft er een organisatie die het afgelopen jaar verscheurd is geraakt door bestuurlijke chaos en interne spanningen. Zozeer, dat de rechter eraan te pas moest komen. De door de Ondernemingskamer aangestelde toezichthouders Lodewijk Asscher en Ton Heerts wierven een nieuw bestuur dat de interne rust bij de vakbond moet terugbrengen. Spekman denkt dat de meeste FNV'ers vooral vooruit willen. „De mensen die ik spreek hebben wel tabak van het geruzie.” Hij wil zelf dat het nieuwe bestuur met een duidelijke portefeuilleverdeling op een collegiale manier met elkaar zal omgaan, en niet constant de concurrentie met elkaar opzoekt. „Dat begint altijd aan de top, we zullen het moeten voorleven. De strijd moet wel gaan over wat je in de buitenwereld te bevechten hebt en niet met elkaar.” In 2017, toen Spekman na vijf jaar terugtrad als PvdA-partijvoorzitter, begon hij ook aan een grote klus, met als verschil dat hij toen alles zelf kon vormgeven. Bij het Jeugdeducatiefonds zag Spekman hoe problemen die hij op scholen tegenkwam onvoldoende doorkomen in beeldvorming en beleid, terwijl ze vaak wel verstrekkende consequenties hebben. Neem honger. Een artikel in NRC over een leerling in Rotterdam-Zuid die flauwviel omdat hij niet gegeten had, droeg eraan bij dat honger onder scholieren op de radar van beleidsmakers kwam. Daarna kwam het programma Schoolmaaltijden van de grond, waarmee de stichting aangesloten scholen geld voor een

Hans Spekman bouwde het Jeugdeducatiefonds uit van een organisatie met hemzelf als enige medewerker tot een met tachtig medewerkers en samenwerkingen met ruim 1.200 scholen. FOTO OLIVIER MIDDENDORP

lunch of andere voeding aanbiedt. Leerkrachten wisten allang dat je op een lege maag niet kunt leren. „Ze zien kinderen die 's ochtends alleen voor ontbijt moeten zorgen omdat hun ouders aan het werk zijn”, zegt Spekman. Voor de ouders die zich een slag in de rondte werken, soms met meerdere banen naast elkaar, en toch het gevoel hebben dat ze tekortschieten, vindt hij het vooral verdrietig. „Je kan het die moeder toch niet verwijten? Die probeert haar gezin te onderhouden.” De kantine van de Huibersschool is rond het middaguur afgeladen met kinderen die gezamenlijk hun door de school verzorgde lunch nuttigen. Een cateraar heeft bruine boterhammen met halal worst, kaas, iets zoets en komkommers en tomaatjes bereid. Spekman vertelt hoe alle verhalen die hij tegenkwam op scholen bij hem vooral voor extra energie zorgen in zijn

werk. „Ik kan er niet tegen als er niks gebeurt omdat niemand het wil zien. Er zit nijd in mij en die heb ik geleidelijk aan weten te kanaliseren naar het werken aan verandering.” **Vastlopen** Pauletta en Spekman lepelen verhalen op over ouders die vastlopen. Een vader die zijn dochter naar een school voor slechthorenden moet brengen, daarom niet op tijd op z'n werk kan zijn en verschillende banen kwijtraakt voordat hij in de schulden belandt; een moeder die moet verhuizen omdat ze haar baan verliest, en vervolgens steeds afhankelijker raakt van malafide verhuurders of werkgevers; huiselijk geweld, dat kan ontstaan als mensen noodgedwongen met meerdere gezinnen in een krappe woning wonen. „Veel van die verhalen hebben overeenkomsten en laten dus zien waar het

systeem faalt”, aldus Spekman. Regelmatig hebben onderzoekers van planbureaus SCP en CPB contact met het Jeugdeducatiefonds. „Zij nemen de signalen die wij oppikken heel serieus”, zegt Spekman. „Omdat ze zien hoe het verdienvermogen van morgen wordt weggegooid. Maar ze zien ook kloven in de samenleving groeien en daar maken ze zich zorgen over.” Spekman ziet dat als het falen van een samenleving waardoor mensen niet meer (kunnen) rekenen op bescherming van het collectief. Dan komt de nijd bij hem boven: „Als mensen steeds kanslozer worden, en hun kinderen ook, dan doet dat iets met een samenleving. Hoe meer mensen daarin vast komen te zitten, hoe meer boosheid er ontstaat.” Spekman ziet dat dit het toch al breke vertragen in de overheid nog verder schaadt. Als nieuwe FNV-voorzitter wil Spek-

CV

Hans Spekman werd in 1966 in het Zuid-Hollandse Zevenhuizen geboren. Zijn vader overleed toen hij één jaar oud was en zijn moeder moest van een weduwepensioen vier kinderen grootbrengen.

Spekmans politieke carrière begon in 1994 als gemeenteraadslid voor de PvdA in Utrecht. In 2001 werd hij in dezelfde gemeente wethouder Sociale Zaken, waar hij zich onder andere sterk maakte voor de opvang van daklozen en drugsverslaafden.

Tussen 2006 en 2012 was hij Tweede Kamerlid voor de PvdA, en van 2012 tot 2017 partijvoorzitter. In februari 2018 trad hij aan als directeur van het Jeugdeducatiefonds.

man het organiseren van deze mensen en het agenderen van hun moeilijkheden bij de vakbond hoog op de agenda zetten. Bij het Jeugdeducatiefonds heeft hij gezien hoe het meerdere omstandigheden tezamen zijn die mensen in de problemen brengen. „Je begint met iemand die leerlingenvervoer zoekt voor z'n dochter, en eindigt drie banen verder in de schulden”, legt Spekman uit.

De toename van flexibel werk in de afgelopen jaren heeft „voor diepe onzekerheid gezorgd in de bestaanszekerheid van mensen”, ziet Spekman. Dat werkt door in verschillende aspecten van hun leven. Bij de FNV wil hij die „ruwe werkelijkheid” binnenbrengen. „Je moet je taak niet verenigen tot zaken die met werk alleen te maken hebben. Er zit natuurlijk ontzettend veel werk- en denkkracht binnen FNV en we moeten er met elkaar weer plezier in krijgen zaken met elkaar te verbinden.”

Spekman stapte op een onrustig moment de polder binnen. Het pas aangetreden kabinet-Jetten wil samenwerken, maar kreeg de vakbonden direct op de kast met een voorgenomen verhoging van de AOW-leeftijd en harde bezuinigingen op de sociale zekerheid. Die moeten eerst van tafel voordat de grootste bond van Nederland überhaupt aan tafel wil om te onderhandelen, zegt Spekman. „De rekening van de bezuinigingen komt bij de ouders van kinderen op deze school terecht. Dat is volstrekt oneerlijk.”

Ideologische kloof

Onderliggend ziet Spekman een ideologische kloof. Hij las het proefschrift van Hans Vijlbrief, de minister van Sociale Zaken die straks zaken met de FNV wil doen, over de Werkloosheidswet (WW). „In die scriptie is het allemaal: mensen moeten geprikkeld worden want dan doen ze het goede”, zegt Spekman. Maar die liberale gedachte gaat niet op voor de ouders van de kinderen van de Huibersschool. En daar zou ook de FNV zich druk om moeten maken, vindt hij. „Voor heel veel mensen is werken helemaal niet de weg uit armoede, maar juist het behoud van armoede. Dat zie je op deze school.”

Door die andere analyse missen veel politici aansluiting bij de belelevingswereld van mensen aan de sociaal-economische onderkant van de samenleving, ziet Spekman. „Ze hebben geen gevoel bij wat knaagt in je hoofd. Ze snappen niet dat de AOW juist ook belangrijk is in de jaren voordat je hem krijgt”, zegt hij. Als onzeker is vanaf wanneer je AOW krijgt, kan dat al jaren voor je pensioenleeftijd voor grote onzekerheid zorgen, weet Spekman wel. „Of stel je hebt problemen op je werk, je zit bijvoorbeeld in een arbeidsconflict. Als je weet dat er WW is als je je baan verliest, dan zorgt dat ervoor dat je fijner in je vel zit.”

Als FNV-voorzitter wacht Spekman eerst een ideologisch gevecht, waarin de FNV en andere bonden het kabinet duidelijk zullen moeten maken dat er andere keuzes te maken zijn. Hij denkt een sterke hand te hebben met het minderheidskabinet dat in de Tweede en Eerste Kamer op zoek moet naar steun om plannen te verwezenlijken. „Ze hebben het over houdbaarheid van de overheidsfinanciën. Maar voor de houdbaarheid is de hypotheek-renteaftrek in stand houden ook slecht. En met ons begrotingstekort zijn we in Europa het braafste jongetje van de klas. Je kan die teugels best een beetje laten vieren.”

Spekman weet dat het in de polder een kwestie van geven en nemen is; hij maakte als partijvoorzitter van de PvdA het sociaal akkoord dat onder Rutte II werd gesloten van dichtbij mee. „Maar ik laat me niet opdringen dat we op het speelbord van de ander stappen met voorwaarden die ze zomaar met luie keuzes hebben gecreëerd. En anders hebben we een prachtige stakingskas”, blikt hij vooruit. Op 1 mei, de Dag van de Arbeid, begint hij als voorzitter op straat, met een actie tegen de kabinetsplannen.

nrcwebwinkel

Adviesprijs
fabrikant 159,95

79,-

Puzzelbord met draaisysteem

- › Voor puzzels tot 1000 stukjes | 77 x 57 centimeter
- › Met 360° draaibare ringstandaard en kantelfunctie
- › Voor optimaal puzzelplezier

Wat dit puzzelbord bijzonder maakt, is de ingebouwde draaibare ringstandaard. Dankzij deze slimme functie kun je het gehele bord moeiteloos ronddraaien zonder het op te tillen of te verschuiven. Ideaal wanneer je alle kanten van de puzzel comfortabel wilt bereiken. Dankzij de kantelfunctie kun je het puzzelbord op de gewenste hoek plaatsen. Perfect voor comfortabel puzzelen, waar je ook bent. Het puzzelbord heeft vier handige opbergladen en is bekleed met vilt.

Bestel nu > nrcwebwinkel.nl/puzzelbord

Advertentie

SRC
Laot je al ruim
40 jaar méér zien

**Kijk je ogen uit
in Noord-Sardinië**
8 dagen v.a. **1.329**

Fly drive inclusief:
• vluchten en huurauto
• sfeervolle hotels
• logies en ontbijt
• diner in Sardijns restaurant
• diverse culturele excursies

Exclusief: bagage • entree-
gelden • toeristenbelasting
• parkeer- en brandstofkosten

SRC-reizen.nl

PREVENTIE

De vernieuwde Schijf van Vijf blijkt een schietschijf

Er klinkt veel weerstand tegen het onafhankelijke advies van het Voedingscentrum om eetpatronen aan te passen.

Martine Kamsma
AMSTERDAM

De nieuwe Schijf van Vijf, die het Voedingscentrum twee weken geleden presenteerde, is tot nu toe vooral een schietschijf gebleken. Ook vandaag in de Tweede Kamer. In het debat waarin minister Sophie Hermans (Volksgezondheid, Welzijn en Sport, VVD) moest uitleggen hoe ze Nederland gezonder maakt, was de publieke weerstand te horen tegen het advies om minder vlees te eten.

„Gehaktbal-*gate*”, noemde CDA-Kamerlid Joris Lohman de nasleep van de geactualiseerde voedingsadviezen, waarin volgens partijen rechts van de VVD de klimaatimpact te zwaar weegt. Op sociale media laten vooral tegenstanders zich horen; mensen die hun eetpatroon best iets willen bijstellen, zijn vaak minder luideruchtig. Maar Hermans moet de scepsis niet negeren, vindt hij: „Blijkbaar is niet duidelijk hoe de Schijf van Vijf precies tot stand is gekomen.” Dat zou Hermans beter moeten uitleggen.

De Schijf van Vijf legt voeding altijd al langs de lat van gezondheid, duurzaamheid en voedselveiligheid. Wel is het rekenmodel aangepast en zijn er meer data. Daardoor is het advies nu om niet meer dan 300 gram vlees per week te eten, waarvan maximaal 100 gram rood vlees (alles wat geen kip is). De NOS vertaalde die 100 gram als ‘één gehaktbal per week’. De NOS moest dat corrigeren, want vet, bewerkt vlees zoals gehakt valt zelfs helemaal buiten de Schijf van Vijf. Maar het beeld was gevestigd: het Voedingscentrum pakt Nederlanders hun vlees af.

‘Klimaatactivisme’
Het commentaar dat in het Commissiedebat het luidst klonk, kwam vanuit JA21, BBB, PVV en Groep Markuszower. Het Voedingscentrum moet het klimaat

buiten de schijf houden, vonden zij. „Klimaatactivisme in een gezond jasje”, zei de PVV, die graag de schijf van vroeger terug wil. „Klimaatbeleid over de rug van consumenten”, zei Femke Wiersma (BBB). „Nederlands varkensvlees scoort helemaal niet slechter dan noten die uit het buitenland komen”, betoogde ze. (Iets wat overigens niet klopt ten aanzien van CO₂-uitstoot, alleen van watergebruik.)

Het resultaat, volgens Ingrid Coenradie van JA21: „Mensen zien [de Schijf van Vijf] niet als een nuchter gezondheidsadvies, zo verlies je draagvlak voor preventiebeleid.”

„Het zijn adviezen, het is aan u en mij om te bepalen wat je wel of niet eet.

Sophie Hermans
minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VVD)

Hermans herhaalde wat het Voedingscentrum al twee weken zegt: de Schijf van Vijf is de vertaling van wetenschappelijke inzichten van de Gezondheidsraad, en neemt mee dat ook toekomstige generaties gezond en veilig moeten kunnen eten. „Er worden geen concessies gedaan aan gezondheid”, benadrukte Hermans, in reactie op de suggestie dat minder vlees en zuivel eten een gezondheidsrisico zou zijn. „Het zijn adviezen, het is aan u en mij om te bepalen wat je wel of niet eet.”

Cultuurpolitiek
Het debat liet zien hoe via voedsel cultuurpolitiek wordt bedreven. Rechts van de VVD zijn de voedingsadviezen het bewijs dat het kabinet ‘klimaatideologie’ in gezondheidsbeleid doordrukt. Gezondere kantines in scholen en

ziekenhuizen ziet Coenradie (JA21) als dwang. De oproep van Ines Kosti (Partij voor de Dieren) om geen desinformatie te verspreiden, en de wetenschap niet verdacht te maken, werd door Coenradie fel tegengesproken met: „We delen geen desinformatie, wij kijken er gewoon anders naar.”

„Kritiek op de Schijf van Vijf is niet onschuldig”, merkte Lohman (CDA) vervolgens op. „Als meningen van influencers even zwaar tellen als de wetenschappelijke visie van de Gezondheidsraad, ondermijnt dat het gezag van het Voedingscentrum.” Hermans hield het bij de voorzichtige analyse dat de Schijf van Vijf zo gevoelig ligt omdat eten „zo van jezelf” is. „Eten doen we allemaal dagelijks, het is verbonden met tradities en cultuur. Daar willen we zelf keuzes over maken.”

Hermans, nog enigszins ongemakkelijk in haar nieuwe dossier, probeerde later in het debat nog duidelijk te maken dat ze aan een breed, samenhangend preventiepakket werkt, van een verbeterde suikertaks tot het aanpakken van de illegale verkoop van vapes. Dit alles om kinderen gezond op te laten groeien. „Normeren is soms noodzakelijk. We weten dat mensen met een lagere sociaal-economische status minder gezond zijn en eerder overlijden. Daarvoor voel ik me verantwoordelijk.”

Een extra argument kwam van haar partijgenoot Hilde Wendel, die expliciet zei dat ze *niet* over de Schijf van Vijf ging praten. Wel liet Wendel zien welke transformatie de VVD, van oudsher geen voorstander van overheidsingrijpen, de laatste jaren heeft doorgeemaakt. In het besef dat een gezonde bevolking ook op de economie en de overheidsfinanciën drukt. „Het is niet onze wens om ons met keuzes van mensen te bemoeien, maar we hebben de luxe niet meer om leefstijlpreventie weg te zetten als betutteling.”

De Schijf van Vijf verdeelt gezonde producten in vijf categorieën. FOTO ANP

PALEONTOLOGIE

Reusachtige vleesetende octopussen kraakten hun prooien met volle kracht

Tijdens het Krijt zwommen er enorme en vermoedelijk ook intelligente octopussen in de oceanen.

Gemma Venhuizen

AMSTERDAM

De gigantische haaien en reptielen die tijdens het Krijt de wereldzeeën onveilig maakten, hadden gezelschap van nog een toppredator, schrijven Japanse paleontologen in *Science*. Tussen de pakweg 100 miljoen jaar en 72 miljoen jaar zwommen er al reusachtige octopussen rond, die tot wel negentien meter lang konden worden. Dat concluderen ze op basis van de vondst van goedbewaarde fossiele onderkaken. De slijtagesporen op die kaken wijzen erop dat de vroege achtarmige inktvissen met kracht hun prooien konden kraken.

Octopussen hebben in de loop van de evolutie enkele ingrijpende veranderingen ondergaan. Zo verdween aan het einde van het Trias, rond de 200 miljoen jaar geleden, de harde ‘schelp’ aan de buitenkant van het lichaam. Een nadeel voor paleontologen, omdat er dan minder hard materiaal overblijft dat kan fossiliseren – maar de chitinerijke kaakdelen van octopussen zijn gelukkig ook goed bestand tegen de tand des tijds.

Eerder al hadden paleontologen fossielen gevonden van grote ‘krakens’ uit het Krijt: octopussen van minstens twee meter die hun prooien vermorzelden tussen die chitineken. Omdat de prooi harder was dan de kaken, liet het fijnkraken sporen achter in de chitine – dat is bij moderne inktvissen ook nog het geval. Maar de huidige vondsten zijn

nog wel een maatje groter: de Japanse onderzoekers beschrijven de kaken van octopussen die naar schatting tussen de zeven en negentien meter groot waren. Een deel van de kaken was al eerder ontdekt, maar de paleontologen vonden nu ook nieuwe fossielen met behulp van een geavanceerde techniek: het digitaal ‘mijnen’ van fossielen, waarbij rotsen in hoge resolutie worden gescand en zo tot dusver verborgen overblijfselen kunnen worden bestudeerd.

De nieuwe fossielen bleken te behoren tot de onderorde van de Cirrata: octopussen met twee kleine vinnen aan weerszijden van de kop. Daartoe behoort bijvoorbeeld ook de hedendaagse Dumbo-octopussen van het geslacht *Grimpoteuthis*: die worden vanwege hun uiterlijk wel vergeleken met het vliegende Disney-olifantje. Met hun leeftijd van ruim 72 miljoen jaar zijn de Krijt-exemplaren de tot nu toe oudst bekende vin-octopussen.

De mega-krakens waren ook al slim, denken de Japanners. De slijtagesporen wijzen erop dat de carnivore inktvissen geroutineerd harde schelpen en botten wisten te vermorzelen met hun kaken, die ze vermoedelijk gelijktijdig met hun lange armen in bedwang hielden. De asymmetrie van de sporen verradt bovendien dat veel van de octopussen een ‘voorkeurskant’ hadden waarmee ze hun prooi kraakten. Dat is in eerder onderzoek wel in verband gebracht met een sterk ontwikkeld brein.

Onderzoekers beschrijven octopussen die tussen de zeven en negentien meter groot waren

Overleden

‘My soul can dance beyond the moon’
- Saskia -

Met veel verdriet en heel veel liefdevolle herinneringen hebben we afscheid genomen van onze bijzondere, creatieve, gedreven, ondernemende en lieve moeder, zus en oma

Saskia

Eva Saskia Joan Jack - Sorber

weduwe van Dr. Alexander Gray Jack (Sandy) † 1997

☆ Rotterdam, 11 april 1946

† Velp, 19 april 2026

Heemstede: Vivian Jack & Ilco Meijer

Maxwell

Caitlin

Arnhem: Robin Jack & Josja Stehouwer

Maarten

Eveline

IJsselstein: Arne Sorber & Yvonne Thess

“Omarm het leven”

Correspondentieadres: Fiddelaars uitvaartontzorgers
T.a.v. familie Jack, Spoorlaan 9c, 5591 HT Heeze

Geluk, emotie, herinnering

Op een eenvoudige, snelle en zekere manier uw familiebericht samenstellen en plaatsen in NRC.

nrcadverteren.nl/familieberichten

Colofon familieberichten

Opgave van een familiebericht

Een familiebericht kunt u opgeven via nrcadverteren.nl/familieberichten of een e-mail naar familieberichten@nrc.nl

Afdeling familieberichten

Bereikbaar op telefoonnummer: 020-7553052 (ma t/m vr 08.30 uur - 17.00 uur) of via e-mail: familieberichten@nrc.nl

Sluitingstijden

Dinsdag t/m zaterdag tot uiterlijk 14.00 uur op de dag vóór plaatsing. Voor plaatsing op maandag uiterlijk vrijdag 16.00 uur.

Blijde berichten

nrcadverteren.nl/familieberichten

nrcwebwinkel

Adviesprijs
fabrikant 295,-
209,-

MUUTO

Beam tafellamp

- Licht vanuit beide uiteinden
- Strak en tijdloos Scandinavisch design
- Drie lichtstanden voor de gewenste sfeer

De Beam lamp van Muuto combineert Scandinavische eenvoud met een industrieel karakter en hoogwaardig vakmanschap. Het ontwerp is gebaseerd op twee strakke cilinders en een minimalistisch aantal bedieningselementen, wat zorgt voor een elegante uitstraling én gebruiksgemak. Dankzij de innovatieve technologie verspreidt de lamp licht vanuit beide uiteinden van de bovenste cilinder. Met drie instelbare lichtniveaus creëer je moeiteloos de gewenste sfeer, van functioneel tot warm en sfeervol.

Bestel nu ➤ nrcwebwinkel.nl/muuto

Tristan en Rafaël Tulen in actie op Papendal. FOTO DIEUWERTJE BRAVENBOER

INTERVIEW **TRISTAN EN RAFAËL TULEN** SCHERMERS

Met broer Rafaël vindt Tristan Tulen aansluiting bij de wereldtop

Als eerste Nederlandse degenschermers won Tristan Tulen dit jaar een belangrijk Grand Prix-toernooi. De nummer zes van de wereld wordt gecoacht door zijn jongere broer Rafaël, met wie hij ook succesvol is in het nationale team. „Andere landen zijn nu banger voor ons.”

Joep de Groot

Minutius staat olympisch degenschermers Tristan Tulen (34) op een donderdagmiddag op topsportcentrum Papendal dezelfde actie te oefenen tegen zijn broer Rafaël (28). Op precies het goede moment steekt Tristan op zijn broers arm. De naar voren komende degen van Rafaël weert hij met zijn eigen degen af rond heuphoogte. In een vloeiende beweging zet hij de punt op het bovenbeen van zijn broer.

Op de zware metalen schermloper die sinds 2023 op de eerste verdieping van de judohal ligt, maakt hij tientallen keren op rij deze actie. Afstand, timing, voetenwerk, techniek: alles moet precies kloppen. Is hij een milliseconde te vroeg of te laat, of staat hij een stapje te dichtbij, dan hoort Tristan dat gelijk van zijn broer.

Al ruim twintig jaar zijn de twee fanatiek met de scherm sport bezig. En met jongere broer Rafaël als sparringspartner, trainer en teamgenoot, boekte Tristan de afgelopen jaren opvallende successen. In 2022 werd hij onverwachts tweede op de EK en in 2024 pakte hij het laatste ticket voor de Olympische Spelen in Parijs.

Dit jaar lijkt zelfs alles te lukken. In januari won hij in de Qatarese hoofdstad Doha als eerste Nederlander ooit een Grand Prix, na de Olympische Spelen en in april pakte hij nog een Grand Prix-medaille (brons in Boedapest). Dit jaar won hij al twee keer van

regerend olympisch kampioen Koki Kano uit Japan en steeg hij naar plek zes op de wereldranglijst.

Uniek voor een topschermers is dat Tristan op de grote toernooien geen keur aan coaches mee heeft. Bij al zijn successen stond broer Rafaël, zelf nummer 98 van de wereldranglijst, achter de loper. Een nadeel ten opzichte van de toptlanders, maar ook één van de redenen, denkt Tristan, dat hij na al die jaren nu zulke successen boekt.

Al jaren moeten de broers alles zelf analyseren. Over elke tegenstander schrijven ze na een wedstrijd een paar zinnen op. Tristan: „Als ik weet tegen wie ik moet schermen, weet Raf al met welke actie ik het best kan beginnen. En als die actie dan niet werkt, kan hij zeggen of ik de actie niet goed uitvoerde, of dat ik een andere oplossing moet zoeken. Zo wordt je heel bewust van hoe je beter kan worden.”

„Rafaël weet precies hoe mijn acties eruitzien als ze goed zijn. En hij kan dat als sparringspartner ook voelen. Zit de punt er goed op? Strek ik mijn arm niet te vroeg? Of ga ik met mijn lichaam al te veel naar voren? Dat ben je constant aan het afstemmen.”

„Dat maakt ons in analytisch opzicht heel goed. De Franse jongens hebben vijf coaches mee voor vier schermers. Zij zijn zelf veel minder aan het reflecteren over waarom ze iets doen en hoe ze het anders zouden kunnen doen.”

Perfekte timing

Tristan begon op zijn negende met schermen en stak de hele familie aan. Zijn favoriete acties zijn in al die jaren nooit veran-

derd. Die gaan ‘via het ijzer’: acties waarbij je met je eigen wapen het wapen van de tegenstander weert of wegslaat of -duwt.

Rafaël: „Dat zijn altijd zijn beste acties geweest. Dat het bij Tristan nu zo goed gaat, komt ook niet doordat hij andere acties maakt dan vroeger. Zijn timing is nu beter, hij maakt de acties vaker op precies het goede moment.” Tristan: „Mijn tegenstanders weten ook wat mijn favoriete actie is, maar de truc is om zo goed te timen, dat ze er toch niet onderuit komen.”

Belangrijke wedstrijden

Zo weet Tristan belangrijke wedstrijden te winnen. In februari in Heidenheim won hij bij een gelijke stand tot twee keer toe het winnende punt tegen Koki, zowel bij het individuele toernooi als bij de teamwedstrijd. Die beslissende treffers waren „zeker niet fifty-fifty” volgens hem. „Twee keer gebeurde hetzelfde: hij stapte heel snel in en ik maakte gelijk de tegenaanval. Dat was geen gok, maar heel bewust.”

Schermbonddirecteur Teun Plantinga noemt dat „mentale volwassenheid” van Tristan Tulen. „Zijn doorzettingsvermogen is ongelooflijk. In het Nederlandse schermen moet alles uit de sporters zelf komen. Dat is ook helemaal niet verkeerd, maar op een gegeven moment heb je wel perspectief nodig.” En juist daaraan ontbreekt het in het Nederlandse schermen al te lang, vinden ook de broers Tulen.

Structurele financiering hebben de schermers namelijk niet. Wel kreeg Tristan de afgelopen jaren af en aan de A-status, en dus geld, van sportkoepel NOC-NSF. „Dan is

goed rond te komen”, vertelt hij in de cafetaria van Papendal. Maar elke keer is die status ook tijdelijk. „Als we alles zelf moeten betalen, is het echt wel pittig.”

Een schermmerk uit Hongarije sponsort de spellen van Tristan. En na zijn Grand Prix-zege in Doha kreeg hij voor vijf maanden weer de A-status, tot aan de WK in juli in Hongkong. Genoeg om het even vol te houden, maar onvoldoende om een toekomst op te plannen en je baan op te zeggen. Tristan knoopt de eindjes daarom aan elkaar door op woensdagen als fysiotherapeut te werken. Bijkomend voordeel: hij kan voor zichzelf optimale trainingsschema's maken.

Op elke andere dag traint hij met zijn broer. Die woont nog thuis en geeft drie avonden per week betaald training. Ook krijgen beide broers wat geld van een club uit Frankrijk, waar ze af en toe een wedstrijd voor schermen. Het is tekenend voor het verschil tussen Nederland, met zo'n drieduizend schermbondleden, en de 'grote' scherm landen als Frankrijk en Italië, waar miljoenen in de sport omgaan.

Want ondanks Tristans succes zitten een centraal topsportprogramma en een structureel budget er niet in. De laatste Nederlandse WK-medaille dateert van 2011 en de laatste olympische medaille van 1924. Schermen geldt daarom als sport zonder 'structurele medaillekansen'. De Tulens denken anders over de kansen, niet alleen vanwege Tristans uitzonderlijke resultaten. Ook in teamverband zitten de degenschermers dicht tegen de toptlanders aan.

Vorig jaar wonnen ze voor het eerst een

Rafaël (links) en Tristan Tulen schermen al twintig jaar fanatiek. Tristan: „Als ik weet tegen wie ik moet schermen, weet Rafaël al met welke actie ik het best kan beginnen.” FOTO DIEUWERTJE BRAVENBOER

teammedaille op de EK. Tristan en Rafaël Tulen werden met David van Nunen en Konrad Veenbos verrassend tweede, door onder meer olympisch kampioen Hongarije uit te schakelen. En op de wereldbikers in de Verenigde Arabische Emiraten en Duitsland pakte het team twee keer brons, na winst op Hongarije en nummer één van de wereld Japan. Nederland steeg naar plek zeven van de wereldranglijst.

Rafaël: „We zaten er al vaker dicht tegen aan. Nu valt het een aantal keer achter elkaar de goede kant op en dan zie je waar we toe in staat zijn. Andere landen zijn nu ook echt wel banger voor ons, ze worden wat voorzichtiger.”

Tristan: „Toen we veel lager geplaatst stonden, moesten we op toernooien vaak al gelijk tegen zo'n toptland. Dat is heel frustrerend. Onze positie nu betekent dat we in de eerste wedstrijd in principe de overhand hebben. Dat geeft ook zelfverzekerdheid als je dan de wedstrijd erna tegen Frankrijk of Italië moet. Het is echt nog niet gespeeld voordat de partij begonnen is.”

Reserveschermers

Al jaren bestaat het Nederlandse team uit de broers Tulen en de 30-jarige Van Nunen (nummer 111 van de wereld). De reserveschermers, nu de 21-jarige Veenbos, wisselde nog weleens. Tristan: „Juist omdat we al zo lang met diezelfde groep zijn, maken we niet zomaar een grote fout. En dat gebeurt aan de andere kant, ook bij toptlanders, nog weleens. Die hebben vaak ook een minder voorspelbare *newbie* in het team. Als wij daar veel punten op maken, is dat hun

zwakke plek, terwijl wij geen duidelijke zwakke plek hebben.”

Het belangrijkste doel van de broers is om zich als land te plaatsen voor de Spelen van 2028 in Los Angeles. Twee jaar geleden plaatste Tristan zich individueel, net als voormalig topschermers Bas Verwijlen dat deed voor de Spelen van 2008, 2012, 2016 en 2020. Als team lukte kwalificatie nog nooit. Maar, zegt Tristan: „We hebben de afgelopen honderd jaar nooit een team gehad

”
We hebben geen toekomstperspectief om professioneel te schermen

Tristan Tulen

dat écht mee kon komen op wereldbekerniveau. Tot nu.”

Om het huidige momentum met het team vast te houden, hebben ze een grote sponsor of de A-status van NOC-NSF nodig. Daarvoor kom je in principe in aanmerking bij een mondiale top-8-prestatie tijdens een WK, Olympische Spelen of een ander internationaal topsportevenement dat „wat betreft deelnemersveld en geleverde competitie gelijk is aan een WK”.

Rafaël: „NOC-NSF wil nu top-8 op EK óf op WK als voorwaarde voor de A-status afspreken. Vorig jaar werden we nog tweede op de EK, maar was het niet genoeg omdat het geen mondiale wedstrijd was.” Tristan: „Omdat we als kleine sport niet in een structureel programma vallen, sta je achterin de rij en kan NOC-NSF telkens de eisen veranderen.”

NOC-NSF laat weten noodzaak te zijn „om met beperkte middelen, scherpe keuzes te maken qua financiering voor sporten en sporters”. Het is volgens de sportkoepel „niet mogelijk” om de prestaties op de EK van vorig jaar met terugwerkende kracht te beoordelen.

Tristan: „Bij schermen is het al heel moeilijk om zo ontspannen mogelijk te blijven in spannende situaties. Als je weet dat jouw financiering afhangt van een top-8-plek op dat ene toernooi, en het komt bij de laatste zestien aan op een winnend punt, wie kan er dan het meest onverwacht uit de hoek komen? Ik of de tegenstander voor wie niet zijn hele seizoen op het spel staat? Het is hartstikke leuk om het WK te schermen. Maar als je weet dat je daar op één wedstrijd

je jaarsalaris moet verdienen, is het opeens niet meer zo leuk.”

De atletencommissie van NOC-NSF, waar Tristan ook in zit, en belangenvereniging NL Sporter adviseerden onlangs een verandering van het huidige stipendiumstelsel. De eis dat sporters op het WK of de Spelen moeten presteren voor een A-status, moet plaatsmaken voor een ruimere regeling, vinden de organisaties.

Duidelijke afspraken

Wat de schermers betreft zegt NOC-NSF in gesprek te zijn over „duidelijke afspraken voor de toekomst”. Schermbonddirecteur Plantinga spreekt van „goede gesprekken”, waardoor het degenteam een 'actiebudget' krijgt: een eenmalige bijdrage voor kosten van wedstrijden en trainingen.

Tristan: „Als we structurele financiering zouden krijgen, kunnen we ons helemaal wijden aan het schermen, zonder bang te zijn dat we volgende maand weer een nieuwe baan moeten zoeken. We hebben nu een loper op Papendal liggen, maar wat we niet hebben is toekomstperspectief om professioneel te kunnen schermen.”

Als dat niet verandert, is Tristans topsportcarrière na de Spelen van 2028 klaar. „Ik ben dan 36 en je loopt best een achterstand op in je maatschappelijke carrière. Dat kan je niet eeuwig blijven uitstellen.” Rafaël gaat in ieder geval nog tot na de Spelen van 2028 door, maar wordt ook al weleens „gepolst om trainer te worden” door andere landen of buitenlandse clubs. „Daar ben ik nu nog niet aan toe, maar ooit lijkt dat me wel leuk”.

De Israëlische premier **Benjamin Netanyahu** eerder dit jaar bij een herdenkingsdienst van een politieagent die omkwam tijdens gevechten met Hamas op 7 oktober 2023. FOTO AMIR COHEN/REUTERS

Netanyahu laveert tussen oorlog en stembus

In de Iran-oorlog spelen de komende verkiezingen in Israël een grote rol, stelt *Jan van der Putten*. Want ze bepalen het optreden van de oorlogszuchtige Israëlische leider Netanyahu. Deze is vastbesloten zichzelf als premier op te volgen.

Benjamin Netanyahu moet razend zijn geweest toen Donald Trump een wapenstilstand voor twee weken met Iran sloot. Hij was er niet in gekend, maar hij moest tandenknarsend akkoord gaan, want zelfs een Netanyahu kan Trump niet tarten. Net als de Verenigde Staten had Israël geen van zijn oorlogsdoelen bereikt. Geen van beiden wilde deze nederlaag erkennen. Maar Trump zoekt, op zijn unieke manier, naar een gezichtsreddende uitweg, en Netanyahu niet. Netanyahu moet winnen. Waarom?

Er naderen verkiezingen in Israël. Die zullen op zijn laatst eind oktober plaatsvinden, maar de premier kan ze ook vervroegen. In de peilingen staat hij er niet best voor. De meest voor de hand liggende manier om het vertrouwen terug te winnen is zijn oude reputatie als Mr. Security verder op te krikken. Nog meer dan vroeger moet hij zichzelf afschilderen als de enige die de veiligheid van de Israëliërs kan garanderen. Dit imago kreeg op 7 oktober 2023 een forse knauw omdat hij de massale aanval van Hamas totaal niet had voorzien. Sterker nog, met zijn ondoordachte hulp aan Hamas, bedoeld om de Palestijnse politiek verder te verdelven, had hij die terroristische inval mede mogelijk gemaakt.

De staatsterroristische oorlog die Netanyahu daarna ontkende tegen Hamas moest hem zijn verloren reputatie teruggeven. Hetzelfde geldt voor de oorlog tegen Hezbollah in Libanon en voor de twee oorlogen die het samen met de VS heeft gevoerd tegen Iran. Met radicale middelen wil Netan-

yahu een radicaal doel bereiken: de uitschakeling, eens en voor altijd, van de bewegingen en landen die Israël bedreigen. En daarachter ligt het eigenlijk de doel: het terugwinnen van het vertrouwen van de kiezers met het oog op de komende stembusgang.

Daarom weigerde Netanyahu aanvankelijk, toen hij tandenknarsend akkoord moest gaan met Trumps chaotische wapenstilstanden, het bestand waaruit hij electoraal profijt kan trekken. Trump was echter bang dat de voortzetting van de oorlog tegen Hezbollah een akkoord met diens Iraanse beschermheren onmogelijk zou maken, en gelastte daarom zijn eigengeride Israëlische vazal vrede met Libanon te sluiten.

Behoeft aan oorlog

Van die vrede komt niets terecht, want Netanyahu heeft nog altijd grote behoefte aan oorlog. Het Israëlische leger heeft zich dan ook voor onbepaalde tijd Zuid-Libanon bezet, waar het al duizenden slachtoffers heeft gemaakt. En Netanyahu heeft alvast laten weten dat hij met het regime in Teheran nog niet klaar is, hoe het ook met de Iran-oorlog afloopt. Allicht niet, anders riskeert hij de verkiezingen te verliezen.

De 'preventieve' Israëlische aanval op Iran had aanvankelijk de steun van ruim negentig procent van de Israëliërs. Die hoopten dat de oorlog definitief een eind zou maken aan het - al dan niet reële - Iraanse gevaar. Nu blijkt dat ondanks alle bombardementen en liquidaties het regime intact is en zelfs verhard, vragen veel Israëliërs

zich af waar die oorlog dan voor goedient heeft. Netanyahu's Iraanse avontuur is voorlopig uitgelopen op de meest vernederende nederlaag uit zijn politieke bestaan, en het is geen wonder dat zijn populariteit flink is gezakt.

Om zichzelf op te kunnen volgen zal Netanyahu, een ervaren politiek overlever, diep in zijn trukendoos moeten tasten. Alles wat hij in de Iran-oorlog doet, of juist nalaat, dient dat overlevingsdoel. Hij kan het Iraanse regime - via Hezbollah of rechtstreeks - zo provoceren dat het de oorlog hervat, misschien weet hij Trump opnieuw mee te krijgen, hij kan de ervaring aanspreken die hij heeft opgedaan in het saboteren van wapenstilstanden (zoals in Libanon en Gaza) en onderhandelingen (zoals over een vredesverdrag met de Palestijnse Autoriteit), wie weet gaat hij proberen Iran te verjagen uit de Straat van Hormuz. Alles is mogelijk, als hij er maar stemmen door werft.

Vanwaar die dodelijke verbeterheid van de 76-jarige premier om aan de macht te blijven? Tomeloze ambitie en machtsghonger spelen natuurlijk een rol, maar misschien nog belangrijker is een dubbele angst: dat hij veroordeeld wordt in zijn drie slepende corruptiezaken en dat er een onderzoek komt naar zijn verantwoordelijkheid voor '7 oktober'. Als premier kan hij immers werken aan zijn straffeloosheid, vooral als oorlog daarvoor als excuus kan dienen. De hernieuwde campagne van zijn regime tegen de onafhankelijkheid van de rechterlijke macht komt daarvoor in een speciaal licht te staan.

Om zijn kansen in de verkiezingen te vergroten moet Netanyahu bovendien nieuwe kiezers trekken en zijn huidige kiezers behouden. Het eerste door klinkende militaire successen, het

Jan van der Putten is schrijver en journalist. Hij was onder meer correspondent in Israël. Daar verblijft hij opnieuw sinds de vooravond van de Amerikaans-Israëlische oorlog tegen Iran.

laatste door vertroeteling en politieke machinaties. Zo heeft hij een besluit van de Israëlische Hoge Raad en dringende oproepen van militaire chefs om een eind te maken aan de vrijstelling van militaire dienst voor ultraorthodoxe mannen, naast zich neergelegd. De leiders van de religieuze partijen hadden immers bedreigd uit de regeringscoalitie te stappen als de dienstplicht ook voor hun achterban zou gaan gelden.

Ook zijn de kolonisten op de Westelijke Jordaanoever bezig met een geleidelijke etnische zuivering en de feitelijke annexatie van steeds meer gebieden. De leiders van de twee kolonistenpartijen, beiden minister, ijveren voor de 'vestiging van soevereiniteit' over de Palestijnse gebieden. Er is immers voor de joden meer 'lebensraum' nodig. Dit nazi-begrip kwam ter sprake in een, inmiddels gewiste, blog in de online-publicatie *The Times of Israël*.

Omdat Netanyahu geen rechtstemmen verloren wil laten gaan wil hij dat de twee openlijk racistische kolonistenpartijen een stembusakkoord sluiten, om gezamenlijk de kiesdrempel te halen. Bij de Hoge Raad zijn tegen de leider van een van die partijen, de rasprovocateur en wetsovertreder Itamar Ben-Gvir, petitities ingediend voor zijn ontslag. Deze verzoekschriften zouden volgens Netanyahu ongrondwettig zijn en hij zou een ontslagbevel zeker niet opvolgen; hij heeft Ben-Gvir hard nodig om aan een regeringsmeerderheid te komen.

Maar wat als al die pogingen van Netanyahu om aan de macht te blijven mislukken? De belangrijkste verkiezingsrivaal van Netanyahu is zijn vroegere medewerker en tegenwoordige aartsvijand Naftali Bennett. Kan Bennett de Péter Magyar van Israël worden?

COLUMN
ROSANNE HERTZBERGER

Wegstemmen asielwetten is finale van jarenlange politieke tragedie

En weer loopt een demonstratie tegen een azc uit de hand. In Loosdrecht vermengt extremistisch tuig zich onder vreedzame burgers die protesteren tegen de komst van een asielzoekerscentrum (22/4). Het dorp komt daarmee in een groeiende lijst van gemeenschappen waar de verhoudingen compleet verziekt zijn door onvrede over het opvangen van vreemdelingen. In heel Nederland komen burgemeesters, wethouders, raadsleden in de knel door bestuurlijke druk om meer asielzoekers op te vangen en aan de andere kant burgers die graag willen weten wie hun burens zijn, en enige zeggenschap willen hebben over hun buurt en hun leefomgeving.

Dat is een vrij fundamenteel verlangen. Dorpen komen onder druk te staan wanneer er grotere groepen vreemdelingen worden opgevangen. Vooral wanneer hun verblijf vluchtiger is, mensen afhankelijker zijn van steun en hun taal en cultuur mijlenver af staat van de Nederlandse. Oekraïners opvangen is andere koek dan Syriërs. Afgelopen jaar waren Syriërs wederom de grootste groep asielzoekers, vanwege twaalfduizend nareizigers. Dat is een probleem. Want mensen voelen gewoon niet dezelfde morele verplichting jegens deze groep, ook omdat de oorlog in Syrië nu voorbij is. Het is een legitieme vraag wat deze mensen hier doen, en waarom ze gehuisvest moeten worden in woningen waar Nederlanders zelf nauwelijks aan kunnen komen.

Wanneer burgers aangeven de zeggenschap over hun eigen leefomgeving kwijt te raken, is dat meer dan alleen een gevoel. Deze week werd het wederom overduidelijk dat Nederland niet meer in staat lijkt om daadwerkelijk asielbeleid strenger en rechtvaardiger te maken.

Het wegstemmen van de asielwetten is de grote finale van een jarenlange politieke tragedie. De politiek struikelt niet eens over de belangrijkste maatregelen. Het gaat puur om symboolpolitiek, randzaken. Wie er het stoerste uitziet voor de bühne. Wie het verste kan plassen.

Laten we bijvoorbeeld eens inzoomen op het gedrag van de partij die 32 jaar vrijwel ononderbroken aan de macht is in dit land, de VVD. Zij vinden de invoering van strenger asielbeleid zo belangrijk en urgent dat ze Rutte IV erover laten vallen en de deur open zetten naar de PVV om dit hardere beleid te realiseren. Voor kabinet-Schoof is asielbeleid zo urgent dat ze er een crisis voor willen uitroepen om daarmee de reguliere wetgeving procedure en het parlement te omzeilen. Typisch antidemocratische neiging om vanwege een imaginaire noodsituatie even per decreet te willen regeren.

Na onderhandelingen wordt de noodwetgeving een 'noodmaatregelenwet'. Zelfs wanneer de PVV het kabinet laat vallen, wederom met asiel als belangrijkste reden, zijn de kansen op strengere beleid nog niet verkeken. Maar de wetten lopen wederom maanden vertraging op. Want de PVV dient een amendement in om illegaliteit een misdrijf te maken. Een misdrijf kent medeplichtigen. De partij licht toe dat ook zij die illegalen laten 'onderduiken', de brave burgers die mensen in nood helpen, de kerken, de vluchtelingenorganisaties, daarvoor gestraft zouden moeten worden.

Het is voor velen onaanvaardbare symboolpolitiek, en onnodig voor beter; strenger asielbeleid

Het is symboolpolitiek, moreel voor velen onaanvaardbaar, niet noodzakelijk bovendien voor beter en strenger asielbeleid. Het brengt een meerderheid voor de wetgeving in gevaar, maar het ziet er lekker streng en hard uit. Dus stemt VVD voor. Een stem in het belang van het partij-imago, niet in het belang van Nederland.

Want de wetgeving die zoveel haast had dat ze er een kabinet over lieten vallen en er een crisis voor hadden willen uitroepen loopt door het amendement dusdanige averij op dat de eigen minister Van Weel niet anders kan dan terug naar de tekentafel te gaan en de wet aan te passen.

En maanden later mislukt het alsnog. Alles blijft zoals het was. Strenger, rechtvaardiger en beter uitvoerbaar asielbeleid gaat de prullenbak in. Het is een mijlpaal in de geschiedenis van politiek onvermogen.

De volgende akte in de asieltragedie staat nu om de hoek. Het Europese migratiepact gaat nu ons asielbeleid bepalen. In Den Haag blijft het theater. Wetgeving wordt verderop gemaakt, in de luwte van de aandacht door mensen die we niet kennen, met een twijfelachtig vermogen om de instroom te beperken, maar wel met een solidariteitsmechanisme naar landen als Griekenland en Italië die meer asielzoekers opvangen dan wij.

Het asielbeleid is niet de enige functie van de Nederlandse overheid die stuk is. Er liggen nog stapels aan beleidskaders. En zolang het partijbelang boven het landsbelang gaat, zal ook deze regering een boel ervan moeten doorschuiven naar de volgende.

Rosanne Hertzberger is microbioloog en was Tweede Kamerlid voor NSC.

Commentaar

KANYE 'YE' WEST

Oproepen tot inreisverbod uit populistische overwegingen is laakbaar

I'm living in that 21st century, doing something mean to it/ Do it better than anybody you ever seen do it/ Screams from the haters got a nice ring to it/ I guess every superhero need his theme music." Het zijn de woorden van de Amerikaanse hiphopartiest Kanye 'Ye' West op zijn album *Late Graduation* (2010), toen hij nog werd omarmd als baanbrekende rapper en producer die het genre verder bracht.

Van 'superhero' is Ye inmiddels verworpen tot een artiest die afkeer oproept. Zijn zwarte Ku Klux Klan-outfit, zijn MAGA-petjes, zijn racistische en antisemitische tirades, de omarming van neonazi's met het nummer 'Heil Hitler' en de verkoop van T-shirts met hakenkruizen, of beelden op social media waarbij een swastika samen-smelt met een davidsster: het een is nog weerzinwekkender dan het ander. Maar kan dat de reden zijn de artiest - die inmiddels overigens zijn excuses aanbood voor zijn uitspraken en ze toeschreef aan een bipolaire stoornis - een inreisverbod op te leggen opdat hij in juni niet kan optreden in het Arnhemse Gelredome?

Wat het CDA en ChristenUnie betreft wel. En ook de pro-Israëlische lobbygroep CIDI en het samenwerkingsverband Centraal Joods Overleg (CJO) vroegen Bart van den Brink, minister van Asiel en Migratie (CDA), hem de toegang tot ons land te weigeren. Van den Brink zag daar geen juridische basis voor en daar heeft hij gelijk in. Het is namelijk niet aan de politiek om te besluiten wie niet mag komen optreden zolang de openbare orde niet op het spel staat. Dat was een les die vorig jaar al geleerd had kunnen worden bij de optredens van Kneecap en Bob Vylan, waar ook tegen geprotesteerd werd vanwege

hun pro-Palestina uitspraken maar waarbij tijdens de optredens hier de openbare orde niet werd verstoord. Voor Ye geldt hetzelfde, en ook eerst maar eens zien hoe hij zich opstelt wanneer hij in Istanbul zijn tournee afrapt.

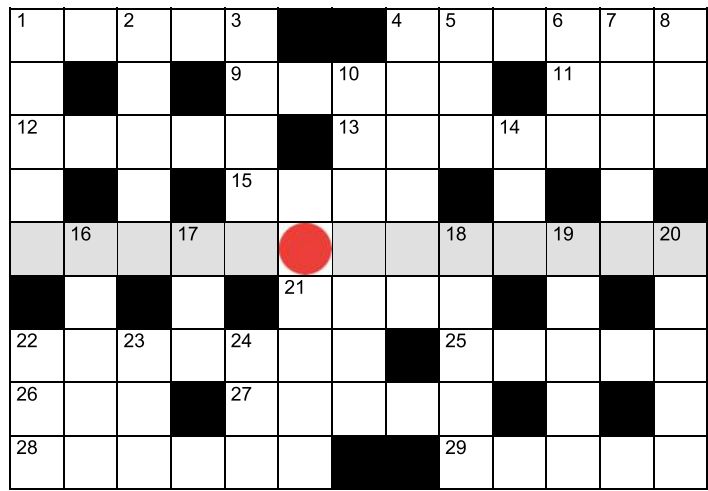
De oproep van Kamerleden om Ye's optreden te verbieden werkt polarisatie in de hand

Ahmed Marcouch, de burgemeester van Arnhem, merkte in een interview in *NRC* terecht op dat racistische en antisemitische uitspraken al strafbaar zijn: „Nu gaat het over iemand die in het verleden iets gedaan heeft, en om die reden niet naar Nederland zou mogen komen. Daarvan heeft de minister terecht gezegd: daar is geen juridische basis voor." Als burgemeester heeft hij niet de bevoegdheid iets te verbieden op grond van wat iemand kan gaan zeggen.

De oproep van Kamerleden om Ye's optreden wel te verbieden werkt polarisatie in de hand. Degenen die terecht gruwen van de uitspraken van Ye zullen het idee krijgen dat ze weer eens in de steek worden gelaten door 'de politici', waardoor onjuiste theorieën gevoed worden. Een oproep aan het Gelredome en de concertorganisator om maatschappelijke verantwoordelijkheid te laten prevaleren boven financieel gewin zou juist zijn.

Daar komt bij dat het protest van politici tegen Ye een opportunistische, gemakzuchtige indruk maakt. Geen enkel welkenkend mens zal achter de neonazistische uitspraken van Ye staan, maar een risico voor de veiligheid lijkt er in 2026 niet te zijn. Ondertussen - en een stuk minder geruchtmakend - is wel de uit Rusland gevluchte protestkunstenaar en voormalig politiek gevangene Pavel Krisevitsj de toegang tot Nederland door de IND geweigerd, omdat „onvoldoende was gewaarborgd" dat hij weer uit Nederland zou vertrekken. Zijn optreden gaat niet door, en dat is een slechte zaak, maar daar hebben het CDA en de CU het niet over. Politici kunnen zich dan ook beter verre houden van optredens van kunstenaars, want kunst en ideologie is een zaak tussen de kunstenaar en zijn publiek. Laat Kamerleden die niet inkleuren met desinformatie en politiek gewin.

IN HET MIDDEN

Meer puzzels van Studio Steenhuis op steenhuispuzzels.nl

Vul in en ontdek wie of wat er midden in het nieuws staat

Horizontaal: 1. Voorganger in de Kamer van Van Campen 4. Uitgelezen 9. Sappig beroep 11. Beschikbaar 12. Drijvende kracht 13. Onbekend 15. The Explorer of Duck 21. Bij die toets krijg je advies 22. ___ ziel 25. Tus-sen ei en pop 26. '___ Baby', Vanilla 27. 'FBI-directeur Kash ___ onder vuur na onderzoek naar journalisten' 28. Vast 29. 'Spaanse ster Lamine ___ moet vrez-en voor missen WK'

Verticaal: 1. Geanimeerd hoefdier 2. In-diaanse luit 3. 'Aapjes in Gibraltar leerden mogelijk ___ eten om tegen snacks te

kunnen' 4. '___ verwerpt strafbaarstelling illegaliteit' 5. Speelsterkte 6. ___ Hans-sen, televisie 7. Is vet en dun tegelijk 8. Zit in een Italiaanse kruidenmix 10. Thuisfluit 14. IJdeluitje 16. Drents gewas 17. Wasmiddel 18. Suikerwaar 19. Vriendelijke kleerkast zijn 20. 'Mi-lieudefensie start nieuwe zaak tegen ___ over olie- en gasvelden' 21. Hechte club 22. 'Chandelier', 'Unstoppable', 'Fire Meet Gasoline' 23. Mad ___ 24. 'Data van vrijwel alle inwoners ___ gestolen bij cy-beraanval'

Oplossing puzzel 23 april. Horizontaal: 1. LAGER 4. TEMPEL 9. ORDE 11. ARNE 12. TABAK 14. OPBLOEI 15. SAO 16. EINE 21. TESS 22. ONS 24. ELFMAAL 27. TAROT 28. ROEI 29. KLEM 30. TWENTE 31. ASTER **Verticaal:** 1. LETSCHERT 2. GEBOD 3. ROKEN 4. TEPELS 5. MALEN 6. PRO 7. ENE 8. LEICESTER 10. DONYELL 13. AA 17. INTAKE 18. ONMIN 19. ASTMA 20. DORST 23. NO 25. LOW 26. FEE

In het midden: DONNYLAND

© Studio Steenhuis steenhuispuzzels.nl

CONCERT

Deze week zijn we naar een uitverkocht concert van Einaudi geweest. Een leeg, donker podium met alleen de man en zijn vleugel, zijn silhouet uitgelicht als een wassende maan. Hij speelt de sterren van de hemel.

Sinds mijn hartritmestoornis draai ik, om tot rust te komen, Einaudi. Ik denk aan de talloze uren dat mijn hart wild bonkte, mijn gejaagdheid, mijn angst en mijn paniek.

Twee uur vliegen voorbij, waarin hij me, los van deze wereld, de achterkant van de maan laat horen. Na afloop controleer ik mijn hartslag. Volgens mijn smartring heb ik een dutje gedaan.

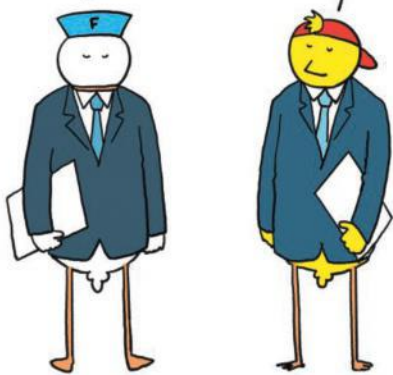
Jeroen Bos-Mulder

Lezers zijn de auteurs van deze rubriek. Een Ikje is een persoonlijke ervaring of anekdote in maximaal 120 woorden. Insturen via ik@nrc.nl

FOKKE & SUKKE
KOMEN NET UIT DE EERSTE KAMER

WE KREGEN
DE HANDEN WÉL
OP ELKAAR

VOOR EEN
FATBIKE-LOZE
ZONDAG

RGVT

nrc > puzzels

Crux: kleine kruiswoordpuzzel voor grote denkers

Speel alle puzzels op nrc.nl/puzzels

SUDOKU

8	6			9	3		5	
		7			2			
	4		5			8	3	
3								
6					7			
			8					1
		1				9	2	
2				1				

Meer puzzels en boeken van Peter Ritmeester op pzzl.com

Plaats de cijfers 1 tot en met 9 zo in het diagram dat elk cijfer precies één keer voorkomt in elke rij, kolom, de negen vetomrande 3x3 vakken, én de vier grijze 3x3 vakken. © Peter RitmeesterPZZL.com Rechts: de oplossing van gisteren.

9	4	5	3	2	1	8	7	6
7	3	1	6	4	8	2	5	9
6	2	8	7	5	9	4	3	1
8	5	4	9	3	7	1	6	2
1	6	7	2	8	5	9	4	3
3	9	2	1	6	4	5	8	7
4	7	6	5	9	2	3	1	8
2	8	3	4	1	6	7	9	5
5	1	9	8	7	3	6	2	4

COLUMN
FRITS ABRAHAMS

Kom niet naar Amsterdam

Komende maandag Koningsdag. Komt u ook naar Amsterdam? Wat zegt u? Já? Weet u het wel zeker? Mag ik u even aan het twijfelen brengen?

Om te beginnen: in Amsterdam houden we ons hart vast, burgemeester Femke Halsema voorop. In het gemeentelijke krantje constateert zij dat „de viering de afgelopen jaren steeds meer is uitgegroeid tot een feest dat niet altijd veilig, feestelijk en Amsterdam meer is”. De oorzaak? „Toenemende drukte (met name) in de binnenstad, overmatig alcohol- en middelengebruik onder bepaalde bezoekers en incidenten.” De gemeente heeft daarom voor een andere aanpak gekozen. „Bezoekers aan onze stad blijven welkom”, aldus de burgemeester, „maar in mindere mate.”

Anders gezegd: wie de beest wil komen uithangen, moet dat maar in zijn eigen gemeente doen. Amsterdam heeft er tabak van. Op dezelfde pagina in hetzelfde krantje wordt onomwonden gesteld: „De boodschap is: ‘Kom niet naar Amsterdam’.”

Ook als niet-rasechte Amsterdammer kan ik het hiermee alleen maar van harte eens zijn. De gemeente had al veel eerder voor zo’n andere aanpak moeten kiezen. Toen ik zo’n kwart eeuw geleden in Amsterdam kwam wonen, was het al druk genoeg op Koningsdag. Op de Prinsen-gracht en de Westerstraat kon je over de feestende hoofden lopen, maar het bleef allemaal nog net feestelijk. Ik herinner me leuke, pittige bandjes en dansende mensen op de straathoecken.

De laatste jaren was het alsof Het Grote Zuipen steeds vroeger begon en steeds later eindigde. Cafébazen begonnen te klagen over agressie en lawaai van gedrogeerde feestgangers, sommigen besloten voortaan op Koningsdag te sluiten. De lol was eraf. Koningsdag in Amsterdam was

een soort uit de hand gelopen carnaval geworden.

Hoe wil de gemeente dit jaar de overlast beperken? Ook de Amsterdammers zelf wordt aangeraden in hun eigen stadsdeel te blijven. Er komen in de Jordaan extra hosts en telcamera’s, illegale alcoholverkoop wordt strenger gecontroleerd en ook de vaarregels worden verscherpt.

Zal het helpen? Ik ben daar wat minder optimistisch over dan de ambtenaren die al deze nieuwe regels hebben bedacht. De Nederlander laat zich niet zo gemakkelijk zijn feestjes afpakken.

Femke Halsema streeft naar een rustiger Koningsdag

We kunnen het op de dag zelf misschien meteen afmeten aan het aantal wildplassers. Dat heb ik in de loop der jaren drastisch zien toenemen. Het indringendste tafereel ontstond vorig jaar toen drie vrouwen gezusterlijk zij aan zij naast elkaar neerhurkten langs een gracht, terwijl ze hun door God gegeven water aan de schepper teruggaven. Je hoorde ze denken: waarom die kerels wel en wij niet? Daar zat iets in.

Ik moest weer aan hen denken toen ik onlangs in *Trouw* een lofzang op het vrouwelijke wildplassen las van een vrouw, Laura Gremmee, die zich deze gewoonte in de Zweedse bossen had aangeleerd. „Ik weet nog hoe de eerste keer wildplassen voelde. Ik was onnodig diep de bossen ingelopen en hurkte zo ver ik maar kon. En toen liet ik het gewoon gaan. Het voelde zo vrij. Zo onafhankelijk.”

Toch vermoed ik dat Femke Halsema niet zal aanraden om hiervoor wél naar Amsterdam te komen, laat staan dat ze zelf zal voorgaan in dit nieuwe, emancipatorisch getinte streven.

Achterpagina.

Word een boom en verbeter de wereld

VIER BOEKEN OVER
HET BELANG VAN BOMEN

PAGINA C4-7

Cultuur

BOEKEN

ZAP

Mr. Frank Visser doet uitspraak. BEELD SBS6

Bij wantrouwen is er altijd Mr. Frank Visser

Asielscherven moesten bij elkaar worden geraapt, kopjes koffie waren nodig om al het wantrouwen binnen de coalitie te herstellen en premier Rob Jetten had een deuk opgelopen. Daar was bijna iedereen het wel over eens in de talkshows. Eus merkte in *Eva* op dat er een groot verschil was tussen Jettens samenbinden van de coalitie en de methode van oud-premier Mark Rutte (Schoof moesten we maar vergeten, legde hij uit). Rutte was wel in staat geweest „iedereen bij elkaar te houden”, en al helemaal om binnen zijn partij de neuzen de zelfde kant op te krijgen. Ondertussen merkte VVD-politica Christianne van der Wal bij de talkshow *Pauw & De Wit*, in een stuk geanimeerd gesprek dan bij *Eva*, op dat het jammer was dat de wet niet was aangenomen, omdat iedereen in Nederland dit wilde. Dat was een beetje overdreven gesteld, bleek uit de reacties van de rest van de tafel. Haar opmerking over het onbetrouwbare gedrag van de PVV werd daarentegen wel omarmd. „De echtscheiding is nog steeds niet verwerkt”, merkte de burgemeester uit Delft, Alexander Pechtold, op. „Het trauma zit diep”, zei Jesse Klaver, partijleider van Progressief Nederland.

Bij zoveel onmin, scherven en wantrouwen is er gelukkig altijd Mr. Frank Visser, de Mark Rutte van de bureauzies. In het programma *Mr. Frank Visser doet uitspraak* (SBS6) boog hij zich over burenen die al 32 jaar een enorme hekel aan elkaar hebben. De klacht ging over een tuinhuis waarvan de goot lekte op een schutting en er was ergens een „lelijk” afdakje. Buurman Johan was 77 jaar en in zijn tegelrijke tuin met stenen kabouters en geitjes aan de zijkant wees hij aan hoe lelijk de schuur was. Hij klom het dak op en liet zien dat er een steen lag op een golfplaat en dat er plastic wapperde. Hij wist wel wat hij zou doen: als er geen oplossing kwam zou hij de golfplaat van het dak gooien en als de buurman er dan onder liep dan „zou z’n kop rollen op het beton”. Johan maakte een gebaar van iemand van wie de keel wordt doorgesneden. Dat het hem allemaal hoog zat, was al eerder duidelijk geworden. „Als ze echt dwars zitten, dan is het gewoon BAM, liggen jij”, zei hij eerder.

Bij de burenen waren ze niet veel milder. Johan was een „zeurbal”, zei Carola Netten. „Ik snap niet waarom hij altijd moet zeuren”, verduidelijkte ze. In het tuinhuisje waar ze zat hingen spreuken aan de muur met leuzen als: „In huizen Netten / hebben we plezier”; „Maken we fouten / worden we boos”; „Beginnen we opnieuw / zeggen we sorry”. Dat laatste klonk hoopvol, maar haar man Ad zei dat hij als hij aan Johan dacht graag een „blaffer” wilde halen, „dan schiet ik hem kapot”. De vriendin van Johan die er alleen in de weekenden was verzuchtte voor de camera: „Ze hebben geen respect voor elkaar. En dat terwijl er genoeg ellende in de wereld is.”

Dat was schipperen voor Mr. Frank, de „juridische padvinder”, die woensdag het zevende seizoen afrapte. Hij vond dat iedereen een beetje aardig moest doen, dat het tuinhuisje er gewoon kon blijven staan en dat de burenen met elkaar „in vrede moesten leven, ieder aan de eigen kant van zijn schutting”. Nou dat zouden ze proberen, mokten ze. Zo simpel kan het zijn, met een tip aan Jetten: wil je iedereen bij elkaar houden, bel dan Mr. Frank Visser.

Toef Jaeger

Paul Simon maakt ook met broze stem indruk

POP Acht jaar na zijn afscheidstournee stond Paul Simon (84) woensdag toch weer op het podium. In een iets intiemere setting en met een zeer breekbare stem. Het werd een imperfecte avond met een perfect einde.

Thijs Schrik

AMSTERDAM

Afscheid in de popmuziek is lang niet altijd definitief. Zo ook niet voor Paul Simon. Acht jaar na een glorieuze afscheidstournee en berichten over flinke gehoorproblemen stond hij woensdag toch weer op een podium in Amsterdam. Simon, 84 jaar oud inmiddels, vond via zijn meest recente album *Seven Psalms* (2023) de ingang. Door dit album als basis te nemen, kon hij kiezen voor een meer ingetogen en intiemere aanpak. In het geval van Nederland doet hij geen Ziggo Dome zoals de vorige keer, maar de kleinere AFAS Live, een paar honderd meter verderop. Hier staat hij in totaal drie keer deze week, onder de noemer *A Quiet Celebration*.

De legendarische singer-songwriter begon met een kort openingspraatje over een een stukje verwachtingsmanagement voor bezoekers die niet op de hoogte waren van de indeling van de

show: het eerste deel van de avond zou volledig in het teken staan van *Seven Psalms* en integraal gespeeld worden. Het zorgde eerst voor wat onwennigheid in de zaal, met enkel zitplekken. Na het eerste nummer werd nog voorzichtig geklapt, maar daarna was duidelijk dat het spirituele *Seven Psalms* als een geheel gezien moet worden, zonder onderbreking.

Zelfs voor sommige gevorderde fans van Simon moet dit deel uitdagend geweest zijn. De tienkopige band speelde feilloos en het geluid was loepzuiver, maar de dromerige nummers fladderden soms een beetje weg, net als de stem van de zanger zelf. Het publiek was muistil. De rust van de muziek paste goed bij de inmiddels zeer fragiele stem van Simon, die de hele avond krakerig en broos klonk.

Tijdens een pauze was er ruimte voor vroege reflectie. De goedkoopste kaarten van de shows in Amsterdam kosten ruim 134 euro. Is dat het waard? Dat de shows niet helemaal uitverkocht zijn, geeft in elk geval aan dat er ook liefhebbers zijn die twijfelen.

Maar in het tweede, langere deel van de show was er ruimte voor „smash hits”. De knop ging inderdaad om: hij had tijdens de pauze zijn karakteristieke honkbalpet opgezet en begon met ‘Graceland’, gevolgd door een ontroerend mooie versie van ‘Slip Slidin’ Away’. Toen hij een nummer uit de Simon & Garfunkel-periode aankondigde, was er van onwennig-

Recensie Pop

Paul Simon

Gehoord: 22/04, AFAS Live, Amsterdam. Herhaling: 24/04, 25/04. Info: afaslive.nl ●●●●○

Paul Simon tijdens zijn optreden in de Disney Concert Hall in juli 2025. FOTO LIVE NATION

heid steeds minder sprake. Het gejuich van het publiek voelde als een uiting van opluchting.

Bassist originele band in top-vorm

De kwetsbaarheid van zijn stem bleef opvallen, al werd dat deels opgevangen door nieuwe, rustigere arrangementen. Simons vrouw Edie Brickell zong bij sommige nummers mee en maakte, zoals Simon zelf zei, zijn eigen performance beter. Bassist Bakithi Kumalo, het enige nog levende lid van de originele Gracelandband, bleek in topvorm tijdens nummers als ‘Under African Skies’.

De verdeling tussen bekende songs en ondergewaardeerde parels uit zijn rijke oeuvre was goed. Tussendoor oogde Simon ontspannen en vertelde hij wat de ontstaansgeschiedenis was van nummers als ‘René and Georgette Magritte With Their Dog After the War’. De podiumpresentatie bleef zeer sober, met een scherm waar slechts af en toe iets te zien was, zoals een foto van René en Georgette Magritte met hun hond.

Tijdens de toegift kon er weinig meer verkeerd gaan. Onverslaanbare nummers als ‘50 Ways to Leave Your Lover’ (met ook deze avond het geweldige drumwerk

van Steve Gadd) en ‘The Boxer’ wisten te raken.

Voor het slotakkoord bleef Paul Simon in zijn eentje over, met zijn gitaar. Het was misschien niet de meest krachtige uitvoering uit zijn ruim zestig jaar durende carrière van ‘The Sound of Silence’. Bij de openingszin „Hello darkness, my old friend” daalde het besef in dat het nu waarschijnlijk toch echt de laatste keer zou zijn. Gevoelens over de vergankelijkheid van het leven gingen ongetwijfeld bij meer mensen door het hoofd.

Simon nam alle tijd om zijn publiek uit te zwaaien. Een perfect einde van een imperfecte avond.

KUNSTKWESTIE

Sabrina Carpenter en Madonna samen op het podium tijdens Coachella 2026 in Indio, Californië. BEELD KEVIN MAZUR/GETTY IMAGES

Verskillende popgeneraties hebben elkaar nodig

POPCULTUUR Sabrina Carpenters en Madonna’s samenwerking op Coachella was niet de enige samenwerking tussen verschillende generaties. Zegt dat iets over dit muzikale tijdperk?

Generatieconflicten hoorden lang bij popmuziek. Neem de opkomst van Elvis Presley in de jaren vijftig van de vorige eeuw. De muziek en de heupbewegingen van Elvis waren voor velen moeilijk te bevatten. Ook Frank Sinatra schijnt zijn muziek in eerste instantie „afschuwelijk” genoemd te hebben. De crooner omarmde de twintig jaar jongere popster uiteindelijk wel en maakte in 1960 een tv-special om het einde van diens dienstplicht te vieren.

Later zorgden onder meer beatmuziek, disco en punk voor vijandige reacties onder ouder publiek.

Wie deze maand het toonaangevende Amerikaanse festival Coachella volgde, merkte weinig tot niets van een generatiestrijd. Oud en jong wisten elkaar regelmatig te vinden tijdens de twee weekenden waarin het festival plaatsvond. Meest in het oog springend was het onaangekondigde gastoptreden van Madonna (67) tijdens de headlineshow van Sabrina Carpenter (26) in het tweede weekend van het festival. Carpenter verwelkomde Madonna tegen het einde van de avond en deed met haar de megahits ‘Vogue’ en ‘Like a Prayer’. Ook ‘Bring Your Love’ kwam voorbij, een nieuw nummer dat waarschijnlijk verschijnt op Madonna’s aankomende album *Confessions II*. Naast pr voor die plaat kon Madonna met het optreden meelifen op het succes van Carpenter. Mogelijk keken er zelfs jonge Carpenterfans die Madonna hiervoor niet eens op de radar hadden.

Ook voor Carpenter heeft het gastoptreden meerwaarde. Zij krijgt een goedkeuringsstempel van een popicoon en verstevigt zo haar positie in het moderne muzieklandschap. Het kan zelfs gezien worden als Madonna die een fakkel overdraagt aan iemand van een nieuwe generatie. Al weet je nooit hoe zo iets op de lange termijn uitpakt.

Nostalgie-explosie

Carpenter was lang niet de enige jongere ster die iemand van een oudere generatie op het podium sleepte. De populaire singer-songwriter Sombr (20) haalde Smashing Pumpkins-frontman Billy Corgan (59) erbij om het nummer ‘1979’ van de Pumpkins te doen. Ook hier is sprake een win-winsituatie: Sombr krijgt een stukje

credibility van een veteraan uit de alternatieve rockwereld, terwijl het jonge Sombr-publiek kennismakkt met de muziek van de Pumpkins. Zanger Teddy Swims leek ondertussen vooral voor een nostalgie-explosie te gaan met gastoptredens van David Lee Roth (Van Halen), Vanessa Carlton en Joe Jonas.

Olivia Rodrigo (23) liet zichzelf ook zien op Coachella zonder op de poster te staan. Zij kwam langs tijdens het optreden van generatiegenoot Addison Rae (25) en zong haar nieuwe single ‘Drop Dead’, die vorige week uitkwam. Dat is een nummer met een knipoog naar een ander tijdperk: het bevat een verwijzing naar ‘Just Like Heaven’, een nummer van The Cure uit 1987. Vorige zomer zong Cure-frontman Robert Smith (67) al mee tijdens een optreden van Rodrigo op het Britse festival Glastonbury. De twee hebben inmiddels een vriendschappelijke band. Smith vertelde tegen de Britse versie van *Vogue* dat Rodrigo haar regelmatig belt om „te praten over kleren en mode”. Hij was voor die tijd al fan, vertelde hij; „Hoewel ik niet de doelgroep ben van de meeste nummers, zijn ze allemaal zo goed dat je niet anders kan dan er verliefd op worden.”

Dat leeftijd er minder toe doet, komt ook door het streamingtijdperk. Door platforms als Spotify en Apple Music heeft een jong iemand meteen toegang tot een gigantisch muzikaal archief. Je gooit Olivia Rodrigo makkelijk in een playlist met The Cure, Bach en Beyoncé. Verder gaat oudere muziek regelmatig viraal op sociale media als TikTok. Zo kreeg het nummer ‘What’s Up?’ van 4 Non Blondes uit 1992 een gigantische boost dankzij een mashup met ‘Beez in the Trap’ van Nicki Minaj.

Door de concurrentie met oudere nummers heeft nieuwe muziek het moeilijker om door te breken. Digital Music News berekende dat in januari 2026 slechts 3,5 procent van de muziek in de wereldwijde hitlijst van Spotify uit dat jaar kwam, een stuk lager dan in de jaren ervoor. En in het eerste kwartaal van 2026 waren slechts 81 van 197 tracks uit dezelfde toplist nieuwe releases.

Om nieuwe muziek te verkopen hebben de verschillende popgeneraties elkaar dus ook gewoon hard nodig.

Thijs Schrik is redacteur popmuziek.

DE GROTE POËZIEPRIJS 2026

Samuel Vriezens ‘De harmonie der scheuren’

Thomas de Veen

AMSTERDAM

De Grote Poëzieprijs, de jaarlijkse onderscheiding voor de beste Nederlandse stalgische dichtbundel, gaat dit jaar naar *De harmonie der scheuren* van dichter Samuel Vriezen (1973). Zijn „ritmisch meeslepende, talig speelse en mathematisch opgezette dichtwerk” ontving donderdagavond de prijs, een bedrag van 20.000 euro, in Rotterdam. De jury, bestaande uit Anne Vegter, Hélène Geléns en Alara Adilow, noemde Vriezens bundel „uniek en onherhaalbaar in zijn zoektocht naar een leefba-

re wereld voor alle schepsels”. Tien jaar werkte dichter Vriezen aan de bundel, die inderdaad te lezen is als een zoektocht, naar „een leefbare wereld voor alle schepsels”, zoals het juryrapport schrijft. Het is daarmee een zoektocht naar een harmonie die verloren is gegaan in de verhouding van de mens met de door het kapitalisme verwoeste wereld. Vriezens poëzie, die lyrisch is maar ook een diep intellectueel en theoretisch karakter heeft, leunt sterk op de politieke filosofie én de wiskunde.

In de titel *De harmonie der scheuren* is een verwijzing te herkennen naar Pythagoras’ idee van

‘de harmonie der sferen’, namelijk dat het universum gevormd is volgens evenwichtige, wiskundig vastliggende verhoudingen. Daarover zaaien Vriezens ‘scheuren’ twijfel, zoals ook het motto doet waarmee de bundel opent: een citaat over het werk van Karl Marx. Diens theorie over kapitalisme en klassenstrijd is volgens dat citaat „de enige werkelijk relevante hedendaagse benadering om de harmonie binnen de mensheid te herontdekken, evenals de harmonie tussen de mensheid en de natuur als geheel”. Tegelijk is het een misvatting van het marxisme „dat er ooit een samenle-

wint De Grote Poëzieprijs

ving zal bestaan waarin tegenstrijdigheden worden opgelost”. Hoe dan nog harmonie te hervinden?

Een nieuwe, betere samenleving

Daarmee doet Vriezens bundel, zoals de jury schreef, „hartstochtelijk verslag van dansante denkoefeningen die uiteindelijk leiden tot het hoopvolle vermoeden dat niet alles wat door ons gezegd is in een veelvoud van stemmen zinloos is, maar materiaal kan zijn voor een nieuwe, betere samenleving waarin geen plaats is voor systemisch geweld”.

Vriezen (Groningen, 1973) volgde universitaire studies in de wiskunde en alfa-informatica, waarna hij ook een conservatoriumstudie

als componist afronde. Hij debuteerde in 2008 met de dichtbundel *4 zinnen* en publiceerde ook het essayboek *Netwerk in eclips* (2016).

De andere genomineerde bundels waren *Voer voor struikrovers* van Els Moors, *Huishoudboekje van de verborgen dingen* van Maarten van der Graaff, *Barcode van stilte* van Charles Ducal. Van der Graaffs bundel ontving de publieksprijs, die werd toegekend door luisteraars van radioprogramma *Opium*. Vorig jaar ging de Grote Poëzieprijs naar de bundel *De schaamsort* van Paul Demets.

MICHEL KRIELAARS

Ook de dood kan licht verteerbaar zijn

Op de begrafenis van mijn plotseling overleden vriend Bart Nanninga refereerde zijn weduwe aan een passage uit het boek *Elke dag*. Over de drie stadia van sterfelijkheid van Maarten Asscher. Die passage betrof *De tijdelijken*, een toneelstuk van Elias Canetti. De personages hebben er geen namen, maar nummers die overeenkomen met hun sterfleef tijd. Asscher noemt het „een soort voorprogrammering van je lot”, omdat je met zo’n nummer precies weet waar je aan toe bent en daardoor allerlei voornemens tijdig kunt realiseren.

Nu was Bart Nanninga behalve een voortreffelijke dokter ook een ondernemend mens, die veel van zijn voornemens al in daden had omgezet. Toch had hij nog allerlei plannen voor de komende kwarteeuw. Ik had zijn naam op z’n Canetti’s dan ook graag veranderd van 65 in 90.

Na Barts begrafenis las ik het boek van Asscher voor een tweede keer. En om de een of andere reden maakte het nu pas echt indruk. Alsof ik eindelijk begreep wat sterven was.

In *Elke dag* doet Asscher op erudiete en lichte manier verslag van zijn overpeinzingen als ernstig zieke kankerpatiënt. Zo denkt hij na over zijn sterfelijkheid en dringt tot hem door hoe hij daar in de loop van zijn fysieke achteruitgang anders tegenaan is gaan kijken.

Op sarcofagen wordt de dood afgebeeld als iets om naar uit te kijken

Van een cerebrale schrijver, die met droge humor door het leven wandelt, verandert hij in die tijd in een waarnemer van zijn eigen lot. Zijn verbazing daarover doet je je eigen leven relativeren en dwingt je om serieus na te denken over wat je zelf nog zou willen doen. Asschers luchtigheid over zijn leven en bijna dood maakt *Elke dag* tot een troostrijk boek. Als filosoof speelt hij met zijn fantasie, zijn verleden en zijn mogelijke einde op korte termijn. Schrijvend verzoent hij zich met zijn lot. Zijn eruditie komt hem daarbij van pas. Zo citeert hij op de eerste bladzijde Giorgio Bassani, die in zijn roman *De tuin van de Finzi-Contini’s* schreef: „Als iemand in het leven wil begrijpen, serieus wil begrijpen, hoe in deze wereld de dingen gaan, dan moet hij minstens één keer sterven, bij voorkeur wanneer hij jong is, wanneer hij nog alle tijd voor zich heeft om op te staan en zich weer op te richten.” Met zo’n zin lijkt Asscher te benadrukken dat hij door zijn meervoudige confrontatie met de dood het leven alleen maar beter is gaan begrijpen.

Om zichzelf ervan te overtuigen dat de dood iets onvermijdelijks is, haalt hij herinneringen op aan gestorven klasgenootjes, buurtjongens, familie, vrienden en uitgevers. Maar als romanticus voelt Asscher zich ook aangetrokken tot sarcofagen, waarop de dood wordt afgebeeld als iets om naar uit te kijken, en achttiende- en negentiende-eeuwse gedichten. Een daarvan is Paul Valéry’s *Le Cimetière marin*, dat over een wandeling op een begraafplaats gaat. „Alles wat mij aan begraafplaatsen charmeert en ontroert en aan het denken zet lijkt in dit gedicht samen te komen”, schrijft hij. Sterven krijgt door dat gedicht ineens iets licht, waarvoor je niet bevreesd hoeft te zijn. „Zo is it”, zou mijn vriend Bart zeggen. Al doet die constatering er natuurlijk niets aan af dat ik hem een veel langer leven had toegewenst.

De boom krijgt een stem, in een lofzang op de schoonheid van het leven

ROANNE VAN VOORST In *Het zuchten van bomen* beschrijft Roanne van Voorst het leven van twee gezinnen en één stervende boom. De roman is subtiel, vol lichte tonen, wijsheid, humor en berusting. Toch ontbreekt ook betrokkenheid bij de problematiek rond milieu en klimaat niet.

Door Femke Brockhus Foto’s Janine Schrijver

‘Welke boom ben jij?’

‘Welke boom ben jij?’ Voor haar project Habitat(ten) stelde fotograaf Janine Schrijver ondermeer mensen deze vraag waarbij ze hen uitnodigde om stil te staan en zich open te stellen voor de natuur om zo ook weer contact te maken met hun ei-

gen natuur. ‘Wie zich opent stelt ervaart een moment van verstillng, verwondering, een hernieuwde blik op dat wat er altijd al was’, aldus Schrijver. Meer op www.janineschrijver.nl Foto’s Janine Schrijver

De dochter klimt in de takken en op een dag lukt het haar om contact te maken – wat niet veel mensen kunnen omdat ze niet opmerkzaam zijn en te snel afgeleid: „Toen hij haar adem hoorde stokken begreep de boom dat het hem was gelukt. Heel even had ze hem kunnen verstaan: haar bewustzijn expandeerde omdat zij lang genoeg bewegingsloos was gebleven, zoals ook het gehoor van blinde mensen beter is dan dat van hen die kunnen zien.”

Het zuchten van bomen bestaat uit vier delen, die de levensloop van de beukenboom (van zaadje tot zaagsel) en de dochter (van meisje tot moeder) volgen. Als kind van ouders die de natuur beschermen en bestuderen, wendt zij zich uiteindelijk tot de psyche van de mens. Ze woont met haar gezin in een appartementencomplex in de stad en werkt als psycholoog – met vroege ochtendsessies online, want alleen dan hebben mensen tijd. Ze leest voortdurend herkenbare kleine botsingen tussen idealen en werkelijkheid. Zo is er even geen tijd voor het ecoprogramma van de vaatwasmachine, komt ze te weinig buiten en vindt ze het eigenlijk saai om mee te gaan in het kinderspel van haar zoons. Er is een menselijke onrust in het ritme van het moderne leven, waarin alles telkens in ontwikkeling is of zou moeten zijn: „Met haar zontjes op school, op zwemles, op tennis, aan het spelen bij vriendjes, en zonder cliënten die haar dag in hokjes van vijftientig minuten opdeelden, werd de dag grenzeloos lang, en die grenzeloosheid legde haar lam.”

Ecokritiek

De thematiek lijkt in de richting te wijzen van ecoliteratuur of klimaatfic tie, dat vaak ook staat voor ecokritiek. Maar hoewel er in deze roman wat kleine kritische noten vallen (zoals dat mensen moeilijk contact maken met bomen, of in het activisme van de vader die strijdt voor behoud van het bos), wordt de problematische kloof tussen mens en natuur hier opvallend behapbaar gehouden, door het niet perse over de mensheid te hebben, maar over twee gezinnen. Niet over een stervende aarde, maar één stervende boom. Bovendien is aan dat sterven niets zieligs: de boom kent geen pijn en heeft enkel een sluimerend bewustzijn dat op een geheel eigen tempo bestaat, een energie die zich toevallig in die nerven heeft gevestigd en daarna ‘door’ gaat in een cyclisch proces van reïncarnatie. De pijn die je eraan toekent, komt van de mens en de auteur lijkt te denken: dat mag de lezer zelf wel of niet doen.

De parallel met de natuur, waar alles geworteld en verbonden is, wordt bijzonder krachtig verwerkt in deze roman: we staan in contact met elkaar, net als bomen. De sensatie van ontworteling lees je terug in de tegenstelling tussen stad en bos, in de rol van een dochter die moeder wordt, in het afscheid van een ouderlijk huis, in het leven zonder vader, in de eenzaamheid van een hectisch gezinsleven. En natuurlijk: in de verwijdering van de geliefde beukenboom, die dankzij een benoeming tot mooiste boom een beschermde status krijgt en uiteindelijk niet gekapt wordt, wanneer de rest van het bos er wel aan moet geloven om ruimte te maken voor woningen. De boom wordt verplaatst naar een bota-

nische tuin, waar hij langzaam tot stilstand komt: „Hij was als een knikkebollende bejaarde in een verpleeghuis, en niemand die hem uit zijn gedut kon wekken, want de exotische bomen die zijn nieuwe bure n waren gecommuniceerden in een dialect dat hij niet begreep.”

Dit alles wordt zo zorgvuldig en relativerend opgetekend, dat het troostrijk werkt: de natuur kent geen pijn, is niet sentimenteel of melancholisch, het gaat eenvoudigweg door: „Zelfs na de kap bleef er in hun stammen een wereld aanwezig, een plek waar kleine wezens zich nestelden en nieuwe vormen van leven konden groeien.” De melancholie (en de pijn) zit in de mens, die veranderingen moeizamer ondergaat, zoals wanneer het ouderlijk huis en het bos zijn verdwenen en de dingen in een ander daglicht worden gezet: „Ze ging op een houten klapstoel zitten die ze in haar ouderlijk huis altijd charmant had gevonden, maar hier, in het witte licht van de plafondlamp in de keuken, vielen haar de lichtgekleurde krassen aan de rand van het zitoppervlak op, de beschadiging in een poot.”

Er zijn kleine ontwikkelingen die het lot van de moeder en de boom bepalen; van grote, stuwende gebeurtenissen is in deze roman geen sprake. Er zit een fijne subtiliteit in het natuurlijke beloop van de dingen, er wordt (prachtige) taal gegeven aan leven dat zich langzaam en zonder excessen ontpleoit. Ze ambieert een praktijk waarin ze wandelingen maakt met cliënten en een coöperatieve moestuin voor oververmoeide mensen opzet, maar waarom gaat ze dat niet doen? „Of misschien was het zo: ze wilde al die dingen willen, en vervolgens probeerde ze maandenlang in zichzelf te ontdekken waarom ze desondanks geen enkele

Roanne van Voorst: *Het zuchten van bomen*. Nijgh & Van Ditmar, 144 blz. € 17,99

actie ondernam om ze waar te maken.” Haar ratio dicteert plannen die goed voor haar zouden zijn, maar haar lijf, het onderbewuste of de natuur, hoe je het noemen wil, kiest óók een richting: als een wil buiten de hare om, wortelt ze opnieuw in het gezin door weer zwanger te raken, dit keer van een dochtertje.

Stem van de natuur

Het zuchten van bomen is in alles subtiel, het bevat lichte tonen wijsheid, humor en berusting. „Het enige punt van het leven is om alles te doorleven”, stelt de moeder aan het einde van de roman, als ze ernstig ziek in haar appartement ligt en haar dochter (met haar dochtertje) bij haar waakt. De redingspogingen in de botanische tuin mochten niet baten, de beukenboom leeft door op andere wijze, in een nieuwe vorm: hij is verworden tot het bed waar de dochter op slaapt. De twee zijn eindelijk opnieuw dichtbij elkaar, „Hij trok zijn randen stevig naar elkaar toe, maakte zijn midden zo zacht als hemlukte, en bedacht dat dit misschien geluk was: te doen waarvoor je bent gemaakt.”

Deze roman zoekt het gezelschap op van ecoliteratuur die de natuur een stem geven, zoals *Wormmaan* (2021) van Mariken Heitman, *Zee nu* (2022) van Eva Meijer of *In gesprek met de Noordzee* (2025) van Arita Baaijens. Ze vallen op door hun filosofische onderzoek naar ecologische rouw. Wat de auteurs van deze boeken gemeenschappelijk lijken te hebben, is de overtuiging dat de natuur op een bepaalde manier verloren gaat als je er een mens tegenover zet die een landschap beschouwt, omdat deze blik het reduceert tot omgeving: iets dat zich *buiten* het denkende hoofd, het levende zelf als centrale plek bevindt, terwijl de mens

onderdeel uitmaakt van die natuur. Je zou de mens niet moeten isoleren, maar een werkelijkheid moeten tonen waarin de samenhang duidelijk wordt: narratieven waarin water, dieren of bomen optreden als personages en blijken te kunnen denken. Literatuur is perfect voor het realiseren van dergelijke imaginaire ontmoetingen. Het creëert unieke, levendige voorstellingen die de feiten (denk aan een klimaatrapport) invoelbaar maken. Je kunt het zien als het *show, don’t tell*-principe. Het risico van deze verhalen is een dwingende, onheilsPELLende toon: een verhaal dat in dienst komt te staan van een pleidooi, terwijl de kracht nu juist kan zijn om tot een nederige houding tot de natuur uit te nodigen in plaats van af te dwingen.

En dat is precies wat Roanne van Voorst zo goed lukt: dit bescheiden boek geeft ruimte aan de lezer en laat op originele wijze zien hoe de mens oefent in loslaten. De roman biedt de *ervaring* van vertragen, door de schoonheid van normaal leven in een fascinerend licht te zetten en onzichtbare verbintenissen bloot te leggen. Van Voorst toont de mens, in al zijn gestuntel, voortdurend liefdevol. De taal fascineert door rake typering en, de vloeiende perspectiefverschuivingen tussen de beukenboom en de dochter en de inventieve, zintuiglijke beschrijvingen (lees hier bijvoorbeeld hoe de boom de mens ervaart: „De menselijke waterwezens produceerden een scheller geluid dan de kabbelende rivier die vlak achter het bos stroomde; ze klonken onregelmatiger dan het ruisen van de zee, dat ver weg maar altijd aanwezig was; hoekiger dan het ronde vallen van regendruppels.”) *Het zuchten van bomen* geeft de sensatie dat je even de kern aanraakt van wat leven is, door de schoonheid ervan te laten zien.

FOTO JANINE SCHRIJVER

Hoe is jouw Beuks?

BOMEN Hoe is het om een beuk te zijn in het Duitse woud of een eik in het Franse bos? Twee boswachters beschreven het leven van een boom waar ze een bijzondere band mee hebben.

Door **Addie Schulte**

Hoe is jouw Beuks, de taal van de beuken? Of jouw Stekeligs, de taal van de naaldbomen? Peter Wohlleben, de bekendste boswachter van Duitsland, heeft zich ingeleefd in een van zijn geliefde beuken. In *Het leven van een boom* kruipt hij in de bast van een tweehonderd jaar oud individu, dat vlak bij zijn Waldakademie in de Duitse Eifel staat.

In dit boek vertelt deze beuk haar levensverhaal aan haar nageslacht, uiteraard in het Beuks. Daarin zijn schimmels „harige wezens”, staan reeën, die graag het verse blad van jonge beuken eten, bekend als „de Bruine Dood” en

worden mensen aangeduid als „tweebenige scharrelaars”. Soms zit je als lezer een beetje te puzzelen: wat zou de beuk met bepaalde termen bedoelen? De ‘vertaling’ naar voor mensen gebruikelijke begrippen is achterin het boek te vinden.

Voor Wohlleben zijn bomen geen passieve blokken hout, maar organismen die observeren en communiceren, relaties onderhouden, strategieën ontwikkelen tegen allerlei gevaren en zich van hun omgeving bewust zijn. Hij is er vaak van beschuldigd bomen te veel menselijke eigenschappen toe te schrijven. Dat is in dit boek misgripen wel meer het geval dan in zijn vorige werken. Hier worden beuken

personen, met hun eigen karakter en bijnamen. Er is tante Knoest, een omgewaaide beuk die door andere beuken in leven wordt gehouden en les geeft aan de jonge bomen. De Kromme haalt kattenkwaad uit door vals alarm te slaan en de Slanke is de streber die kaarsrecht omhoog groeit.

Wohlleben stelt niet alleen bomen voor als wezens met eigenschappen die we vaak reserveren voor mensen. Hij probeert ook het omgekeerde, door zich als mens zich voor te stellen hoe een beuk het leven ervaart. Dat gaat toch via woorden, die menselijke uitvinding. ‘De taal van bomen’ gebruikt chemische stoffen die zich via wortels, takken en bladeren verspreiden. Die zijn voor mensen niet zo makkelijk waarneembaar.

Eindelijk beukennotjes

In het leven van een tweehonderdjarige boom gebeurt voldoende om een boek te vullen. Er is de strijd om te overleven als zaailing, waarbij ieder zonnestraaltje telt. Dan is het decennia wachten tot er plek is om uit te groeien tot een volwassen exemplaar dat kan meedoen aan het ‘liefdesspel’. Eindelijk beukennotjes! De omgeving verandert ook, door stormen en door de mens die naaldbomen plant, die na enkele tientallen jaren met „ijzeren tanden” afbijt, en „in rook verandert”. De oude beuk hanteert wel een wat oubollige vertelstijl, maar wat kun je verwachten van een hoofdpersoon die meer dan twee eeuwen oud is?

Beuken, de favoriete bomen van Wohlleben, blijken een lichte weerzin te hebben tegen andere organismen. Naaldbomen stinken. De beuken vinden zichzelf „de Waren”, eiken noemen ze „de Bangen”, omdat ze altijd in groepjes groeien. De Waren betwijfelen of de Stekeligen en de tweebenigen enige vorm van intelligentie bezitten. „Zo ja, dan waarschijnlijk slechts op een heel laag niveau.”

Een derde van Wohllebens boek bestaat uit een wetenschappelijke verantwoording. Hij verwijst naar onderzoeken naar bomen, andere planten, schimmels en hun interacties. Dat lijkt gedegen. Maar hij gaat vrij om met deze inzichten. Hij neemt bijvoorbeeld aan dat verschijnselen die bij bepaalde boomsoorten of planten zijn waargenomen, ook bij beuken kunnen voorkomen. De wetenschap wordt bij hem zo meer uitgangspunt dan begrenzing van het verhaal. Maar *Het leven van een boom* is geen wetenschappelijke verhandeling, en hoeft ook niet zo gezien of gepresenteerd te worden. Het is dan ook beter dit boek te beschouwen als een interessante poging om de wereld vanuit het standpunt van een boom te bezien.

Mooie boom

De Franse boswachter Laurent Tillon schreef met *Être un chêne*, in het Engels vertaald als *Being an Oak*, een boek vanuit het oogpunt van een andere voor West-Europa kenmerkende boom. Deze boom is een wintereik in het Rambouillet-bos ten zuidwesten van Parijs, die hij de naam Quercus geeft, naar de Latijnse naam voor eiken. Die schijnt afgeleid te zijn van de Keltische woorden voor mooi (*kaer*) en boom (*quez*).

Op zijn vijftiende ontmoette Tillon

deze boom „toen hij op zoek was naar zichzelf”. Sindsdien is hij de boom blijven bezoeken.

De boom deelt haar verhaal met hem, schrijft Tillon, hoofd biodiversiteit van het Franse Staatsbosbeheer. Hij wil antropocentrisme vermijden, maar ziet in dat het lastig is. Eigenlijk doet het toeschrijven van menselijke emoties aan een boom de boom geen recht, schrijft hij. Maar als mens ont-kom je daar niet helemaal aan.

Tillon is vooral gericht op de relaties tussen de boom en andere wezens, zoals de bosmuis Apodemus die een eikel onder de bramen verstopt, deze wintervoorraad vergeet en zo letterlijk het zaadje heeft geplant voor de grote boom. De rups Tortrix eet zo gulzig van de bladeren dat je de poepjes kunt horen vallen als je in mei door het bos loopt.

Tillon vertelt meer dan Wohlleben het verhaal als buitenstaander, niet in een poging dat van binnenuit te doen. Daarbij schuwt hij tal van biologische termen niet. Desalnietemin levert het een zeer leesbaar en sympathiek boek op.

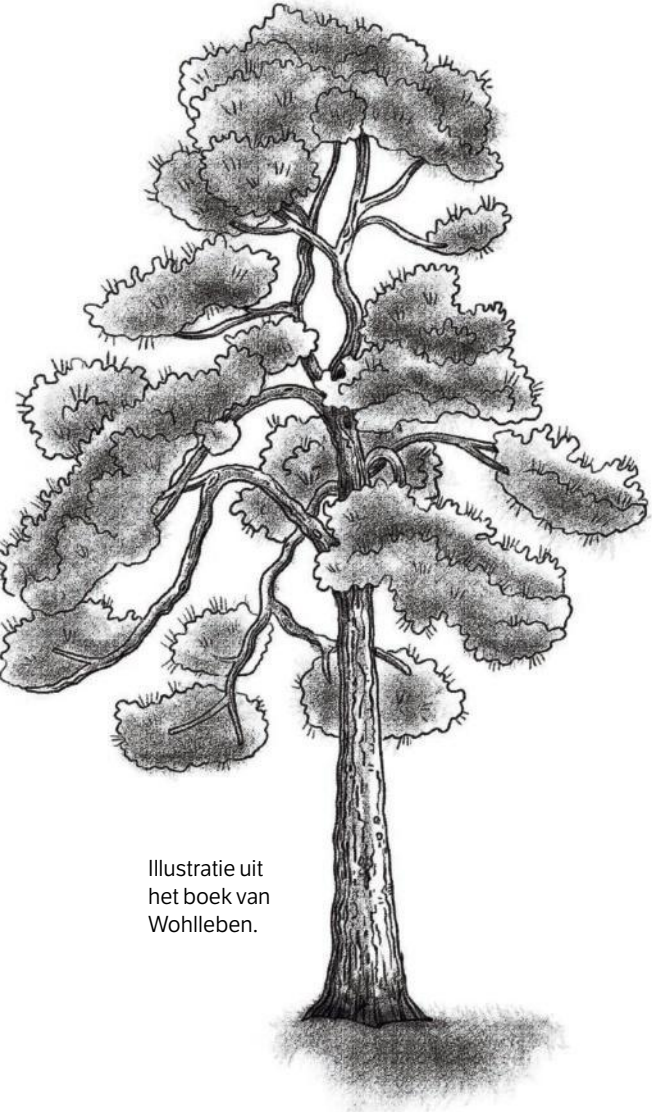
Het wood wide web

Er blijven hobbels voor het schrijven vanuit het perspectief van een boom. Maar net zoals literatuur van de lezer vraagt zich in een ander persoon te verplaatsen, kan het verwisselen van het perspectief naar de boom nuttige inzichten opleveren. Bomen zijn vaak decorstukken in het dagelijks leven van mensen, terwijl het levende wezens zijn die pogen te overleven en te groeien, die reageren op hun omgeving en die omgeving beïnvloeden.

Of en hoe ze daarbij communiceren is onderwerp van debat en onderzoek. De theorie van de communicerende bomen en het *wood wide web* is de laatste tijd onder vuur komen te liggen. Volgens sommige onderzoekers hebben bomen er geen baat bij om soortgenoten te waarschuwen voor plagen. Eerder zouden ze dan vals alarm slaan om hun concurrenten op het verkeerde been te zetten. Dat lijkt een ondersteuning voor de bewering van Wohlleben dat bomen ‘kattenkwaad’ uit kunnen halen.

In een uitgebreid wetenschappelijk artikel uit 2023 verwoorden tientallen onderzoekers hun bezwaren: bomen worden tot mensen gemaakt, de stijl van Wohlleben en aanverwante auteurs is emotioneel, het bewijs is in bepaalde gevallen flinterdun of onvoldoende. Het gaat de wetenschappers niet alleen om die esthetische bezwaren of feitelijke onjuistheden, maar ook om de maatschappelijke en economische gevolgen van de benadering van Wohlleben en zijn geestesverwanten. „We zijn het meest bezorgd dat dit soort denken tot beperkingen voor actief bosbeheer leidt.”

Dat maakt het voor de voorstanders van de meer empathische benadering van bomen en bossen makkelijk om te zeggen dat de zorgen van hun tegenstanders mede gebaseerd zijn op de belangen van de bosbouw. Wohlleben en Tillon kiezen duidelijk voor een ander belang: dat van de boom en al het leven wat daarmee samenhangt. Als hun boeken ertoe leiden dat mensen minder achteloos omgaan met bomen, is hun missie geslaagd.

Illustratie uit het boek van Wohlleben.

Het is natuurlijk niet nieuw: mensen die liever een boom zijn. Denk aan de nimf Daphne die in een laurierboom verandert om te ontsnappen aan de lusten van de hitsite Apollo. Of aan de hoofdpersoon uit *De vegetariër* van de Zuid-Koreaanse schrijfster Han Kang die, nadat ze besluit te stoppen met vleeseten, het verlangen heeft haar vleselijke lichaam te verlaten om een boom te worden. Nu is daar nog een verhaal bij gekomen, een roman, zo pseudo-realistisch, dat je bijna gaat denken dat het kan: een wereld vol ‘omgeboomde’ mensen.

De Australische schrijver Rhett Davis – die in 2022 debuteerde met *Hovering*, een roman over ontworpelde stadsmensen – komt nu met *Arborescence*, een uiterst originele, licht satirische roman waarin hij op overtuigende wijze een wereld schetst waarin mensen besluiten hun lichaam over te dragen aan de aarde. Ze zijn liever boom dan mens.

Performance art, denken ze, of gewoon wat stadsmensen die houden van ‘wacky shit’. Caelyn, die graag een artikel over het fenomeen wil schrijven, besluit de groep op te zoeken. Bren gaat mee en de eerste vrouw die ze tegenkomen – „gehuuld in een bloemenjurk terwijl ze met gesloten ogen, halfopen mond en een ververde huid op een heuvel staat” – blijkt vooral flink te stinken. Ze maakt deel uit van de Arborealists, een groep mensen die bijeen zijn komen omdat ze willen opgaan in ‘het Totale Licht’. Ved, een van de mannen uit de groep, legt uit dat het ‘ombo-

Hoe klimaatverandering en vergrijzing tegen te gaan? Verander in een boom

BUITENLANDSE FICTIE In zijn absurdistische roman *Arborescence* schetst Rhett Davis op overtuigende wijze een wereld waarin mensen besluiten hun lichaam over te dragen aan de aarde. Ze zijn liever boom dan mens.

Door **Rosan Hollak**

men’ echter niet zo eenvoudig is. *Arborescens*, zo beweert hij, bestaat uit diverse stadia: eerst staat iemand, zonder voedsel, wekenlang stil, laat alles laten lopen (urine, uitwerpselen), waarna het pijnlijke wortelschieten aanvangt, de stam om het lichaam cirkelt en de takken en kruin de lucht inschieten.

Zowel Caelyn als Bren denken te zijn gestuit op een groep ecofanaten die menen een manier te hebben gevonden om zich van de moderne wereld af te keren. Eenmaal terug in de stad gaat Bren weer aan de slag voor een AI-bedrijf, genaamd ‘The Queue’, waarbij hij ‘werkpakketten’ moet werken voor een ‘ontlichaamde’ manager. Caelyn gaat werken in een tuincentrum. Maar niet voor lang, iets in haar zegt dat er wel degelijk meer aan de hand is en dat de Arborealisten minder gek zijn dan ze lijken. Ze besluit haar studie op te pakken, specialiseert zich in ‘psychobotany’ en begint aan een proefschrift te werken.

Rhett Davis:
Arborescence.
Fleet, 288 blz.
€ 25,99
●●●●○

En dan wordt dit verhaal interessant, want Davis weet dit absurde gegeven vervolgens te koppelen aan allerlei filosofische en maatschappelijke kwesties. Iets wat sterk doet denken aan het nuchtere magisch-realisme van Rob van Essen die in zijn romans eveneens ondenkbare situaties op een registrerende, overtuigende manier weet neer te zetten. Terwijl wereldwijd steeds meer mensen met gestrekte armen in bossen en velden gaan staan, gelooft niemand dat deze mensen ook daadwerkelijk wortelschieten. Tot Caelyn het bewijs levert en vervolgens, als succesvol academicus, de wereld rondreist om de mensheid ervan te overtuigen dat dit ‘verbomen’ geen slechte zaak is.

Welke mest is goed voor je tante?

Het leidt uiteraard tot allerlei morele, maatschappelijke en zelfs praktische discussies: moet je rouwen als een familielid een boom wordt, of is deze

persoon er gewoon nog? Mag je overal ‘verbomen’ – in je achtertuin, midden op straat – of alleen bij een bos? Welke bemesting is goed voor een familielid? Is het vergiften van een boom moord? Ga je vreemd wanneer je met de beste vriendin van je vriendin naar bed ben gaat nadat je vriendin in een boom is veranderd?

Lekker melig, zou je denken, maar Davis snijdt wel degelijk belangrijke thema’s aan. Deze massale, vrijwillige ‘verboming’ biedt immers een praktische oplossing voor zowel de vergrijzing als de klimaatcrisis. Of, in de woorden van Caelyn: „Bomen zijn de hoogste vorm van leven. Het leven dat geeft, dat verbindt, dat vrede heeft met zijn plek en niet probeert deze te veranderen, niet meer wil dan wat het nodig heeft, niet neemt, niet vernietigt.”

Ondertussen gaat het tussen Caelyn en Bren een stuk minder goed. Terwijl zij internationaal furor maakt, verliest hij zijn baan en kan hij ‘s nachts niet meer slapen, gekweld door „houtachtige keelgeluiden van mensen die de laatste, pijnlijke stuiptrekkingen van het boom-worden doormaken.”

Naarmate de wereld steeds leger wordt en zijn alcoholverslaafde moeder steeds kwetsbaarder, geraakt Bren in een existentiële crisis: „We zijn allemaal gewond”, mijmert hij, „vol gaten die we proberen te vullen. Maar waar vullen we ze mee?” Toch ziet hij, nadat zijn moeder ook wortel schiet en verandert in een vijftien meter hoge subtropische boom, uiteindelijk de schoonheid in van een ontvolkte wereld. Misschien is deze verschuiving, deze zachte aardige vorm van herstel, wel onvermijdelijk, concludeert hij: „Als de hele planeet bedekt raakt met onze houten beenderen en nieuwe wortels en de wereld teruggaat naar het groen en de blauwe lucht, is dat dan zo erg?”

FOTO JANINE SCHRIJVER

De best verkochte boeken

1

Roxane van Iperen:
Ik zie wat ik geloof.
Pluim,
94 blz. € 8,- (1)

2

Chloe Dalton:
Een haas in huis.
Prometheus,
304 blz. € 23,99 (2)

3

Alicja Geschinska:
Vrouwen in duistere tijden.
De Bezige Bij,
429 blz. € 29,99 (10)

4

Nicci French:
Verkeerd afslag.
Ambo Anthos,
448 blz. € 24,99 (3)

5

Rob van Essen:
De grote schoonmaak.
Das Mag,
279 blz. € 24,99 (4)

6

Illa Leonard Pfeijffer:
Absolute democratie.
De Arbeiderspers,
272 blz. € 23,99 (8)

7

Anna Enquist:
Het einde van Erna Ankersmit.
De Arbeiderspers,
240 blz. € 24,99 (5)

8

Doortje Smithuijsen:
Ik zou uw dochter kunnen zijn.
CPNB,
96 blz. € 5,25 (7)

9

Nelio Biedermann:
Lazár.
Atlas Contact,
334 blz. € 24,99 (6)

10

Beatrice de Graaf en Niels Drost:
Poetins tsaristische droom.
Prometheus,
256 blz. € 22,99 (9)

GEBASEERD OP DE VERKOOPCIJFERS VAN AFGELOPEN WEEK VAN 12 BOEKHANDELS ATHENAEUM (AMSTERDAM), JAVA BOOKSHOP (AMSTERDAM), DEN BOER (BAARN), VAN KEMENADE & HOLLAERS (BRED), PAAGMAN (DEN HAAG), GODERT WALTER (GRONINGEN), KOOYKER (LEIDEN), LOVINK (LOCHEM), ROELANTS (NIJMEGEN), VAN GENNEP (ROTTERDAM), MAXIMUS (ROTTERDAM), VAN DER VELDE IN DEN BROEREN (ZWOLLE)

THOMAS VERBOGT

Ook in deze roman is het onderwerp weer twijfel. Daarbij past ook de soms aarzelande stijl, maar de lezer die de auteur de tijd wil geven wordt beloond.

Door **Sebastiaan Kort**

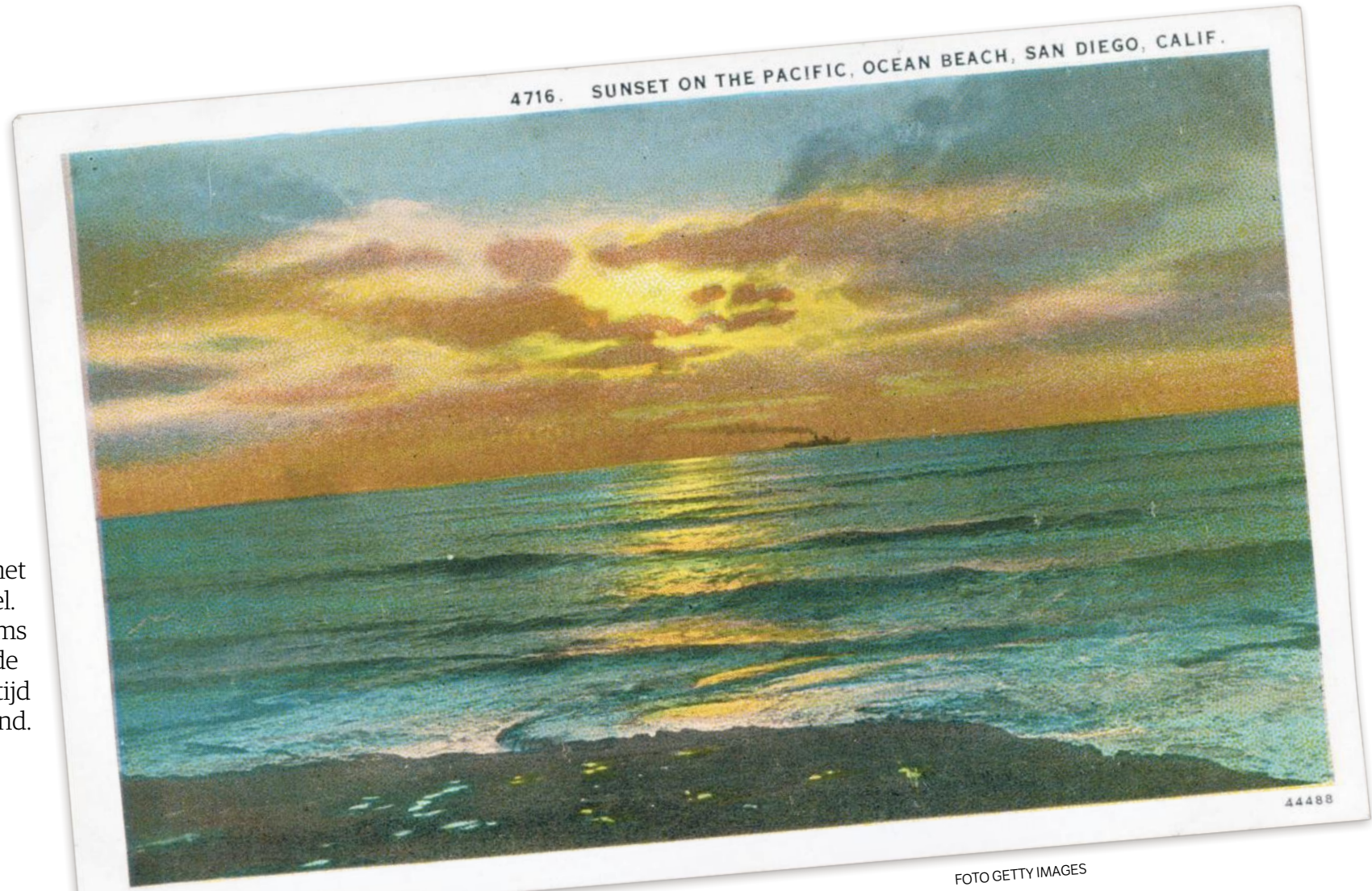

FOTO GETTY IMAGES

Wat betekent rouw voor een bedachtzaam personage?

Je hebt schrijvers die hun romans met strakke, pakkende, kristalheldere pagina's beginnen, maar je hebt ze er ook tussen - en in alle eerlijkheid, dat zijn er nogal wat - die niet aan de gemeenplaats ontkomen dat alle begin ook in de schrijverij moeilijk is. Want dat is het natuurlijk ook, een lezer soepeltjes die geheel nieuwe wereld binnen laten glijden. Alles en iedereen is nieuw en moet bij de lezer geïntroduceerd worden, maar je mag dat ook weer niet al te braafjes en klip en klaar doen, want je bent een kunstenaar of je bent het niet en het is tenslotte het blaadje van de ANWB niet, die roman.

Zo denk ik dat er menig lezer zal zijn die horend zal beginnen aan *Foto's van zonnige dagen*, de nieuwe roman van Thomas Verbogt. De eerste paar zinnen van een roman, ben je geneigd te denken, moeten staan als een huis, die moeten je bij de lurven grijpen. Maar wat doet Verbogt: hij laat Rogier, een man van middelbare leeftijd, een ansichtkaart lezen met daarop één van de meest van twijfel doordeesemde boodschappen aller tijden. De kaart in kwestie, schrijft de briefschrijfter, komt „waarschijnlijk” pas laat aan, terwijl ze zich iets „graag had herinnerd.” „Mischien wil je bellen”, vraagt ze zich af, maar „misschien ook niet.” „Waar heb

ik het over?”, luidt haar volgende zin, alsof ze het voorgaande allemaal ook net zo goed niét had kunnen schrijven. Als er daarna, op één zo'n miezerig klein stukje papier, dan nóg twee, drie vaagheden opgeworpen worden, dan vraag je je niet alleen af waarom deze kaart überhaupt verstuurd werd, maar ook waarom de lezer er deelgenoot van moest worden gemaakt.

Socratische schrijver

Thomas Verbogt (1952) is, al vindt hij dit zelf vast een veel te boude bewering, zoals als een socratisch schrijver. Zijn onderwerp is namelijk de twijfel, het niet zeker weten, het in actie brengen (voor zover we het schrijven tenminste met actie in verband kunnen brengen) van onzekerheid. Niet zo kiezelhard en programmatisch als Willem Frederik Hermans, maar ook stukken minder zijig en slap dan u vermoedelijk vermoedt, naar aanleiding van bovenstaand fragment. De lezer die al eerder een roman van Verbogt las gooit deze nieuwe Verbogt dan ook niet onmiddellijk in de hoek, want die weet: dit is een schrijver die je even de ruimte en de tijd moet geven, omdat het nu eenmaal even duurt eer je in zijn groef bent beland.

Geïsoleerd, dus uit de context van het verhaal gelicht, zijn Verbogts zin-

Thomas Verbogt: *Foto's van zonnige dagen.*
Wereldbibliotheek, 223 blz.
€24,99
●●●●○

nen soms ook niet bijzonder aantrekkelijk. Want Verbogt schrijft dus openlijk weifelend, maar ook wat troebel en slierterig soms - een eigenschap die je pas na verloop van tijd beter gaat begrijpen en omarmen. „Iedere dag”, staat er op de tweede pagina van de roman, „kan er een nieuw jaar beginnen, het hangt er maar van af welke betekenis je geeft aan hoe we tijd benoemen.” “Net niet, dit”, schreef ik er stellig bij in de kantlijn: zo'n boodschap kan veel stilliger, krachtiger en daarmee efficiënter verwoord worden. Maar verderop piepte ik wel anders en was ik, op een vergelijkbare manier als met eerder Verbogten als *Hoe alles moest beginnen* (2017) en het voor de Libris ge-shortliste *Als de winter voorbij is* (2015), definitief in de ban geraakt van dit schrijven, dat simpelweg past bij de levens die erin gevat worden.

Bekijken en overdenken

Want Rogier is een beetje een randfiguur. Niet in de zin van verlopen, maar als iemand die altijd behoefte had aan een zekere distantie en die noch in zijn werk, noch privé streefde naar een dominante, centrale positie. Hij schrijft essays over kunst, had aan de eveneens schrijvende Cleem één goede vriend, ontmoette Anna en kreeg samen met haar dochter Polly. Dat meisjesleven is

al een mooi eind op weg, met Rogier als de sympathiek half-afwezige en inmiddels gescheiden vader, als Polly op een dag voor Rogiers ogen verongelukt. Behalve over waar rouwen uit bestaat voor zo'n beschouwelijk, secundair type als Rogier, is *Foto's van zonnige dagen* ook een roman over niet-zien, over juist van microscopisch dichtbij te bekijken, maar de intiemere dingen niet. Rogier is geen boef in Verbogts handen, de roman is geen afrekening met een verwaande, belezen kwast zoals Coetzee die geschreven zou kunnen hebben. Het beklemmende zit hem, en die ogenschijnlijk wankle stijl is hierbij dus juist stuttend, in het lot van 'iemand als' Rogier. Die de wereld op zijn manier leest, er wikkend en wegend het beste van probeerde te maken en die het essentiële pas achteraf ontdekte. Wat is het toch een wonderlijk genre, de roman. Vang de eigenschappen van *Foto's van zonnige dagen* in een paar bulletpoints (volop egocentrisme en zelfanalyse, amper sprake van een cultuurkritische component, sensitief, die schrijvende Cleem één goede vriend, ontmoette Anna en kreeg samen met haar dochter Polly. Dat meisjesleven is

6

Illa Leonard Pfeijffer:
Absolute democratie.
De Arbeiderspers,
272 blz. € 23,99 (8)

7

Anna Enquist:
Het einde van Erna Ankersmit.
De Arbeiderspers,
240 blz. € 24,99 (5)

8

Doortje Smithuijsen:
Ik zou uw dochter kunnen zijn.
CPNB,
96 blz. € 5,25 (7)

9

Nelio Biedermann:
Lazár.
Atlas Contact,
334 blz. € 24,99 (6)

10

Beatrice de Graaf en Niels Drost:
Poetins tsaristische droom.
Prometheus,
256 blz. € 22,99 (9)

Zwierende roman met meer dan één ontdekkingsreis

EVA POSTHUMA DE BOER In het soepel geschreven *Omdat ik je zie* van Eva Posthuma de Boer gaat Lou naar Spanje met een duidelijk doel. Eenmaal daar ontdekt ze wat ze wil weten, plus nog een heleboel meer. Het geheel is eenvoudig en veelomvattend tegelijk.

Door **Judith Eiselin**

Ik ga op reis en ik neem mee... een zesjarig kind, de poes, een restje as van vader. Lou Rijziger, de 49-jarige hoofdperson van *Omdat ik je zie* van Eva Posthuma de Boer (1971), rijdt naar Spanje voor een scoop. Ze zal een daar stil levende, ooit illustere politicus opzoeken en hem confronteren met ontdekkingen die haar vader, bij leven politiek verslaggever, over hem deed. Kan het zijn dat de oud-minister niet is wie hij voorgaf te zijn? Ze zal hem zijn geheim ontfutselen en het dan direct ferm wereldkundig maken in de krant die haar als columniste na tien jaar aan de dijk zette. Een reis met een duidelijk doel dus. Maar ze is evenzogoed op hol geslagen, op de vlucht. Het opvallend soepel geschreven, verrassende *Omdat ik je zie* biedt meer dan één ontdekkingsreis.

De roman, de zevende van Posthuma de Boer, is het tweede deel van een trilogie genaamd 'Zes'. In deel één, *De hand van Mustang Sally* (2022), is een kind op zijn zesde overleden; ditmaal verloor de hoofdpersoon Lou op de leeftijd haar moeder. Posthuma de Boer verkent de thema's rouw en trauma, maar zwaar zijn de romans niet, eerder lichtvoetig. *Omdat ik je zie* is ontroerend, eenvoudig en veelomvattend tegelijk. Anders dan in de voorganger beperkt Posthuma de Boer zich ditmaal tot één vertelperspectief en (min of meer) één duidelijke chronologie. De lezer kijkt mee door de ogen van hoofdpersoon Lou. Je weet precies wat er in haar hoofd omgaat. Wanneer ze met een nieuw idee voor een rubriek aanklopt bij Theo Piket, de hoofdredacteur van de krant waar ze voor werkt, suggereert hij over de precieze invulling van de rubriek mee te willen gaan denken. Dan wordt het iets „van hen samen”. „Is dat geen leuk idee?” vraagt hij haar. „Nee, dat was geen leuk idee, dacht ik, terwijl ik breeduit lachend ja knikte en uitsprak hoe geweldig leuk ik dat idee vond.” De herhaling van het domme woord 'leuk' maakt de passage extra grappig.

Omdat ik je zie is als geheel geestig, zwieriger en hier en daar satirischer dan eerder werk van Posthuma de Boer. Knap is hoe bijfigu-

ren, zoals de vrouw die Lou al sinds haar kindertijd hardnekkig 'BS' noemt, Boze Stiefmoeder, ondanks de eenzijdige blik die Lou op hun heeft, toch gelaagd zijn. Met Lou kom je er, zonder dat het zoetig wordt, achter dat iedereen worstelt en er maar het beste van maakt, dat mededogen met de an-

Als Lou is beland waar ze wilde zijn, gaan haar zekerheden en aannames andermaal op de helling

der op zijn plaats is, in plaats van je vast te bijten in je eigen interpretatie. Ook Lou's idee van wie ze zelf is of nog kan zijn, als witte, verleppende, als moeder uitgediende vrouw van middelbare leeftijd, gaat danig op de schop. Posthuma de Boer blijkt smeuge seksscènes te kunnen schrijven. Maar eerst valt er dus een hoop te verstouwen, tijdens de roadtrip. Terugblikken op het verleden en

zich dingen afvragen over vroeger doet Lou, zo ontdek je gaandeweg, op een wel heel verrassende manier. Het zou zonde zijn hier te ver raden hoe, maar het komt erop neer dat de mogelijkheden van het niet per se betrouwbare ik-perspectief knap worden uitgebuit. Als lezer word je op het verkeerde been gezet en uitgedaagd. Als Lou eenmaal is aanbeland waar ze wilde zijn, in het Spaanse gehuchtje waar de politicus (die aan Hans van Mierlo doet denken) woont, gaan zekerheden en aannames andermaal op de helling. Ze ontdekt wat ze wilde weten, plus nog een heleboel meer.

Eva Posthuma de Boer: *Omdat ik je zie.* Ambo Anthos, 296 blz.
€ 23,99
●●●●○

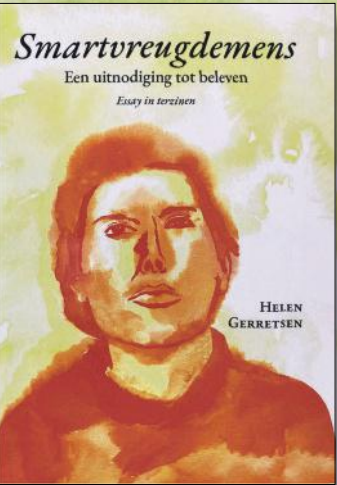
Advertentie

'Doe eens niets. En beleef iets.'

Lees het in

SMARTVREUGDEMENS

Een uitnodiging tot beleven

Essay over de kracht van stilstaan bij wat je meemaakt. Gebaseerd op de psychologie van C.G. Jung

Van Helen Gerretsen. Te verkrijgen via de boekhandel

Zie ook: www.helengerretsen.nl

TERUGLEZEN

'Lale Gül schrijft echt meedogenloos'

EMIRHAN X

Stadsdichter van Venlo en rapper Emirhan X (2000) las *Ik ga leven* van Lale Gül en dat maakte indruk. Inmiddels heeft hij meer vraagtekens bij het boek.

Damn, deze vrouw heeft lef. Dat dacht ik toen ik de eerste keer dat ik *Ik ga leven* van Lale Gül las. Hoewel er veel kritiek op kwam, vond ik juist dat het boek alle aandacht verdiende. Ik kreeg het boek vlak na verschijning van mijn oma; zij dacht dat het wel iets voor mij zou zijn. En daar had ze gelijk in.

Lale Gül schrijft over haar strenge islamitische opvoeding en hoe ze zich langzaam losmaakt van haar familie. Ze kiest voor zichzelf, maar betaalt daarvoor een hoge prijs door alles wat ze kende achter zich te laten. Een jonge schrijver zoals zij sprak mij aan. Ze is maar een paar jaar ouder dan ik.

Haar verhaal staat niet op zichzelf; voor sommige vrouwen binnen de islamitische gemeenschap is dit de realiteit. In mijn omgeving zie ik ook terug dat er beperkingen zijn voor vrouwen binnen de islam: Turkse oma's die niet hebben leren lezen en schrijven, een moeder die niet verder kwam dan de basisschool. Zulke levensverhalen verdienen het om besproken te worden en ook op een kritische manier. Maar het is jammer dat die kritiek in dit boek door lezers werd gebruikt om moslims allemaal over één kam te scheren.

Toen ik het boek las studeerde ik net in Amsterdam, ik was veel bezig met muziek maken. Ik leefde als een vrije vogel, maar ik weet dat ik tot op zekere hoogte profiteerde van privileges die vaak aan mannelijkheid worden gekoppeld. Het lezen van dit boek heeft me mooie gesprekken daarover opgeleverd met mijn moeder en zus.

De eerste keer dat ik dit boek las was ik dus onder de indruk. Maar mijn beeld van de schrijver is - zo'n vier jaar later - wel veranderd. Ik vind het lastig om de schrijver los te zien van het boek, zeker omdat Gül zich tegenwoordig uitspreekt over allerlei zaken op een manier waar

FOTO FENNA JENSMIA

ik het niet mee eens ben. Soms heb ik het gevoel dat ze politici als Mark Rutte te veel napraat, als het gaat om de noodzaak om van meer geld voor defensie.

Maar goed, het gaat om het boek zelf. Ik moet toegeven dat ik het toch nog steeds goed vind. Haar stijl spreekt me aan, ze schrijft meedogenloos. Ze noemt haar moeder bijvoorbeeld Karbonkel. Veel mensen vonden dat een nare vergelijking, maar die moeder is ook gewoon heel naar.

Ik ben zelf tegenwoordig meer met schrijven bezig, dus ik let nu ook meer op de stijl. Haar opbouw valt me op: ze vertrekt vanuit persoonlijke ervaringen en kan dan mooi overgaan naar meer filosofische gedachten, waarin ze religie bekritiseert. Ik ben het vaak oneens met de ideeën, maar alles in dit boek is wel heel naar onder woorden gebracht.

Nu vind ik het vooral jammer dat Gül minder ruimte heeft gemaakt voor positievere verhalen uit de islamitische gemeenschap. Ze had ook, naast haar eigen verhaal, andere perspectieven kunnen laten zien. Ik mis een breder verhaal.”

Sofie Bongers

Pius Mosima en Henk Haenen: Afrikaanse filosofie.
Uitgeverij Noordboek, 430 blz.
€34,90
●●●○○

Verschilt ‘Afrikaans’ denken echt zo sterk van westerse wijsgerige tradities?

FILOSOFIE Wat is het belang van *ubuntu*? In het boek *Afrikaanse filosofie* benadrukken Pius Mosima en Henk Haenen vooral de tegenstelling tussen de Afrikaanse filosofie en het westerse denken. Maar tot een echte filosofische gedachtewisseling komt het niet.

Door **Sjoerd de Jong**

Ook in Nederland mag Afrikaanse filosofie zich al jaren in toenemende belangstelling verheugen. Het begrip *ubuntu*, wat grofweg zoveel betekent als onderlinge verbintenis en gemeenschapszin, keert terug in tal van boeken, cursussen, workshops en in de namen van hippe coffeeshops, lunchrooms, strandbars (en gratis software). Vaak staat het dan curatief tegenover het ziekmakende individualisme en ‘binaire’ denken van de moderne westerse cultuur.

Tegelijk hebben auteurs over ‘Afrikaanse filosofie’ (over die generieke term later meer) nog altijd de neiging hun onderwerp eerst uitgebreid te rechtvaardigen. Ze leggen uit waarom het niet alleen wenselijk maar zelfs noodzakelijk is dat we er kennis van nemen, juist in deze tijd van planetaire rampen en verwoesting. Die inleidende ver-

kenningen duren soms zo lang (een voorbeeld is *African philosophy* van Pascah Mungwini, 2022) dat je als geïnteresseerde lezer na tientallen of zelfs honderden pagina’s bijna smeekt: begin nu toch eens met filosoferen! Geef na alle warme aanbevelingen nu ook *argumenten* uit Afrikaanse kennisleer, ethiek en metafysica. Of spreken die intuïtief vanzelf, in dat ene, alles zeggende woord *ubuntu*?

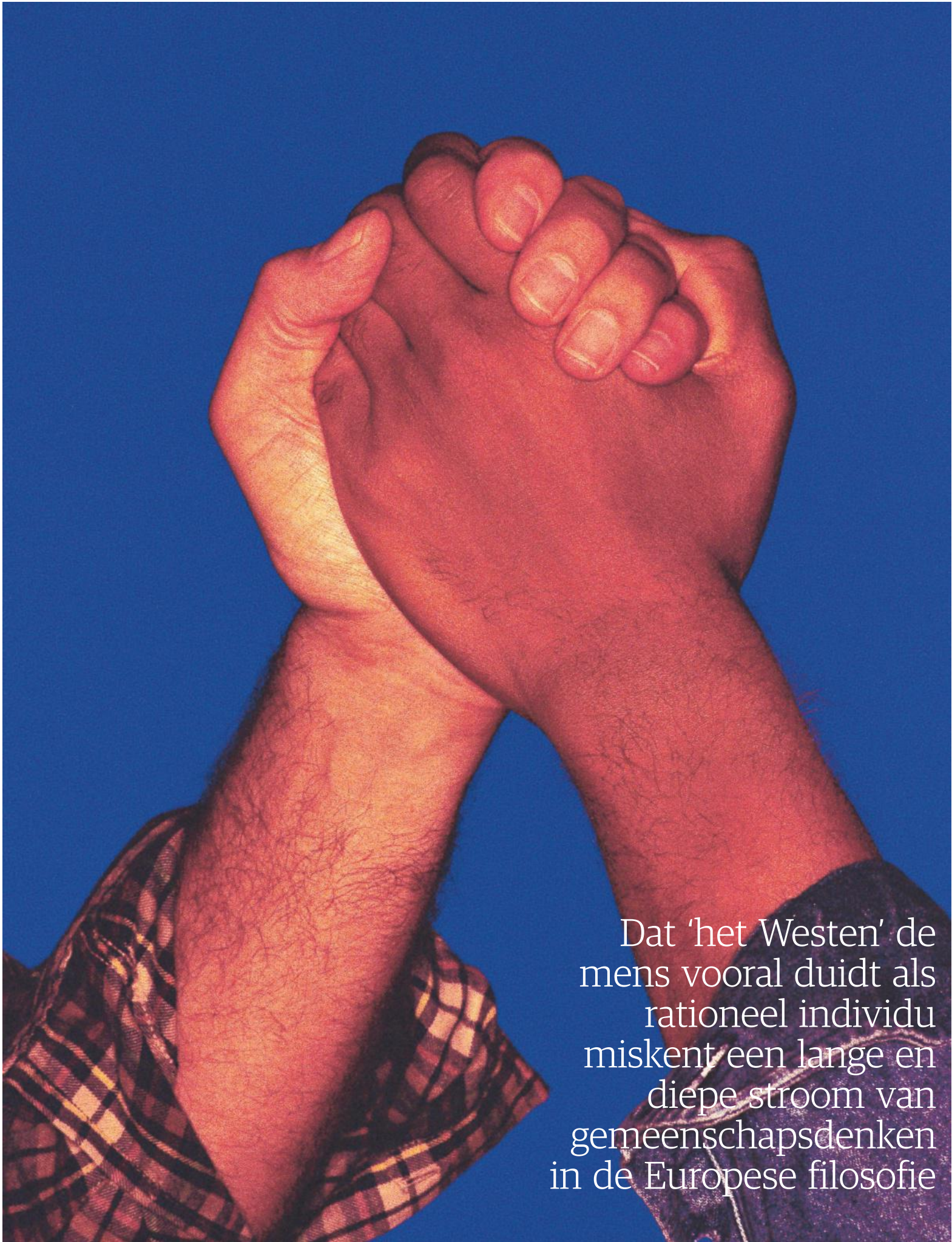
Begrijpelijk is die poging het onderwerp uitputtend te rechtvaardigen wel. Afrikaanse filosofie is door Europese denkers eeuwenlang genegeerd, geminacht of afgedaan als een innerlijke tegenspraak (Afrika en filosofie, echt?). Grote wijsgeren als Kant en Hegel gingen ervanuit dat van filosofie, als logisch en systematisch argumenteren, in Afrika geen sprake kon zijn, hooguit van volkswijsheden of folklore, het terrein van de antropologie. Dat racistisch aangeklede

‘epistemische onrecht’ is inmiddels door tal van auteurs bestreden.

Toch putten ook de auteurs van het nieuwe *Afrikaanse filosofie* zich pagina na pagina uit om het maatschappelijke en zelfs planetaire belang van hun onderwerp te onderstrepen. Hoe sympathiek ook, een overzichtelijke inleiding in Afrikaanse filosofie is dit boek daarmee niet geworden, ondanks de algemene titel. Filosofen Pius Mosima uit Kameroen, die in Tilburg promoveerde, en Henk Haenen, die eerder het degelijke *Afrikaans denken* (2006) schreef, presenteren ‘Afrikaanse filosofie’ als een aparte manier van denken, met een aantal kenmerken die het zouden onderscheiden van ‘westerse denken’.

Filosofische argumentatie

Die programmatische opzet kleurt het boek. Een handvol Afrikaanse filosofen krijgt een

Dat ‘het Westen’ de mens vooral duidt als rationeel individueel miskent een lange en diepe stroom van gemeenschapsdenken in de Europese filosofie

apart hoofdstuk, maar het boek is vooral thematisch. Grote namen als Henry Orika, Léopold Senghor, Paulin Hountondji en Kwasi Wiredu duiken verspreid door de tekst op. Wie een overzichtelijke inleiding zoekt in hun werk kan beter terecht bij Haenens *Afrikaans denken*, een bewerking van zijn proefschrift. In dit nieuwe boek gaat het vooral om thema’s als wijsheid, democratie, verzoening (zoals in post-apartheid Zuid-Afrika met Nelson Mandela), geestelijke gezondheid, en Afrikaanse kunst als inspiratie en genezing.

Haenen en Mosima trekken ook veel ruimte uit voor een verdediging van wat heet ‘etnofilosofie’ en *sage philosophy*, woorden van Afrikaanse ‘wijsheidsleraren’. Te lang zijn die afgedaan als folklore terwijl ze „het authentiek zijn van de betreffende etniciteit met haar specifieke cultuur” uitdrukken - en dus filosofisch interessant zijn, menen zij. De auteurs zetten zich af tegen de Beninese filosoof Paulin Hountondji, die zulke levenswijsheid niet tot filosofie rekende maar een lans brak voor academische filosofie als universele discipline. Vanuit dat standpunt bezien zijn de passages in *Afrikaanse filosofie* over de „integrerende” kracht van Afrikaanse wijsheid, kunst en muziek mogelijk inspirerend (of zelfs helend, de auteurs geven ook presentaties bij GGZ), maar veel filosofische argumentatie kom je er niet in tegen.

Wel remedies. Het individualistische Westen, is de doorlopende boodschap van dit „dialogische boek”, kan *genezen* door Afrikaanse filosofie. Mosima en Haenen contrasteren Afrikaans denken consequent met de „eenzijdige” westerse filosofie, die de mens zou reduceren tot rationele enkeling, afgesneden van zijn banden met de gemeenschap, de natuur en de kosmos. Afrika denkt holistisch, het Westen in „binaire opposities” en atomaire individuen. Westerse filosofie is „analytisch” en „statisch”, Afrikaanse „integrerend” en „dynamisch”.

Passies

De ironie is dat de auteurs met zulk grove generalisaties nu juist zelf een keiharde en karkaturale binaire oppositie creëren van Afrikaans en ‘westers’ denken. Je kunt je gerust afzetten tegen het individualisme in moderne samenlevingen - maar is ‘het westerse denken’ een en al rationalisme? Terwijl de Verlichter Hume en na hem Rousseau en Herder, om te zwijgen van de latere Nietzsche en Freud - juist zoveel nadruk legden op de ‘passies’ respectievelijk de driften. Het Westen statisch? Terwijl Aristoteles, kopstuk van de westerse filosofie, een doelgerichte dynamiek zag in de hele werkelijkheid - om te zwijgen van de universele dialectiek van Hegel en Marx.

De kritiek van de auteurs richt zich met name op het individualisme, dat door *ubuntu* kan worden verholpen: geen ik zonder wij. Uiteraard is in filosofische zin Descartes de grote boosdoener, met zijn ‘ik denk dus ik ben’. Toch is ook die tegenstelling veel te grof. Dat ‘het Westen’ de mens vooral duidt als rationeel individu miskent een lange en diepe stroom van gemeenschapsdenken in de Europese filosofie. Van Aristoteles, die de mens niet alleen definieerde als „het

rationele dier” maar óók als *zoön politikon*, een wezen dat leeft in een (politieke) gemeenschap, tot tal van andere, moderne filosofen die aandacht vragen voor het sociale karakter van taal en denken.

Maar dat beruchte *ego cogito* van Descartes dan, is dat geen ik-denken? Dat *ego* slaat niet op het ‘ik’ als concreet empirisch individu maar op een onbetwijfelbaar eerste-persoons-bewustzijn dat iedereen eigen is. Ook de bewering dat Afrika de mens in tegenstelling tot de Europese filosofie, denkt als een „psychosomatische eenheid” is alleen vol te houden als je opnieuw Aristoteles (de mens als eenheid van stof en vorm) en Aquino (holisme van geest en lichaam) eruit wegdenkt, tot en met Gilbert Ryle, Wittgenstein en vele anderen. Zelfs de „westerse logica” is er allang niet meer een van „binaire opposities”.

Waarheid van de westerse filosofie

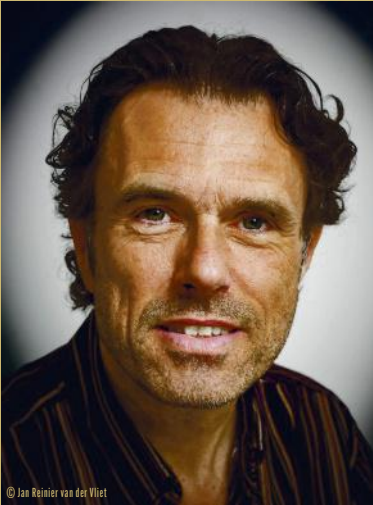
Ondanks de verzekering dat ze „in dialoog” willen gaan, missen de auteurs zo kansen voor een echte filosofische gedachtenwisseling. Hun omschrijving van *ubuntu* („mens zijn is je menselijkheid bevestigen door de menselijkheid van anderen te erkennen en op grond daarvan menselijke relaties met anderen aan te gaan”) biedt een uitgelezen kans om in gesprek te gaan met de dialectiek van Hegel en de beroemde passages in diens *Fenomenologie van de geest* over de wederzijdse erkenning van subjecten. Of met een hele rij analytische filosofen die het publieke karakter van persoonlijke identiteit hebben belicht. In plaats daarvan bestempelen de auteurs de „universele, absolute claim” op waarheid van de westerse filosofie als „de geboorte-akte van overheersing en apartheid”. Toe maar.

Hier is de enthousiaste agenda van de auteurs het boek in de weg gaan zitten. Dat neemt niet weg dat er veel lezenswaardig is aan *Afrikaanse filosofie*, voor wie het niet leest als een (mislukte) poging tot dialoog maar als een eigenstandig mozaïek aan Afrikaans gedachtegoed. De bevolgenheid van de auteurs gaat dan aanstekelijk werken. Gaandeweg waaier hun boek uit naar beschouwingen over kunst, muziek („luister naar de drums”), portretten van hedendaagse Afrikaanse wijzen (met opmerkelijk genoeg ook de Amerikaanse activiste Angela Davis) en bespiegelingen over verzoening, broeder- en zusterschap. Toch, je blijft zitten met de bedenking van een te zwaar aangezet essentialisme van ‘Afrikaans’ versus ‘westers’ denken.

Pas op de bijna-laatste pagina’s klinkt er iets van twijfel bij de auteurs door of ze met deze aanpak op hun beurt de westerse filosofie geen epistemisch onrecht aandoen. Descartes had tenslotte ook grote verdiensten voor de wetenschap, benadrukken ze, en kritiek op zijn werk moet waken voor „schematisering” ten koste van „nuances” en „evenwichtige waardering”.

Te laat. Tegen die tijd heeft de lezer, behalve een warmbloedige dosis Afrikaanse inspiratie, ook al bijna vierhonderd pagina’s ongenueanceerde schematisering achter de rug.

Advertentie

AUKE KOK OVER MUSSERT
GESPREKKEN EN SIGNEERSESSIES
IN DE BOEKHANDEL

The Read Shop Barendrecht Woensdag 29 april 19.30 uur Locatie: Bibliotheek Het Kruispunt Middenbaan 111, 2991 CS Barendrecht	Boekhandel Post Scriptum Woensdag 13 mei 20.00 uur Hof van Spaland 31, 3121 CA Schiedam
Boekhandel Marinus van Kralingen Donderdag 30 april 20.00 uur Herenstraat 4, 3621 AR Breukelen	Boekhandel Van Piere Zaterdag 16 mei 17.30 uur Nieuwe Emmasingel 48 5611 AM Eindhoven
Boekhandel Blokker Vrijdag 1 mei 16.00 uur Binnenweg 138, 2101 JP Heemstede	Boekhandel De Koperen Tuin Donderdag 21 mei 19.30 uur Keizersdijk 16, 4461 KA Goes
The Read Shop Logica Woensdag 6 mei 19.30 uur Locatie: Fulcotheater Overtoom 3, 3401 BK IJsselstein	Boekhandel Laan Vrijdag 22 mei 16.00 uur Burgemeester Mooijstraat 19 Burgemeester Mooijstraat 19
Boekhandel Dekker v.d. Vegt Donderdag 7 mei 19.00 uur Marikenstraat 29, 6511 PX Nijmegen	Boekhandel De Mandarijn Zaterdag 23 mei 14.00 uur Locatie: Grote Kerk Groenmarkt 7, 4201 JM Gorinchem
The Read Shop Boekenwaard Maandag 11 mei 19.30 uur Locatie: Cultuurcentrum Caroles Oranje Nassaustraat 8-H 5554 AG Valkenswaard	Boekhandel van Pampus Woensdag 27 mei 20.00 uur C. van Eesterenlaan 17 1019 JK Amsterdam

Kijk op de website van de boekhandel voor meer informatie | www.hollandsdiep.nl | hardcover: € 35,-

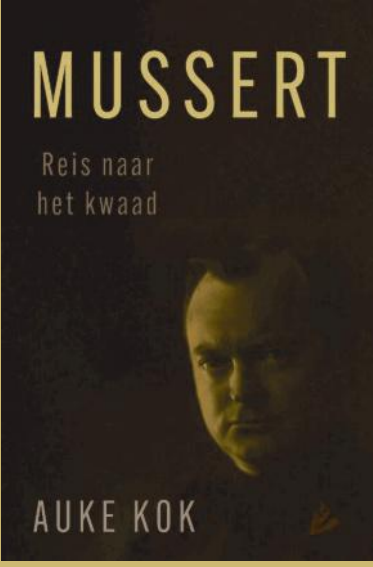

FOTO GETTY IMAGES

Alejandro Zambra: Bonsai. Het verborgen leven van bomen. *Manieren om naar huis te keren.* [drie romans] Vert. Luc de Rooy. Meridiaan, 300 blz. €25,99 ●●●●○

Wie zijn echt verdwaald in deze roman, de volwassenen of de kinderen?

BUITENLANDSE LITERATUUR De twee verhaallijnen in *Manieren om naar huis te keren* van de Chileense auteur Alejandro Zambra worden geschreven om dat andere, zeldzame verhaal aan de oppervlakte te krijgen: het verhaal van leven onder Pinochet.

Door **Maria Kager**

‘Ooit ben ik verdwaald.’ Zo begint *Manieren om naar huis te keren*, de derde roman van de Chileense schrijver Alejandro Zambra. Een naamloze jongen van negen verliest zijn ouders uit het oog maar vindt een andere weg naar huis, waar hij eerder aankomt dan zijn ouders. Daardoor denkt hij dat zijn ouders verdwaald zijn, dat „ik de weg terug naar huis wel kende en zij niet.”

„Je hebt een andere route genomen, zei mijn moeder lachend, haar ogen nog vochtig van de tranen. Jullie hebben een andere route genomen, dacht ik, maar ik zei het niet hardop.” Deze scène symboliseert op een mooie manier de hele roman, die gaat over hoe verschillende generaties omgaan met de herinneringen aan het leven onder de militaire junta van dictator Pinochet.

Manieren om naar huis te keren dateert uit 2012, toen het verscheen bij uitgeverij Karaat. Nu is het opnieuw uitgegeven door Meridiaan Uitgevers, in een band met Zambra’s eerste twee romans (of nouvelles eigenlijk) *Bonsai* en *Het verborgen leven van bomen*. Omdat die boeken destijds in *NRC* zijn besproken richt ik me hier op *Manieren om naar huis te keren*.

Niet als zijn twee voorgangers is ook deze roman, met nog geen 140 pagina’s, bepaald niet lijkig, maar Zambra weet een enorme rijkdom aan ideeën, gebeurtenissen en reflecties in zijn smalle boek te verpakken.

Manieren om naar huis te keren bestaat uit twee verschillende verhalen opgesplitst in vier delen. Het eerste deel volgt de verdwaalde jongen. Tijdens de grote aardbeving van 1985 ontmoet hij Claudia, een paar jaar ouder dan hij, die hem vraagt zijn buurman (en haar oom) Raúl voor haar in de gaten te houden. De jongen stemt toe, al heeft hij geen idee waarom Claudia zo in Raúl geïnteresseerd is. Hij is een spion die niet weet wat hij hoopt te ontdekken. Braaf doet hij verslag van zijn speurwerk maar als hij op een dag bij Claudia aanbelt en haar aantreft in gezelschap van een andere jongen is hij beledigd en weigert hij te vertellen dat hij erachter is gekomen dat Raúl bezoek krijgt van een jonge vrouw. De

Een anti-Pinochet muurschildering - Gamma-Rapho via Getty Images

twee verliezen elkaar uit het oog tot zowel Raúl als Claudia verhuist. De jongen weet niet waarheen zij is vertrokken.

In deel twee lezen we het dagboek van een naamloze schrijver die worstelt met de roman waar we net het begin van gelezen hebben. Hij denkt na over zijn ex-vriendin, met wie hij weer samen hoopt te komen, en over het personage dat hij geschapen heeft, Claudia. Hij twijfelt of hij haar de juiste naam gegeven heeft, maar „het is de naam van negentig procent van de vrouwen van mijn generatie” en dat bevalt hem. Zijn ex-vriendin heet Eme, wat een echte naam kan zijn maar wat ook de Spaanse uitspraak van de letter ‘M’ is. Zowel Eme als Claudia is dus op een bepaalde manier naamloos: een initiaal en een naam die zoveel voorkomt dat hij betekenisloos wordt.

Deel drie keert terug naar de roman in de roman. De dictatuur is voorbij, de jongen uit het eerste deel is nu een jaar

of dertig. Hij komt Claudia weer tegen, ze beginnen een verhouding en proberen samen de raadselen uit hun jeugd te ontrefelen. In het laatste deel zijn we terug bij het dagboek van de schrijver. Na een korte verzoening blijkt de breuk met Eme nu definitief en hij blijft alleen achter, tobkend met zijn roman.

Het lijkt misschien niet zo origineel, een boek over het schrijven van een boek. Metafictie, bla, bla, dat weten we nou wel. Maar de simpele, subtiële manier waarop Zambra zijn twee verhalen vertelt is meer dan metafictie: in de loop van het boek groeien de verschillende delen steeds dichter naar elkaar toe. De geschiedenis van Claudia heeft veel weg van die van Eme („Je hebt mijn verhaal verteld”, zegt Eme, als ze de roman van de verteller heeft gelezen), de geschiedenis van de jongen lijkt op die van de schrijver. Een boek, mijmert de verteller, is „altijd de andere zijde van een ander immens en zeld-

zaam boek.” Hij schrijft zijn roman om dat andere, zeldzame verhaal aan de oppervlakte te krijgen: het verhaal van leven onder Pinochet.

Terroristen

De twee middelste delen van de roman heten „De literatuur van de ouders” en „De literatuur van de kinderen” en dit is de kern van *Manieren om naar huis te keren*: hoe ervaren ouders en kinderen het dagelijks leven in een dictatuur? De ouders zijn afgeleid door de terreur van arrestaties, huiszoekingen, verdwijningen, door doden, steeds meer doden; de kinderen ervaren juist een enorme vrijheid en zwerven onbekommerd door de stad. Dat het centrum van Santiago ze met traangasbommen ontvangt deert ze niet, ze weten niet beter. „Terwijl de volwassenen elkaar vermoorden of dood waren, zaten wij in een hoekje tekeningen te maken.” De kinderen zijn secundaire personages in de literatuur van de ouders.

Dit verandert als de kinderen volwassen zijn geworden en terugkijken op hun jeugd in de militaire junta, naar de handelingen van hun ouders. Op de universiteit realiseert de verteller zich voor het eerst dat hij, in tegenstelling tot veel van zijn studiegenoten, uit een familie zonder doden komt - iets waar hij zich bijna voor schaamt. Het kan maar één ding betekenen: zijn ouders hebben zich nooit tegen het regime verzet. Hij confronteert zijn moeder: „Door je er niet mee bezig te houden steunden jullie de dictatuur.” De manier waarop zijn moeder zich verdedigt tegen de aanklacht van haar zoon bevestigt zijn vermoeden: „nooit, noch je vader noch ik, waren we voor of tegen Allende, of voor of tegen Pinochet.” Mensen die vchten tegen het regime noemt de moeder terroristen terwijl de verteller hun daden goedkeurt en deze zelfs bewondert. Dictaturen worden niet zomaar omver geworpen.

Hier neemt de literatuur van de kinderen het over van die van de ouders. De verteller herschrijft de herinneringen uit zijn jeugd en maakt van zijn ouders secundaire personages. Hun wegen scheiden zich, ze nemen ieder een andere route naar hun verleden en al lebei vinden ze dat het de ander is die is verdwaald.

Inuit-Yupik uit het Arctisch gebied. Chromolithografie uit 1886 BEELD WORLD HISTORY ARCHIVE

Wat betekent solidariteit nog voor ons?

FILOSOFIE In een democratie is het essentieel om solidair te zijn. Maar hoe? In *Solidariteit* schrijft René ten Bos dat het begrip een hoerawoord is geworden en zelfs als politiek marketingconcept kan worden misbruikt. Wat te doen?

Door **Anabel van Toledo**

In *Solidariteit* van René ten Bos, laat solidariteit zich misschien nog wel het beste definiëren door wat het niet is of, beter gezegd, door zijn vijand namelijk eenzaamheid. Die tegenhanger verklaart meteen de charme van solidariteit, want wie verlangt er nu naar eenzaamheid? Het is dan ook niet gek dat ‘bijna’ iedereen er in positieve termen over spreekt. Solidariteit is, in de woorden van ten Bos, een ‘hoerawoord’ geworden.

Maar is dat terecht? Wie probeert te achterhalen wat er precies met solidariteit wordt bedoeld, komt erachter dat er geen eenduidige definitie blijkt te bestaan, aldus Ten Bos. Je kunt zeggen „wie zich bekommert om solidariteit, bekommert zich om gemeenschappelijkheid”. Prima, stelt Ten Bos, maar „niemand (...) kan uitleggen hoe je solidariteit organiseert of institutionaliseert”. Ooit sloeg het woord op de vriendschapsbanden die de elite onderling in stand hielden (denk aan ridders en musketiers), maar wanneer zo’n groep complexer wordt, zoals in onze democratische samenleving, is deze broederlijke definitie, die staat voor een ongecompliceerde vorm van gemeenschappelijkheid, niet genoeg. Het is onmogelijk om vriendschap te voelen voor de gehele samenleving.

Toch is het in een democratie essen-

tiel solidair te zijn: wil deze stabiel zijn, dan is het zaak dat de meeste mensen het goed hebben. Het is dus deels uit eigenbelang dat het welzijn van anderen gewaarborgd wordt. Het geheel is hierbij „nauw verbonden met de eenling”. Om dit geheel beter te laten functioneren worden bijvoorbeeld regels ingesteld zoals het heffen van belasting die uiteindelijk het individu ten goede komen. Op deze manier, stelt Ten Bos, wordt solidariteit verbonden aan het recht.

Dit levert tegelijkertijd een probleem op, deze vorm van juridisering loopt stevast uit op een mislukking: „Solidariteit verdampt” op het moment dat je die probeert aan te pakken of te organiseren”, schrijft Ten Bos. Een poging om solidariteit vast te leggen zou het begrip ontdoen van wat ook inherent aan solidariteit verbonden is, namelijk het (morele) gevoel. Net zoals solidariteit in een democratie niet gereduceerd kan tot vriendschappelijke gevoelens of tot zo iets als altruïsme, kan het ook niet gereduceerd worden tot het per definitie ongevoelige recht. Het bevindt zich daar ergens daartussenin. En juist in de ongrijpbaarheid van solidariteit ligt ook de (aantrekkings)kracht.

Die aantrekkingskracht kunnen we begrijpen als een verlangen naar een samenleving waarin vanzelfsprekend solidariteit bestaat. Een die niet vast ge-

legd hoeft te worden in koele wetten. Volgens ten Bos wordt vaak gedacht dat deze vorm al bestond in oude gemeenschappen. Zo ontstaat er, zoals bij de Duitse socioloog Tönnies, een beeld van ideale gemeenschappen waarin solidariteit zegevierde, maar deze hebben volgens Ten Bos überhaupt nooit bestaan. „Zouden leden van die oorspronkelijke gemeenschap ooit zelf gedacht hebben dat ze in een ‘gemeenschap’ leven?” vraagt hij zich af. Nee, luidt zijn antwoord. Het idee van zo’n ‘oorspronkelijke gemeenschap’ is niet meer dan een fantasie, iets wat verheerlijkt wordt zodat we ernaar kunnen (terug)verlangen.

Wat schort er dan aan die moderne tijd? Volgens Ten Bos verlangen we misschien wel naar een solidaire gemeenschap, maar zijn we ons niet bewust van de verregaande manieren waarop we van elkaar afhankelijk zijn. De moderne, individualistische mens wil de wereld en zijn natuur vooral controleren. Volgens ten Bos laat de Inuit-gemeenschap in het noorden van Alaska meer ruimte voor werkelijke solidariteit aangezien zijn menen dat alles met elkaar in verbinding staat. Niet alleen dieren en bomen, maar ook eventueel buitenaards leven. Hij stelt dat dit idee van „kosmische solidariteit” voor ons “verstandige” mensen lastig te bevatten is, buitenaards leven vinden we zelfs lachwekkend. Zelf lijkt

René ten Bos: Solidariteit. *Een kleine filosofie.* Boom, 160 blz. €20,00 ●●●●○

hij sympathie te hebben voor de Inuit. Zij hebben in zijn ogen „misschien meer sjoego van interdependentie” dan wij. Tegelijkertijd vormen de Inuit juist zo’n soort ‘gemeenschap’ die je zou kunnen idealiseren. Aan dit soort punten gaat hij soms wat snel voorbij.

Niettemin is de kern van zijn boek belangrijk; de ‘glibberigheid’ van solidariteit wordt door veel mensen („bestuurders, managers, politici of ambtenaren”) al te makkelijk over het hoofd gezien. Hij heeft gelijk als hij stelt dat het woord al te vanzelfsprekend en gemakzuchtig wordt gebruikt en wijst er terecht op dat in dit woord een „ongekende morele kracht” schuilt. De consequentie van die morele kracht is het gevaar dat solidariteit gereduceerd wordt tot een politiek marketingconcept; als je ons kiest sta je „aan de goeie kant van een nogal denkbeeldige scheidslijn tussen goed en kwaad”. Zo wordt solidariteit inderdaad niet meer dan een leeg hoerawoord.

Toch blijven belangrijke vragen onderbelicht. Zoals de vraag, met wie ben je solidair en met wie niet? En is solidariteit met mensen in je directe omgeving, mensen met jouw ideeën en voorkeuren, wel solidariteit of geldt dat als eigenbelang? Wanneer gezocht wordt naar een oplossing voor het probleem van solidariteit moeten deze vragen niet over het hoofd worden gezien.

Burgemeester in oorlogstijd: een fout maken, of fout *zijn*?

TWEEDE WERELDOORLOG Opstappen, redden wat er te redden valt, of simpelweg kiezen voor eigen lijfsbehoud - tijdens de Duitse bezetting moesten burgemeesters een fundamentele keuze maken. Politicoloog Hans Anker reconstrueert gedetailleerd en overtuigend de casus van een dorpsburgemeester.

Door **Jos Verlaan**

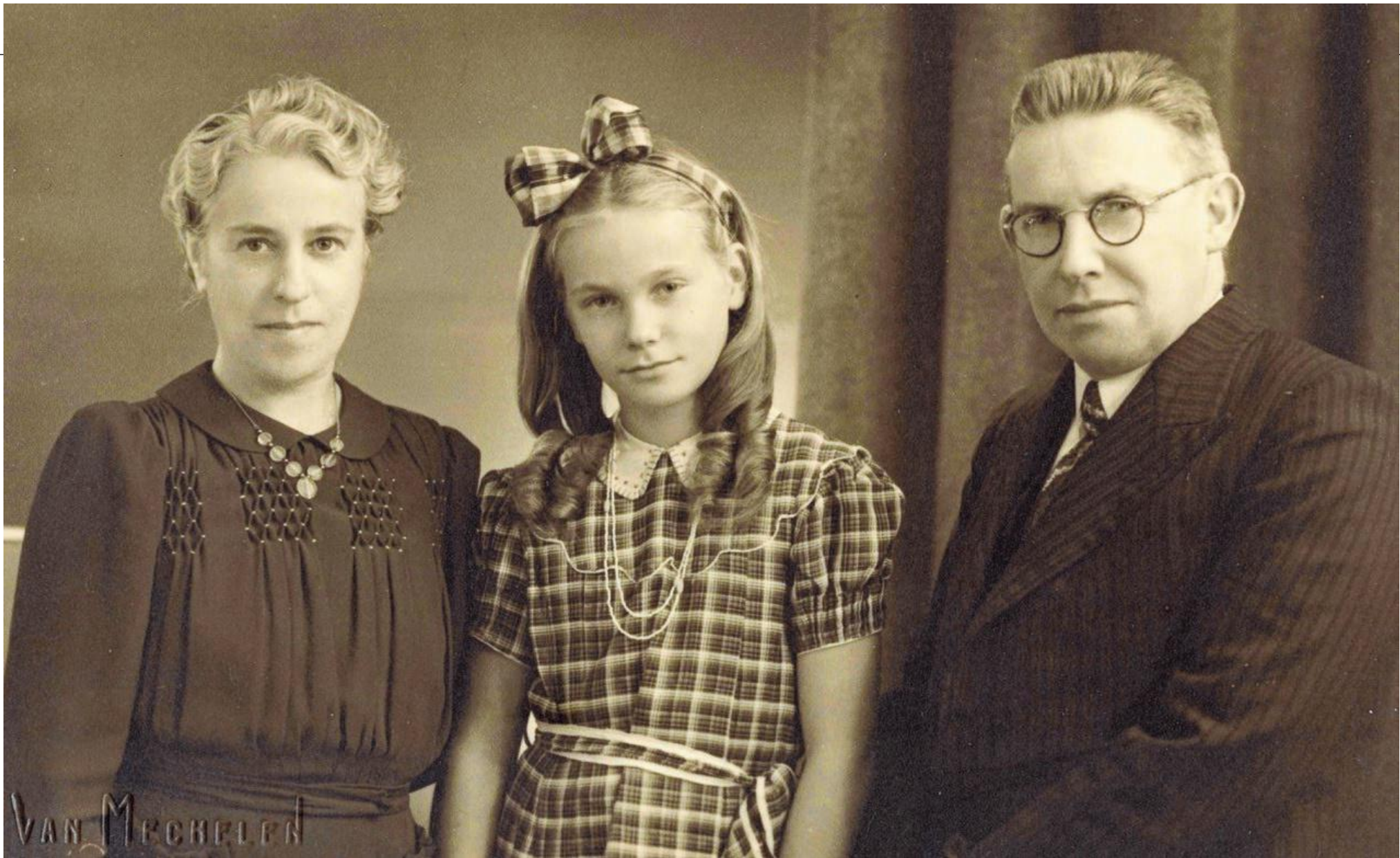
Een meeloper, een karakterloze man die als burgemeester niet in staat was geweest om de Duitse bezetter het hoofd te bieden. De rechter oordeelde hard over Hanton Kleppe, burgemeester in oorlogstijd in de Zeeuwse gemeente Sint Philipsland. Zelf deed hij er na de bevrijding alles aan om zijn naam te zuiveren en zijn oneervolle ontslag van april 1946 aan te vechten. Hij procedeerde, lobbyde bij het ministerie van Binnenlandse Zaken, zocht naar ontlastende getuigenverklaringen. Maar uiteindelijk viel op 14 september 1950 het definitieve oordeel: een geldboete en oneervol ontslag. Volgens de rechter was hij geen hardnekkig collaborateur geweest, of een jodenjager. Hij had vooral geen ruggengraat getoond.

Kleppe is de hoofdpersoon in het boek *Burgemeester in oorlogstijd* van politicoloog Hans Anker. De bijl viel voor hem in november 1944 toen hij in

zijn burgemeestersvilla een brief op de deurmat vond van de Commissaris van de Koning, Quarles van Ufford: „U dient de uitvoering van uw ambt te staken, in afwachting van definitieve maatregelen op basis van nader onderzoek”.

Kleppe was niet de enige die na de bevrijding zo'n brief kreeg. Minstens 400 burgemeesters werden opgepakt en strafrechtelijk vervolgd omdat ze lid waren van de NSB. Zeeland telde vlak voor de bezetting 106 burgemeesters. 51 collega's van Kleppe bleken na de oorlog van onbesproken gedrag te zijn. 15 burgemeesters kregen een berisping, 14 verloren hun ambt, 6 daarvan kregen te horen dat ze op oneervolle wijze uit hun functie werden ontheven. Kleppe bevond zich dus in bedenkkelijk, select gezelschap.

Anker volgt Kleppe op de voet als die zich in december 1944 moet verantwoorden voor de politieke zuiveringscommissie-Porthene. Dat is de commissie die adviseerde over het lot

Het gezin Kleppe van links naar rechts: echtgenoot Anna Elisabeth (Betsy), dochter Maria Akke (Ria), burgemeester Hanton Pieter Kleppe. Foto uit besproken boek

”Burgemeesters werden voor de oorlog niet geselecteerd op moed of heldendom

van ‘foute’ burgemeesters, maar ook dat van ambtenaren, journalisten, academici of kunstenaars in Zeeland. Hij lijkt er zelf bij te zijn geweest in de vervolgprocedures of als Kleppe zich daarna nogmaals moet verantwoorden bij zittingen van de Bijzondere Rechtspleging. Of, zoals Anker het in zijn verantwoording verwoordt: „Ik heb geprobeerd om zo goed mogelijk in de huid van mijn karakters te kruipen en hun zo realistisch mogelijke woorden in de mond te leggen.”

Van één speler in de zaak-Kleppe moet dat voor hem makkelijk zijn ge-

weest: de piepjonge, 22-jarige adjunct-commies, Adri Anker die in 1942 zijn opwachting maakte in het stadhuis van Sint Philipsland. Adri Anker, de vader van de auteur, maakte Kleppe van dichtbij mee. Zijn zoon zou jaren later, na diens overlijden, in zijn nalatenschap een oude groengekleurde schooltas met daarin een enveloppe tegenkomen. ‘Geval Kleppe’, las hij op de enveloppe met daarin een schrijven van zijn vader aan de Commissaris van de Koningin te Middelburg, ‘betreffende de houding van den Welgedel Gestrenghe Heer H.P. Kleppe, tijdens de

Duitse bezetting. (...) Namens het personeel der gemeente Sint Philipsland.” De jonge ambtenaar doet uit de doeken hoe Kleppe het plaatselijke verzet dwarsboomde, hoe hij met de Duitsers heulde en hoe hij weigerde om namen te verwijderen van een lijst van mannen van vijftien jaar en ouder die verplicht tewerk gesteld moesten worden in Duitsland. Zijn eigen ambtenaren hadden hem die mogelijkheid aange-reikt, maar Kleppe durfde dat niet aan. „Daar waag ik me niet aan. Ik wil niet in (het strafkamp) Vught komen. Nog liever zie ik half Flipland (Sint Philipsland, red.) in Vught”, zo citeerde Anker. Die enveloppe was het begin van Hans Ankers zoektocht naar de val van burgemeester Kleppe.

Bestuurders

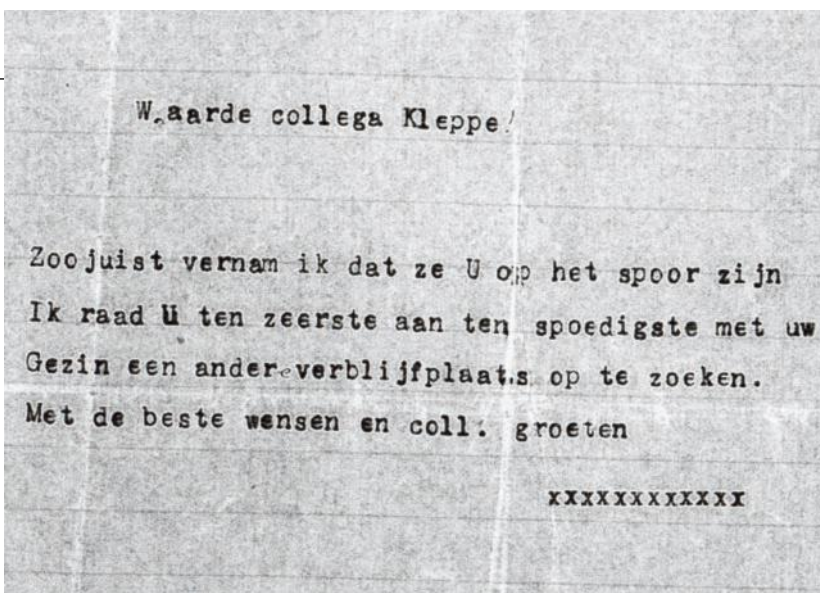
Anker weet in zijn goed en geloofwaardig geschreven reconstructie ook de politieke en maatschappelijke context te bieden van het debat over goed-of-fout in de oorlog en het dilemma waar burgemeesters voor stonden: opstappen, redden wat er te redden valt, of gewoon voor eigen lijfsbehoud te gaan. Want een blauwdruk voor hoe te handelen in oorlogstijd had de regering voor vertrek naar Londen niet achtergelaten. Er was alleen een circulaire uit maart 1938, maar die bood weinig concrete handvaten. Het schrijven was ook nog eens uiterst vertrouwelijk ver-stuurd. Met als belangrijkste boodschap: „bestuurders blijven bij een vijandelijke inval op hun post en houden het bestuur draaiende.” Hoe? Daar gaf die circulaire geen antwoord op. Behalve dan de waarschuwing dat bestuur-

ders niet mochten meewerken aan maatregelen waardoor inwoners betrokken konden raken „bij oorlogsverrichtingen tegen Nederland”. Eigenlijk, zo interpreteerden veel burgemeesters die circulaire, moesten ze het zelf maar uitzoeken. Dat deed Kleppe ook. De circulaire verdween in een kluis, hij zou zijn wethouders erover informeren als het ooit zover zou komen.

Maar zover zou het nooit komen. Want nog geen half jaar na de Februari-staking in Amsterdam, stuurde de hoogste vertegenwoordiger van het nazi-regime in Nederland, Arthur Seyss-Inquart, een verordening rond waarin die wethouders simpelweg werden weggestrept. Ook op lokaal niveau werd het ‘Führerprinzip’ ingevoerd, de burgemeester bestuurdte vanaf dat moment in zijn eentje de gemeente, wethouders waren gedegradeerd tot medewerkers. De verkeersborden in Sint Philipsland met de tekst ‘Zum Rathaus’ werden vervangen door borden met het opschrift ‘Zum Bürgermeister’.

Niet als zijn collega's elders in het land, stond Kleppe er op het stadhuis alleen voor, terwijl Seyss-Inquart steeds meer toewerkte naar nazificatie van bestuurlijk Nederland. Vooroorlogse burgemeesters, zoals Kleppe, moesten daaraan meewerken of plaats te maken voor een NSB-burgemeester. Of dat verschil zou hebben uitgemaakt? Volgens Anker hadden de meeste burgemeesters de radicaliteit van de Duitsers onderschat. En toen ze die wél zagen, was het te laat.

Het definitieve oordeel over Kleppe viel in september 1950, toen rechter Van Bisselink in Den Haag zijn eind-

Anonieme waarschuwing tijdens de oorlogsjaren

Burgemeestersvilla. Foto uit archief van de familie Kleppe

Hans Anker: *Burgemeester in oorlogstijd*. De strijd in de naoorlogse tribunen. Cossee, 400 blz. € 35,- ●●●●○

Zwakke ruggengraat

Hoe fout is fout, is de vraag die als een rode draad door de reconstructie loopt. Anker verbaast zich over de hardheid van zijn vaders brief aan de Commissaris van de Koningin. Een jonge ambtenaar, nauwelijks 24 jaar oud, „maar de levenservaring spat er vanaf”. Maar Anker citeert in zijn epiloog ook oud-minister van Binnenlandse Zaken (in ballingschap), Jaap Burger, die het in 1944 voor Radio Oranje had over „het vinden van hen die ‘fout’ zijn geweest, niet om het vinden van begane fouten”. Het leven laat zich zelden vangen in enkel goed of fout, had Anker van zijn vader geleerd. En Kleppe was niet de enige vooroorlogse burgemeester met zwakke knieën: „Zoveel burgemeesters met een ruggengraat waren er niet, ze werden voor de oorlog ook niet geselecteerd op moed of heldendom.”

COLOFON

Mediahuis NRC BV

Hoofdredacteur:
Patricia Veldhuis
Algemeen directeur:
Dominic Stas

Redactie

Vragen, opmerkingen of suggesties?
Mail naar redactie@nrc.nl of ga naar nrc.nl/contact.
Postadres: Postbus 20673, 1001 NR Amsterdam, t.a.v rubriek, redactie of persoon.
T: **020 - 755 3000** (algemene nummer)

Ingezonden brieven

Reageren op artikelen? Stuur maximaal 250 woorden naar opinie@nrc.nl. Vermeld naam, adres en tel. nummer.

Advertenties

T: **020 - 755 3049**,
E: sales@nrc.nl,
W: adverteren.nrc.nl

Familieberichten

T: **020 - 755 3052**
E: familieberichten@nrc.nl

NRCWebwinkel

E: kantenservice@nrcwebwinkel.nl

Bezorging en abonnementen

Wij streven ernaar NRC te bezorgen voor 7.00 uur, op zaterdag voor 9.00 uur. W: nrc.nl/service,
T: **088-572 0572** (ma-vr 8.00-17.00, za 9.00-13.00)

Omgang

persoonsgegevens

Mediahuis NRC BV legt van abonnees en gebruikers van online dienstverlening gegevens vast voor de uitvoering van een (abonnee)overeenkomst en/of het verlenen van diensten. Deze gegevens kunnen worden gebruikt om u te informeren over relevante producten en diensten van Mediahuis NRC BV (zie ook nrc.nl/privacyverklaring). Afmelden kan via privacy@nrc.nl.

Auteursrecht

© NRC, 2026. Alle auteursrechten en databankrechten ten aanzien van (de inhoud van) deze uitgave worden uitdrukkelijk voorbehouden. Deze rechten berusten bij Mediahuis NRC BV c.q. de betreffende auteur. Zie voor de volledige tekst: nrc.nl

Zo leest u de NRC waardering

●●●●● buitengewoon
●●●●○ zeer goed
●●●○○ goed
●●○○○ matig
●○○○○ zwak

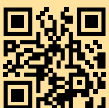
Advertentie

PIETER VAN DER WIELEN IN GESPREK MET SYSTEEMOPSTELLER ELS VAN STEIJN

Hoe je familiegeschiedenis doorwerkt in je dagelijks leven

Het Uur, elke vrijdag vanaf 12.00 uur in de NRC Audio-app

Het Uur — elke vrijdag
nrc.nl/hetuur

Luister elke vrijdag een nieuwe aflevering bij NRC en in alle podcast-apps

nrc

Wie de dood ziet, ziet het leven

Hét
kinderboek
over
doodgaan

Meer dan
4.000
verkocht
in 1 week

Vanaf **8** jaar

Met
illustraties van
Marianne
van der Walle

Foto © Keke Keukelaar

Els Quaegebeur is schrijver, journalist en columnist. Ze schrijft onder andere voor Het Parool, Vrij Nederland, Opzij en de VARA Gids. Eerder schreef zij samen met Sander de Hosson *Leven toevoegen aan de dagen*. 'We kunnen met zijn allen niet doen of de dood niet bestaat tot we 18 zijn. Kinderen zien het ook om zich heen.'

Foto © Tom Cornelissen

Sander de Hosson is longarts in het Wilhelmina Ziekenhuis Assen en wil het taboe rondom doodgaan doorbreken voor kinderen. 'Je beschermt kinderen niet door informatie over de dood bij hen weg te houden, integendeel.'

'*Game Over* is ook aandacht voor verschillende gevoelens die naast elkaar kunnen bestaan. Over verdriet en boosheid rond de uitvaart. En over liefde voor elkaar tijdens de ziekte.'

Dagblad van het Noorden

'Dit boek hoort in elke schoolklas te liggen.'

Wijs met taal

'*Game Over* nodigt kinderen uit om vragen te stellen, om niet alles in één keer te hoeven begrijpen en om het boek weg te leggen wanneer het even te veel is.'

Achter de Regenboog

**Nu weer
leverbaar,
bestel het
boek hier!**

SINGEL | UITGEVERIJEN

Zelfstandig en onafhankelijk uitgeefhuis met meer dan 500 jaar uitgeefervaring

NIJGH & VAN DITMAR QUERIDO DE ARBEIDERSPERS ATHENAEUM DE GEUS VOLT LOVE BOOKS BLAUW GRAS LUX QUOKKA